

Kliford Simak
SVET-GROBLJE

1.

Jutarnje rumenilo otkrilo je pogledu Groblje čija je lepota oduzimala dah. Nizovi blistavih spomenika prekrivali su dolinu i sve padine i brežuljke. Trava, šišana i potkresivana sa predanom brigom, bila je smaragdni prekrivač, potpuno skrivajući sirovost tla u koje je pružala korenje. Visoki borovi, zasađeni duž staza između nizova grobova, pevušili su, blago i setno.

"Uvek te žacne", reče kapetan pogrebnog broda.

Plijesnuo se po grudima da pokaže gde ga je žacnulo. Baš je bio sirovina, ovaj kapetan.

"Sećaš se majke Zemlje", rekao mi je, "sve vreme dok si daleko, tokom svih onih godina u svemiru i na drugim planetama. Prizivaš je u mislima onakvu kakvu je pamtiš. Onda se spustiš, i otvoriš vrata, i izađeš, i opet te žacne, iznenada, kad shvatiš da si zapamtio samo polovinu onoga što ona predstavlja, jer je majčica Zemlja suviše velika i krasna da bi je celu poneo u mislima."

Na platformi iza nas pogrebni brod je još cvrčao od toplote koju je skupio padajući kroz atmosferu. Ali posada nije čekala da se brod ohladi. Visoko gore, duž crnih brodskih bokova otvarale su se kapije i izvlačili kranovi, uz lupnavu i čangrljanje odmotanih lanaca za istovar tereta. Iz dugačke niske zgrade, za koju sam pretpostavljao da je pristanišno skladište, vozila su se razmileda preko polja da preuzmu sanduke.

Kapetan nije obraćao pažnju na ove aktivnosti. Stajao je i zurio u Groblje. Činilo se da ga je opčinilo. Obuhvatio ga je širokim pokretom ruke.

"Prostire se miljama i miljama", reče. "Ne samo ovde, u Severnoj Americi, već i drugde. Ovo je samo delić."

Nije mi rekao ništa što već nisam znao. Pročitao sam sve što se moglo naći o Zemlji. Pregledao i preslušao svaki komadić trake o planeti, do koga sam mogao do dođem. Godinama sam maštao o Zemlji i proučavao zapise o njoj, a ovaj budalasti klovn od kapetana pravio je sad cirkus od toga. Kao da je njegovo privatno vlasništvo. Iako je to valjda bilo razumljivo, jer je i on pripadao Groblju.

Naravno, u pravu je da je ovo samo delić. Spomenici i somotski prekrivač trave i visoke kolone borova prostirali su miljama daleko. Ovde, u drevnoj Severnoj Americi i na starom Britanskom ostrvu i evropskom kontinentu, u severnoj Africi i Kini.

"I svaka stopa", reče kapetan, "uredna i negovana, ugodna i mirna. I svečana kao što je ovaj njegov kutak."

"A šta je s ostatkom?" upitah ja.

Kapetan se gnevno okrenu prema meni. "Kakvim ostatkom?" upita.

"Ostatkom Zemlje. Nije svuda Groblje."

"Čini mi se", reče kapetan pomalo osorno, "da ste to već pitali. Kao da ste opsednuti time. Treba da razumete da je ovde jedino Groblje bitno."

Tako je i bilo. U celokupnoj literaturi novijeg doba - a to znači u poslednjih hiljadu godina - retko se pominjao ostatak Zemlje. Zemlja je bila Groblje, ako se izuzme onih nekoliko mesta od istorijskog i kulturnog značaja, koja su reklamirali u 'Hodočasnik-tursu', ali je čak i u vezi s tim 'Hodočasnikovim' zanimljivostima čovek dobijao utisak da su za buduće generacije očuvane samo ljubaznošću Groblja. Osim toga, nije bilo pomena, ili tek tu i tamo jeste, o nekakvoj drugačijoj Zemlji... kao da je ostatak planete bio samo zemljište koje je čekalo na red da postane deo Groblja, kao da nije bilo ništa više do samotna, pust terena, tako dugo zapuštena da su bila izbrisana čak i pradačna sećanja.

Kapetan je zadržao svoje osorno držanje prema meni. "Istovarićemo vaš teret", rekao mi je, "i odložiti ga u skladište. Tamo gde ćete lako moći da ga podignete. Naložiću ljudima da paze da ga ne pomešaju sa sanducima."

"Ljubazno od vas", rekoah ja. Baš sam se bio razočarao u kapetana. Bio sam ga sit... već posle tri dana na putu. Trudio sam se, koliko sam mogao, da ga izbegavam, ali to je teško kada si na palubi pogrebnog broda i formalno si kapetanov gost... iako sam bio platio dobru sumu da postanem njegov gost.

"Nadam se", reče on, i dalje pomalo nabusitim tonom, "da vaš teret ne sadrži ništa što bi bilo jeretičke prirode."

"Nisam znao", odvratih, "da je stav Korporacije Majka Zemlja takav da dozvoljava jeres."

"Nisam vas ranije pitao", reče on. "Niti sam detaljnije pogledao."

Računao sam da ste častan čovek."

"Naš ugovor nije postavljao uslov časti", rekoh ja. "Bio je čisto monetarne prirode."

Možda, rekoh sebi, nije trebalo da pominjem ostatak Zemlje. Već smo razgovarali o tome, naravno, i primetio sam, od samog početka, da je to vrlo osetljiva tema. Trebalo je da to naslutim iz svega što sam pročitao, i da držim jezik za zubima. Ali to je bila stvar u koju sam duboko verovao: to da stara Zemlja, čak ni posle deset hiljada godina, nije mogla da postane potpuno bezlična planeta. Onaj ko bi potražio, bio sam ubeđen, još bi pronašao stare ožiljke, stare trijumfe, drevna sećanja zapisana u prašini i kamenu.

Kapetan se okrenuo da pođe, ali ja postavih još jedno pitanje. "Onaj čovek", rekoh, "upravnik. Taj koga treba da vidim."

"Njegovo ime je Maksvel Piter Bel", reče kapetan ukočeno. "Pronaći ćete ga tamo, u upravnoj zgradi."

Pokazao je prema blistavoj masi velikog belog zdanja na drugom kraju polja. Do njega je vodio poseban put. Biće to prilično duga šetnja, ali će mi prijati pešačenje, rekoh sebi. Nije bilo nikakvog prevoznog sredstva. Sva vozila koja su izašla iz pristanišnog skladišta, bila su u koloni što je čekala na sanduke s broda.

"Ona druga zgrada je hotel, pripada 'Hodočasnik-tursu'. Verovatno ćete moći da oseednete u njemu."

Izvršivši svoju dužnost prema meni, kapetan dostojanstveno ode.

Hotel, uz zemlju priljubljeno zdanje, ne više od tri sprata, bio je znatno dalje od upravne zgrade. Osim ove dve zgrade, i broda na platformi, mesto je bilo pusto. Na polju nije bilo drugih brodova niti saobraćaja, osim vozila koja su čekala uz platformu. Pođoh prema zgradi. Pomislih da će mi prijati da protegnem noge, da osetim čvrsto tle, da udahnem čist vazduh posle više meseci u svemiru. Prijaće mi što sam na Zemlji. Često sam gubio nadu da ću ikada dospeti ovamo.

Elmer će više nego sigurno da digne nos što ga nisam otpakovao čim smo se spustili. Bilo bi to možda i korisno, jer da sam ga otpakovao, on bi sastavljao Bronka dok sam ja kod Bela. Ali sve je moralo da sačeka dok sanduci ne budu istovareni i uneti u skladište, a ja sam bio nestrpljiv da nešto radim, da započnem s nečim.

Dok sam hodao, pitao sam se zašto je bilo neophodno da se vidim s

Maksvelom Piterom Belom. Da bih ga pozdravio, rekao mi je kapetan, ali to nije baš držalo vodu. Bilo je prokleta malo ljubaznosti u vezi s ovim putovanjem; mnogo je više bilo čvrste valute, u stvari - celokupna Elmerova ušteđevina. Kao da je Groblje neka vlada, pomislih, kojoj svi namernici treba da dođu na noge. A uopšte nije bilo tako. Bio je ovo samo posao, hladan i ciničan. Već dugo, dugo vremena u mojim proučavanjima stare Zemlje, moje poštovanje prema Korporaciji Majka Zemlja nalazilo se na niskim granama.

2.

Maksvel Piter Bel, upravnik Korporacije Majka Zemlja, Severnoameričkog odeljenja, bio je punački čova kome je bilo stalo da se dopadne. Sedeo je u svojoj izlizanoj, ali čvrstoj, bogato postavljenoj fotelji iza teškog lakiranog stola u uredu na vrhu upravne zgrade. Trljao je ruke i smešio mi se, gotovo nežno, i ne bih se začudio ni da su njegove okrugle, meke smeđe oči počele da se tope i da mu cure niz obraze ostavljajući tragove od čokolade.

"Imali ste prijatno putovanje?" upitao je. "Kapetan Anderson vas je udobno smestio?"

Potvrdio sam. "Onoliko udobno koliko se moglo. Naravno, zahvalan sam. Nisam imao novca za putovanje 'Hodočasnikovim' brodom."

"Ne smete ni pomišljati na zahvalnost", blago je insistirao. "Nama bi trebalo da bude čast. Retke su umetničke osobe koje pokazuju zanimanje za ovu našu majku Zemlju."

Na svoj ljubazan, ljigav način malo ga je preterao, jer je tokom godina bilo mnogo, kako on reče, umetničkih osoba koje su pokazivale zanimanje za Zemlju, i to uvek pod galantnim i materinskim okriljem same Majke Zemlje. Čak i kada se nije znalo za to pokroviteljstvo, ono se moglo naslutiti. Radovi tih posetilaca većinom su bili napisani, izgledali i zvučali kao nešto što bi kakva debelo plaćena reklamna agencija proizvela u svrhu veličanja Groblja.

"Lepo je ovde", rekoh, više da održim razgovor nego iz nekog drugog razloga.

Nisam znao da ću dobiti što sam tražio, ali je bilo baš tako. Smestio se se udobnije u naslonjači, kao kad se kvočka gnezdi na jajima.

"Svakako ste čuli borove", reče. "Ima pesme u njima. Čak i odavde, kada je otvoren prozor, možete da je čujete. Iako ih ja sam slušam već trideset godina, ne prestajem da osluškujem. To vam je pesma o večnom miru, kakva može da se čuje samo ovde na Zemlji. Ponekad mi se čini da to nije samo pesma borova, niti zvuk Zemljin, već pesma rasutih ljudi, konačno okupljenih u svom domu."

"Ja to još nisam čuo", rekoh. "Možda, s vremenom, hoću. Kad još

malo oslušnem. Zbog toga sam ovde."

Mogao sam i da oćutim. Uopšte me nije slušao. Nije hteo da sluša. Imao je da odrecituje svoje, da otpeva svoju odu, i samo to ga je zanimalo.

"Već više od trideset godina", rekao je, "posvećujem svoje misli uzvišenoj ideji Konačnog povratka. To nije posao koji se sme olako prihvatiti. Bilo je mnogo ljudi pre mene, mnogo je upravnika sedelo u ovoj ovde fotelji, jako mnogo, i sve su to bili časni i duševni ljudi. Moja dužnost je da nastavim njihov posao, ali ne samo to. Moje je, takođe, da očuvam veliku tradiciju koja je živela tokom celokupne istorije majke Zemlje."

Zavalio se u fotelju a smeđe oči su mu omekšale, ako je to bilo moguće, i lako se ovlažile.

"Ponekad", rekao mi je, "to nije nimalo lak zadatak. Toliko je okolnosti s kojima čovek mora da se suoči. Tu su aluzije i govorkanja, i posredne optužbe, nikad otvoreno izrečene da bi se moglo odgovoriti na njih. Verujem da ste verovatno imali prilike da ih čujete."

"Neke od njih", reko.

"I poverovali ste?"

"U neke od njih", reko.

"Budimo otvoreni", reče on pomalo nadureno. "Hajde da to izreknemo dokraja. Recimo odmah da je Korporacija Majka Zemlja pogrebno udruženje, i da je Zemlja groblje. Ali, to nije nikakva ujdurma radi sticanja novca niti verska podvala ili nametljiva trgovačka kampanja za prodaju, uz ogroman profit, bezvrednog zemljišta. Prirodno, mi poslujemo prema postojećim poslovnim pravilima. Samo tako i možemo. To je jedini način da ponudimo svoje usluge ljudskoj galaksiji. Sve to zahteva postojanje organizacije koja je razvijenija nego što se da zamisliti. Zbog svoje veličine, ona je neizbežno labava. Nemoguće je uvek sve konce držati čvrsto u rukama. Uvek postoji mogućnost da ovde u rukovodstvu previdimo mnoge postupke, koje ne bismo nikada dopustili.

"Zapošljavamo veliki broj reklamnih stručnjaka, koji se staraju za promociju našeg preduzeća. Neizbežno je da se oglašavamo sve do najudaljenijih oblasti koje naseljava ljudski rod. Srećni smo što

možemo da priznamo da imamo zastupnike na svim planetama gde ima ljudi. Ali sve se ovo može smatrati uobičajenom poslovnom praksom. Morate da imate u vidu još i ovo: pri ovako snažnom širenju svoga poslovanja donosimo dobro ljudskom rodu barem na dva polja."

"Dva polja", rekoh, zadivljen - više samim čovekom nego onim što je govorio. "Mislio sam..."

"Na ličnom polju", reče on. "Onom na koje ste vi mislili. A to je, naravno, naša prva brigada. Verujte mi, ima utehe u saznanju da su čovekovi voljeni, po završetku života, predati na čuvanje svetom tlu majke Zemlje. Dubok je spokoj u spoznaji čovekovo da će, kada kucne čas, svoj konačni mir naći među bregovima ove divne planete, gde je čovečanstvu kolevka."

Nelagodno sam se promeškoltio na stolici. Bilo me je sramota zbog njega. Učinio je da se osećam neprijatno, i postao mi je odbojan. Pomislih da mora da me smatra za budalu ako misli da bi ova bujica kitnjastih lepljivih reči mogla da otkloni sumnje koje sam možda gajio prema Korporaciji Majka Zemlja, i da me vrbuje na stranu Groblja.

"Osim ovoga", reče, "postoji i drugo polje, možda još značajnije. Mi u Majci Zemlji, u to iskreno verujemo, služimo kao neka vrsta lepka koji drži na okupu ideale rase. Bez ideje o Majci Zemlji, čovek bi bio lutalica, beskućnik. Izgubio bi rasne korene. Ne bi preostalo ništa što bi ga vezivalo za ovu relativno sićušnu česticu materije koja kruži oko sasvim obične zvezde. Bez obzira koliko je tanka ova veza, čini mi se da je od suštinske važnosti postojanje nečega što bi povezivalo ljude, nekakve zamisli zajedničke svim ljudima. Zar postoji išta bolje za tu svrhu od osećaja lične povezanosti s planetom s koje je rasa potekla."

Na trenutak je zastao, i sedeo posmatrajući me. Možda je očekivao nekakav odgovor nakon ovog tečnog izlaganja tako plemenitih misli. U tom slučaju, mora da sam ga razočarao.

"Zemlja je, dakle, džinovsko galaktičko groblje", nastavio je pošto je shvatio da mu neću odgovoriti. "Morate razumeti da je ona ipak nešto više od običnog pogrebnog zemljišta. Ona je isto tako i muzej i sećanje i veza koja ujedinjuje čovečanstvo, bez obzira gde se pojedinac nalazio. Bez našega rada, Zemlja bi odavno umrla u pamćenju čovekovom. Nije teško pretpostaviti da bi pod drugačijim

okolnostima zvezda gde je čovek začeo postala stvar samo velike akademske brige i jalovih rasprava, s ekspedicijama koje bi naslepo lutale u potrazi za nekim maglovitim dokazima koji bi pomogli da se odredi Sunčev sistem iz kojega se otisnuo ljudski rod."

Nagnuo se napred i naslonio laktove na sto.

"Dosađujem vam?"

"Nipošto", reko mu. Bila je to čista istina. Nije mi dosađivao. Opčinjavao me je. Činilo mi se nemoguće da mu savest dopušta da veruje u ovo nakičeno smeće.

"Gospodin Karson", reče on. "A ime? Ne mogu da se setim vašeg imena."

"Flečer", reko.

"A da, Flečer Karson. I vi ste, naravno, čuli priče. O tome kako previše naplaćujemo, kako obmanjujemo i proganjamo ljude, i kako..."

"Neke od njih", priznao, "došle su do mene."

"Pa ste pomislili da bi mogle da budu istinite."

"Gospodine Bel", reko, "ne vidim čemu..."

Prekinuo me je. "Bilo je izvesnih ispada nekih naših predstavnika", reče. "Moguće je da je stvaralački zanos naših reklamera povremeno proizvodio oglase koji su bili nešto vatreniji nego što propisuje dobar ukus. Ali mi smo uglavnom činilo časne napore da održimo istinsko dostojanstvo koje podrazumeva odgovornost nama poverena.

"Svaki hodočasnik koji je posetio majku Zemlju, posvedočiće da ne postoji ništa lepše od izgrađenih deonica našeg projekta. Zemljište je kultivisano s istančanim ukusom, sa crnogoricom i tisama, trava se brižno održava a cvetnjaci su nešto izuzetno; ali, gospodine Karson, vi ste sve to već videli."

"Samo što sam bacio pogled", reko.

"Da vam ilustrujem sa kakvim se problemima susrećemo", reče on, kao da je osetio iznenadnu potrebu za poverljivošću, kao da sam izneverio nekakvo njegovo očekivanje, "jedan naš prodavac u udaljenom sektoru galaksije učinio je da počne da kruži, pre nekoliko godina, glasina da će Majka Zemlja uskoro rasprodati sva mesta, i da bi one porodice koje žele ovde da sahrane svoje bližnje, trebalo odmah da rezervišu onih nekoliko preostalih grobnica."

"A to, naravno", rekoah ja, "nije moglo biti istina. Ili jeste, gospodine Bel?"

Naravno, znao sam da nije. Samo sam ga peckao, ali on kao da nije primetio.

Uzdahnuo je. "Sigurno da nije. Čak i one osobe koje su čule za to, morale su znati da nije. Morale su znati da je to samo zlobna glasina, i odbaciti je. Ali mnogi su dotrčali da se žale, i došlo je do vrlo neugodne istrage čitavog slučaja, koja nas je mnogo koštala, u moralnom i materijalnom smislu. Najgore je to što se glasine još šire galaksijom. O tome se šuška čak i sada, na nekim planetama. Trudimo se da ugasimo taj požar. Kad god tako nešto dopre do nas, nastojimo da opovrgnemo. Bili smo veoma ubedljivi u svojim uveravanjima, ali to izgleda slabo pomaže."

"To može da vam proda po koju grobnicu više", primetio sam. "Da sam na vašem mestu, ne bih se previše trudio da ugasim taj požar."

Naduo je obraze. "Ne razumete", reče. "Časno poslovanje i najdublje poštenje uvek su bile naše vodilje. Zbog toga ne osećamo da treba da snosimo punu odgovornost za postupak onog jednog prodavca. Zbog velikih udaljenosti i za to vezanih poteškoća, naša organizacija je neizbežno labav sistem."

"Što nameće pitanje", rekoah, "o ostatku Zemlje, delu koji ne pripada Groblju. Kako je tamo? Jako me zanima..."

Odmahnuo je punačkom rukom, ne odbacujući samo pitanje već i ostatak Zemlje.

"Tamo nema ničega", reče. "Sama divljina. Svuda divljina. Groblje je sve što vredi na Zemlji. Ako ćemo pravo, Zemlja je Groblje."

"Ipak", rekoah, "voleo bih da..." ali me on ponovo prekinu i nastavi sa propovedi o mukama upravljanja Grobljem.

"Uvek se može postaviti pitanje naših cena", recitovao je, "i uvek s naglaskom na tome da su previsoke. Ali, da malo razmotrimo i troškove. Trošak samog održavanja organizacije kakva je naša zavrteo bi vam glavu. Dodajte tome troškove upravljanja flotama pogrebnih brodova, koji neprestano putuju na brojne planete, sakupljajući tela preminulih i vraćajući ih na Zemlju. Uračunajte i koštanje naših radova ovde na majci Zemlji, i doći ćete do iznosa koji potpuno opravdava naše cene."

"Retki su članovi porodice, znajte, koji su spremni da otrpe

neizbežnu neugodnost da bi otpratili svoje bližnje na pogrebnim brodovima. I sami ste živeli nekoliko meseci na jednom od njih i znate da putovanje pogrebnim brodom nije luksuzno krstarenje. Cena charter brodova suviše je visoka za sve, osim imućnih, a dolazak 'Hodočasnikovih' brodova, kojih nije malo, ne podudara se uvek s dolaskom pogrebnih brodova. Budući da rođaci najčešće ne mogu da prisustvuju obredu polaganja u posvećeno zemljište, moramo sami da se pobrinemo da sve bude prema običajima. Nezamislivo je predati bilo koga majci Zemlji bez odgovarajućih izraza žalosti i ljudskog gubitka. Zbog toga moramo da plaćamo veliki broj grobara i oplakivača. Tu su, dalje, cvećari i kopači raka, klesari spomenika i baštovani, i, da ne zaboravimo, pastori. Pastori su poseban slučaj. Imamo, verovatno pogađate, veliki broj pastora. U procesu širenja prema zvezdama, ljudske religije neprestano su se umnožavale, sve dok nije nastalo na hiljade sekti i veroispovesti. Međutim, uprkos tome, Majka Zemlja s ponosom ističe da nijedan pokojnik nije sahranjen bez odgovarajuće službe po pravilima vere njegovih bližnjih. Da bismo ovo postigli, moramo da plaćamo znatan broj pastora, od koji je svaki obučen za određenu veru, a ima dosta slučajeva kada treba pozvati one posvećene manje poznatim sektama, mada to nije češće od dvaput godišnje. No, mi svejedno moramo da ih plaćamo tokom cele godine, da bi nam bili na raspolaganju kada se ukaže potreba.

Istina je, naravno, da bismo mogli i da uštedimo. Znatno bismo uštedili kada bismo koristili mehaničke kopače za kopanje raka. Ali tu se mi čvrsto i nepokolebljivo držimo velikih tradicija, i zbog toga naših kopača grobova ima na hiljade. Uštede bi bilo i kada bismo upotrebljavali metalne nadgrobne spomenike, ali i tu smo verni tradiciji. Svaka nadgrobna ploča, na čitavom Groblju, isklesana je rukom od kamena majke Zemlje.

Postoji još jedna stvar preko koje su mnogi skloni da pređu bez razumevanja. Doći će dan... daleko je, ali će doći... kada će majka Zemlja biti popunjena, kada će svaka stopa tla biti počivalište voljenih pokojnika. Onda ćemo ostati bez prihoda, ali će preostati dužnost i troškovi večnog održavanja. Radi toga mi moramo svake godine da ulažemo sredstva u fond za večno održavanje, da bismo obezbedili da nikada, dok postoji Zemlja, propadanje ili nemar ne

unište spomenike večnog pomena, podignute ovde."

"Sve je to veoma lepo", rekoh mu, "i milo mi je što ste mi to ispričali. Ali da li biste mi možda rekli zašto ste mi to ispričali?"

"Zašto", ponovi on, začuđen što ga pitam, "pa, da razvejemo maglu. Da razjasnimo stvari. Da biste mogli da shvatite probleme s kojima se suočavamo."

"I da bih uvideo vaše duboko osećanje dužnosti, kao i nepokolebljivu posvećenost."

"Da, i to", reče on, sasvim spokojno i bez imalo stida. "Želja nam je da vam pokažemo sve što ovde vredi videti. Ljupka seoca u kojima žive naši radnici, lepotu naših mnogobrojnih šumskih kapela, radionice gde se izrađuju spomenici."

"Gospodine Bel", rekoh, "nisam došao u obilazak s vodičem. Ja nisam hodočasnik."

"Ali ćete svakako prihvatiti malu pomoć i pažnju koju će nam biti zadovoljstvo da vam pružimo."

Odmahnuh glavom, nadajući se ne suviše tvrdoglavo. "Moram da idem svojim putem. To je jedini način da uspemo. Ja i Elmer i Bronko."

"Vi i Elmer i šta?"

"Bronko."

"Bronko. Ne shvatam."

"Gospodine Bel", rekoh, "da biste zaista razumeli, trebalo bi da poznajete istoriju Zemlje i neke drevne legende."

"Ali zašto Bronko?"

"Bronko je starozemaljski naziv za konja. Za jednog posebnog konja."

"Bronko je konj?"

"Ne, nije", odgovorih.

"Gospodine Karson, nisam sasvim siguran da razumem ko ste vi i šta nameravate da radite."

"Ja sam operator kompozitora, gospodine Bel, i nameravam da načinim kompoziciju o Zemlji."

Mudro je klimnuo glavom, kao da mu je ovo raščistilo sve nedoumice. "A, da, kompozicija. Trebalo je odmah da pogodim. Imate izgled produhovljene osobe. Niste mogli da izaberete bolju temu, niti bolje mesto. Ovde na majci Zemlji pronaći ćete nadahnuće

kao ni na jednom drugom mestu. Ova planeta ima izvesnu neuhvatljivu čar, koja je do sada ostala neopevana. U samoj njenoj građi ima neke muzike..."

"Ne muzika", rekoh mu. "Nije baš muzika."

"Hoćete da kažete da kompozicija neće biti muzička?"

"Ne u tom smislu. Kompozicija je mnogo više od muzike. To je sveobuhvatno umetničko delo. Ono uključuje muziku, ali i pisanu i izgovorenu reč, skulpturu, slikarstvo, pesmu."

"Vi radite sve to?"

Odmahnuh glavom. "U stvari, ne radim skoro ništa od toga. Bronko je taj koji to zaista radi."

Zamahao je rukama. "Bojim se", reče, "da sam se sasvim zbunio."

"Bronko je kompozitor", objasnih mu. "On upija raspoloženje, vizuelne utiske, neuhvatljive nijanse, zvuke, oblike. Uzima sve to, i daje proizvod. Ne potpuno dovršen proizvod, već trake i zamisli za konačan proizvod. Ja radim s tim; nas dvojica radimo zajedno. Jedno vreme, moglo bi se reći, postajem njegov deo. On sabira osnovni materijal a ja vršim obradu, ali ne potpunu obradu. I taj deo takođe delimo. Bojim se da to baš nije lako objasniti."

Zatresao je glavom. "Nikada nisam čuo za nešto slično. Ovo je potpuno novo za mene."

"To je prilično nova zamisao", rekoh. "Razvijena je na planeti Alden pre samo nekoliko vekova i od tada je usavršavana. Ne postoje dva slična instrumenta. Uvek se nađe nešto novo da se doda sledećem, da bude bolji. Kada odlučite da pravite kompozitor - što je nezgrapno ime za njega, ali niko nije smislio bolje - to je otvoren proces."

"Ali vi ovoga zovete Bronko. Mora postojati razlog za to ime."

"To vam je ovako", rekoh. "Kompozitor je dosta krupan i težak. To je složen mehanizam s mnogo osetljivih delova, koji zahtevaju jak oklop. To nije nešto što bi se moglo vući sa sobom; mora da ima samostalan pogon. Zato smo, dok smo ga sastavljali, na njega postavili sedlo, da bi čovek mogao da ga jaše."

"Pod 'mi' verovatno mislite na sebe i Elmera. Kako to da Elmer nije ovde s vama?"

"Elmer je robot i nalazi se u sanduku", rekoh mu. "Putovao je brodom kao deo tereta."

Bel se nesigurno pomeri, pobunivši se. "Ali, gospodine Karson,

trebalo bi da znate... Svakako biste morali da znate: robotima je zabranjen pristup na majku Zemlju. Bojim se da moramo..."

"U ovom slučaju nemate izbora", reko mu. "Ne možete da mu zabranite boravak na planeti. On je poreklom sa Zemlje, a to ni vi ni ja ne možemo da kažemo za sebe."

"Poreklom! Nemoguće. Mora da se šaljete, gospodine Karson."

"Ni najmanje. Proizveden je ovde. U vreme Poslednjeg rata. Učestvovao je u sklapanju velikih ratnih mašina. Posle toga je postao slobodni robot, i, prema galaktičkom zakonu, ima sva prava kao i čovek, s nekoliko izuzetaka."

Bel odmahnu rukom. "Nisam siguran", reče. "Uopšte nisam siguran."

"Nije ni potrebno", reko. "Ja jesam. Proverio sam u zakonu, i to pažljivo. Elmer ne samo što potiče, već, po zakonu, potiče rođenjem. Ne proizveden. Rođen. Tamo na Aldenu postoji punovažan dokument koji potvrđuje sve ovo, i ja imam kopiju kod sebe."

Nije tražio da vidi kopiju.

"Po ovome" reko, "Elmer je ljudsko biće."

"Ali kapetan je svakako tražio da..."

"Kapetan nije mario", reko. "Posebno pošto sam ga podmitio. A u slučaju da zakon nije dovoljan, naglasiću da je Elmer visok dva i po metra, i mnogo, mnogo jak. Osim toga, svestan je. Nije dozvolio da ga isključim kada sam ga zatvorio u sanduk. Ne volim ni da pomislim šta bi se dogodilo kada bi neko drugi umesto mene otvorio taj sanduk."

Bel me je posmatrao, gotovo pospano, ali se iza njegove pospanosti krio oprez. "Zašto, gospodine Karson", upita, "imate tako loše mišljenje o nama? Mi se ovde radujemo vašem dolasku, i što ste nas se setili. Svaka pomoć koju Majka Zemlja može da vam pruži, vaša je, treba samo da kažete. Ukoliko bude finansijskih problema..."

"Pa, finansijskih problema svakako ima. Ali ne treba nam pomoć."

Bio je uporan. "Bilo je prilika kada smo odvajali novčane priloge za umetnike poput vas. Za slikare, pisce..."

"Pokušao sam da budem sasvim jasan", reko, "da ne želimo nikakve veze s Majkom Zemljom niti sa Grobljem. Ali vi svesno odbijate da me razumete. Moram li baš otvoreno da vas odbijem?"

"Ne", reče on, "rekao bih da nema potrebe. Vođeni ste romantičnom zabludom da Zemlja nije samo Groblje, a ja vam, gospodine, velim

da nema ničeg drugog. Zemlja je bezvredna. Pre deset hiljada godina bila je uništena i napuštena, i odavno bi bila zaboravljena da nije nas. A da malo razmislite? Bilo bi to na obostranu korist. Zanima me taj novi oblik umetnosti koji ste mi opisali."

"Slušajte", rekoh, "treba konačno da utuvite u glavu. Ja vam ne nudim da kupite proizvod načinjen za Groblje. Ne možete me unajmiti za agenta Majke Zemlje. I ništa vam ne dugujem. Platilo sam pet hiljada kredita vašem cenjenom kapetanu da nas doveze dovde, i..."

"Što je bilo manje", reče Bel ražešćeno, "nego što biste platili na 'Hodočasnikovom' brodu. A 'Hodočasnikov' brod ne bi primio sav vaš prtljag."

"Meni je cena izgledala sasvim dovoljno visoka", rekoh.

Nisam se oprostio. Okrenuo sam se i izašao. Silazeći niz stepenice upravne zgrade ugledao sam zemaljsko vozilo koje je bilo parkirano kraj stepeništa. Bilo je to jedino vozilo na vidiku. Žena za volanom gledala je pravo u mene, kao da je znala da sam u zgradi, i čekala me.

Kola su bila vrištavoružičaste boje, i ta boja, ružičasta, učinila je da se u mislima vratim na Alden, gde je sve počelo.

3.

Bilo je pozno popodne i ja sam bio u bašti, posmatrao purpurni oblak koji je visio iznad obzorja (jer je Alden bio ružičast svet), osluškivao večernju pesmu ptica iz hrama, okupljenih u malom gaju u dnu bašte. Slušao sam ih s priličnim uživanjem, kada je, gazeći niz prašnjavu stazu preko ružičaste peskovite ravnice, došlo to dvoipometarsko čudovište, povodeći se u nezgrapnom hodu poput pijane nemani. Prateći ga pogledom nadao sam se da će proći dalje i ostaviti me predvečerju i pticama, jer nisam bio raspoložen za tuđince. Bio sam sasvim potišten i iznad svega sam želeo da me ostave na miru, da pokušam da prebolim. Jer, bio je to dan kada sam konačno pogledao ružnoj istini u oči i shvatio da je san o Zemlji pokojni, ukoliko ne nabavim još novca. Znao sam koliko su izgledi da nabavim novac mali. Napabirčio sam koliko sam mogao, i ukrao bih da je bilo prilike da ukradem. Dobro sam razmotrio situaciju, shvatio da neću moći da napravim kompozitor kakav sam hteo, i da bi bilo najbolje da sve što pre izbijem sebi iz glave.

Sedeo sam dakle u bašti i gledao kako to veliko čudovište posrće niz stazu, i nastojao da ubedim sebe da se uputilo na neko drugo mesto i da se neće zaustaviti. Ali to su bile samo puste želje, jer je moja bašta bila jedino mesto na koje je mogao da stigne.

Izgledao je kao robot radnik, možda robot za teške građevinske radove, iako nisam mogao da zamislim šta bi robot za teške građevinske radove tražio na planeti poput Aldena. Teški građevinski radovi ubrajali su se u veliku grupu stvari koje se nisu radile na Aldenu.

Teturavo se popeo i stao pred kapiju. "Ako dozvoljavate, gospodine", rekao je.

"Dobro došli u moj dom", odgovorih mu, kroz zube.

Otvorio je kapiju i ušao, zastavši da proveri da li je zatvorena pre nego što je produžio. Prišao mi je i čučnuo kraj mene što je mekše mogao, i malo zašištao prema meni, iz učtivosti. Jeste li ikada čuli kako šišti robot od tri tone? Nestvarno, verujte mi.

"Ptice to sasvim dobro rade", reče ta gromada metala čučajući pored

mene.

"Jako dobro", rekoah ja.

"Dozvolite", reče robot, "da se predstavim."

"Ako želite", rekoah.

"Zovem se Elmer", reče robot. "Ja sam slobodna mašina. Dobio sam dokumenta o oslobađanju pre više vekova. Otada sam svoj čovek."

"Pa, čestitam", rekoah. "Kako vam ide?"

"Vrlo dobro", reče Elmer. "Eto tako, skitam, idem tu i tamo."

Klimnuh glavom, poverovavši mu. Povremeno se zaista mogu sresti ovi slobodni roboti lutalice koji su stekli, tehnički, posle mnogo godina službe, prava ljudskih bića.

"Čuo sam", reče Elmer, "da se vraćate na Zemlju."

Tako je to uvek bilo - ne odlazak već povratak na Zemlju. Posle više od deset milenijuma, ljudi su se još vraćali na Zemlju. Kao da ju je ljudska rasa juče napustila.

"Pogrešno ste obavešteni", rekoah.

"Ali, posedujete kompozitor..."

"Osnovni instrument", rekoah mu, "na kome treba uraditi milion stvari da bi obavljao posao za koji je namenjen. Bila bi sramota otići na Zemlju s takvom gomilom krša."

"Šteta", reče Elmer. "Na Zemlji ga čeka veličanstvena kompozicija. Ima jedna stvar, gospodine..."

Zamucao je i ućutao, u neprilici zbog nečega što nisam mogao da odredim. Čekao sam, ne želeći da ga još više zbunim onim što bih rekao.

"Htedoh da kažem, gospodine... iako možda nije moje da bilo šta kažem... da ne smete da dozvolite sebi da vas pridobije Groblje. Groblju nije mesto na Zemlji. To je nešto što joj je nakalemjeno. Nakalemjeno, ako smem da kažem, s kolosalnim cinizmom."

Tu sam načuljio uši. Ovde je, rekoah sebi s više čuđenja nego što sam bio voljan da priznam, neko ko se slaže sa mnom. Osmotrih ga bolje pri sve slabijoj svetlosti. Nije bio bogzna kakav prizor. Telo mu je bilo staromodno, bar po merilima na Aldenu, nespretna stvar, sva od sile, nesavitljivo orijaško telo, i glava u koju nije bio uložen trud da bude dopadljiva. Ali ma koliko grubo i nedoterano izgledao, njegov govor nije bio govor kakav se mogao očekivati od sirovog, zastarelog robota radnika.

"Pomalo sam iznenađen", reko, "i istovremeno obradovan što srećem robota koji se zanima za umetnost, posebno za ovako složenu umetnost."

"Nastojao sam", reče Elmer, "da postanem potpun čovek. To što nisam čovek, možda objašnjava odakle toliki trud. Čim sam dobio dokumenta o oslobađanju i stekao prava ljudskog bića, smatrao sam da mi je dužnost da pokušam da postanem ljudsko biće. To je, naravno, nemoguće. U meni je preostalo mnogo od mašine..."

"Ali rad na kompoziciji", reko, "i ja... Kako ste znali da pravim instrument?"

"Vidite, ja sam mehaničar", reče Elmer. "Ceo život sam bio mehaničar, po prirodi stvari. Čim pogledam stvar, instinktivno znam kako radi ili šta nije u redu s njom. Recite mi kakvu mašinu želite da napravite, i ja ću vam je napraviti. A kompozitor je, sve u svemu, ipak mehanizam, mada složen koliko samo može biti, i, osim toga, daleko od dovršenog. Vidim da posmatrate ove ruke i pitate se kako mogu da obavljaju poslove koje traži rad na kompozitoru. Odgovor je da imam i druge ruke, veoma posebne ruke. Samo odšrafim svakodnevnne ruke i zašrafim one koje su potrebne. Čuli ste za to, zar ne?"

Potvrdih. "Da. I namenske oči, verujem da imate i njih."

"O, da, svakako", reče Elmer.

"Smatrate da je kompozitor izazov za vaše sposobnosti mehaničara?"

"Ne izazov", reče Elmer. "To je pogrešna reč. Ja nalazim zadovoljstvo u radu na složenim mehanizmima. To me čini ljudskim. Čini me korisnim. Pitali ste kako sam čuo za vas. Pa, čini mi se, iz neke primedbe u prolazu... da pravite kompozitor i nameravate da se vratite na Zemlju. Stoga sam se raspitao okolo. Saznao sam da ste studirali na univerzitetu, te sam otišao tamo i razgovarao s ljudima. Tamo mi je jedan profesor rekao da veoma veruje u vas. Rekao je da imate dušu za velika dostignuća, da imate osećaj. Njegovo ime je, mislim, Adams."

"Doktor Adams je ostario", reko, "i zaboravan je, i izuzetno je dobar čovek."

Zakikotao sam se, zamislivši to... ogromni nezgrapni, prostodušni Elmer trupka kroz vilinsko zemljište univerziteta i tetura se drevnim,

bezmalo posvećenim hodnicima, loveći profesore ispred njihovih akademskih jazbina, da bi im postavljao uporna, besmislena pitanja o davno svršenom studentu koga se mnogi, bez sumnje, tek s mukom prisećaju.

"Tamo je bio još jedan profesor", reče Elmer, "koji je ostavio dubok utisak na mene, i s kojim sam dugo razgovarao. On ne predaje umetnost, već arheologiju. Rekao je da vas dobro poznaje."

"To mora da je Torndajk. Stari i pouzdan prijatelj."

"To mu je ime", reče on.

Zainteresovao sam se, ali i pomalo razgnevio. Zašto se ovaj trapavi robot raspitivao o meni?

"I sada ste ubeđeni", rekoah, "da sam sasvim sposoban da napravim kompozitor?"

"O, bez sumnje", reče on.

"Ako ste došli s nadom da ću vas unajmiti, izgubili ste vreme", rekoah ja. "Ne da mi nije potrebna pomoć, voleo bih da radim s vama. Stvar je u tome što sam ostao bez para."

"Nije samo to, gospodine. Naravno, bio bih presrećan da radim uz vas. Ali pravi razlog je što hoću da se vratim na Zemlju. Znate, rođen sam tamo; tamo sam proizveden."

"Šta ste rekli?" uzviknuh.

"Izliven sam na Zemlji", reče Elmer. "Rodom sam sa Zemlje. Voleo bih još jednom da je vidim. Mislio sam da idete tamo..."

"Ponovite mi to", rekoah, "ali polako. Ozbiljno mislite da ste izliveni na Zemlji? U stara vremena?"

"Video sam njene poslednje dane", reče Elmer. "Radio sam na poslednjim ratnim mašinama. Bio sam vođa projekta."

"Ali dosad biste dotrajali", rekoah. "Dosad biste svakako dotrajali. Naravno, robot može da bude dugovečan, ali..."

"Bio sam im od velike koristi", objasni Elmer. "Kada je počela seoba prema zvezdama, za mene je ostavljeno mesto na brodu. Nisam bio običan robot. Bio sam mehaničar, inženjer. Ljudima su bili potrebni roboti poput mene, da pomognu u izgradnji novih domova duboko u svemiru. Bio sam dobro održavan. Menjali su mi dotrajale delove i starali se da uvek budem u ispravnom stanju. A otkako sam zadobio slobodu, sam sam pazio na sebe. Nisam se brinuo o spoljašnjem telu. Nikada ga nisam promenio. Samo sam ga čuvao od rđe i starao

se da bude nepropustljivo, ali to je sve. Telo nije važno koliko unutrašnji radni delovi. Mada je sada nemoguće pronaći rezervne delove. Više ih nema na zalihama, već se moraju posebno naručiti." Zvučalo mi je istinito ono što je govorio. U ono davno prošlo vreme zla, kada su za nekih stotinu godina ljudi napustili Zemlju, razorenu i upropašćenu planetu, jer tamo nije ostalo ništa što bi ih zadržalo, bili su im potrebni roboti kakav je bio Elmer. Ali nije bilo samo to. Elmer je bio oličenje istine. Bio sam siguran da ovo nije samo priča kojom će se ostaviti utisak na slušaoca.

I sada je sedeo kraj mene, posle svih tih godina, i da sam ga samo pitao, mogao je da mi priča o Zemlji. Jer je sve to moralo biti još u njemu... sve što je ikada video ili čuo ili saznao moralo je biti u njemu, zato što roboti ne zaboravljaju kao biološka bića. Sećanja na drevnu Zemlju čekala su u njegovom memorijskom centru da budu prizvana, sveža kao da su juče tamo ugrađena.

Primetih da drhtim... ne spolja, telesno, već u sebi. Godinama sam pokušavao da proučavam Zemlju, a bilo je tako malo toga za proučavanje. Snimci i zapisi bili su izgubljeni i raštrkani, a kada su postojali, često su to bili samo odlomci. U ono pradavno vreme kada su ljudi napustili Zemlju, bežeći prema zvezdama, otišli su suviše žurno da bi mislili na očuvanje planetarnog nasleđa. Na hiljadama različitih planeta možda je postojalo nešto od tog nasleđa, sačuvano zato što je bilo zaboravljeno, skriveno u starim kovčezima ili kutijama zakopanim ispod tremova. Bilo bi potrebno mnogo životnih vekova da bi se pronašlo, ali bi i onda najverovatnije bilo razočaravajuće - same tričarije koje nisu davale odgovor na pitanja nagomilana u mislima.

Ali ovde je sedeo robot koji je poznavao Zemlju i mogao da pripoveda o njoj... iako možda ne toliko koliko se čovek nadao, jer su to za njega bili očajnički, panikom ispunjeni dani a Zemlje već najvećim delom nije bilo.

Pokušao sam da oblikujem pitanje, i nisam umeo da smislim nijedno na koje mi se činilo da bi mogao da odgovori. Pitanja su mi dolazila jedno za drugim, i svako je bilo odbačeno jer se nije uklapalo u okvir znanja robota koji je radio na sklapanju ratnih mašina.

I dok sam ja pokušavao da smislim odgovarajuće pitanje, on reče nešto što mi je izbrisalo sva pitanja iz uma.

"Godinama sam lutao od jednog posla do drugog, i plata je uvek bila dobra. Ne postoji ništa, razumećete, što je zaista potrebno jednom robotu, na šta bi morao da potroši novac. Tako da se neprestano množio. A sada se konačno pojavilo nešto na šta bih voleo da ga potrošim. Ako vas to ne bi uvredilo, gospodine..."

"Šta da me uvredi?" upitah, ne prateći sasvim smer njegove priče.

"Pa, eto", reče on, "voleo bih da uložim novac u vaš kompozitor. Mislim da imam dovoljno da ga dovršimo."

Pretpostavljam da je trebalo da budem presrećan, da skočim na noge i zaurlam od radosti. Ali ja sam samo sedeo, sleđeno i ukočeno, plašeći se da se pokrenem, plašeći se da ne oteram tu sreću.

Onda rekoh, i dalje leden i ukočen: "To vam nije najunosnije ulaganje. Ne bih vam ga preporučio."

On na to stade gotovo da me preklinje. "Slušajte, nije stvar samo u novcu. Nudim vam više od toga. Dobar sam mehaničar. Zajedno, nas dvojica bismo mogli da napravimo instrument kakav do sada nije postojao."

4.

Kada sam sišao niz stepenice, žena u ružičastim kolima mi se obrati.

"Vi ste Flečer Karson, zar ne?"

"Tako je", rekoš, potpuno zbunjen. "Nego, kako ste znali da sam ovde? Nije bilo načina da saznate."

"Čekala sam vas", reče ona. "Znala sam da ste na pogrebnom brodu, ali se putovanje toliko odužilo. Zovem se Sintija Lensing i moram da razgovaram s vama."

"Nemam mnogo vremena", rekoš. "Malo kasnije, možda."

Nije baš bila lepotica, ali je u njoj već na prvi pogled bilo nečeg privlačnog i vraški dopadljivog. Lice joj je bilo zamalo srcoliko, oči blage i smirene, crna kosa padala joj je na ramena; nije se smešila usnama, već kao da joj je celo lice bilo spremno da oblikuje osmeh.

"Idete u skladište", reče ona, "da raspakujete Elmera i Bronka. Mogu da vas odvezem tamo."

"Postoji li nešto", upitah, "što ne znate o meni?"

Konačno se osmehnula. "Znala sam da ćete morati da odete do Maksvela Pitera Bela, čim stignete. Kako je bilo kod njega?"

"U knjizi Maksvela Pitera zabeležen sam kao ništarija."

"Znači da vas nije uzeo pod svoje?"

Odmahnuh glavom. Nisam se usuđivao da progovorim. Kako je, bogamu, mogla da zna sve što je, po svemu sudeći, znala? To je mogla da čuje samo na jednom mestu... na Aldenu, na univerzitetu. Oni moji stari prijatelji, rekoš sebi, možda jesu dobrodušni, ali su i pocepane vreće.

"Hajde, upadajte", reče ona. "Možemo da razgovaramo na putu do skladišta. Volela bih da vidim tog čudesnog robota, Elmera."

Uđoh u kola. Na krilu je imala kovertu, koju mi predade.

"Za vas", reče.

Na koverti je bilo nažvrljano moje ime, i nije bilo sumnje čiji je to rukopis. Torni, rekoš sebi. Zašto bi Torni slao Sintiju Lensing da me sačeka u zasedi čim prispem na Zemlju?

Uključila je motor i povezla kola niz put. Otvorio sam pismo. Bio je to

list sa znakom Aldenovog univerziteta, a u gornjem levom uglu bilo je uredno odštampano: profesor doktor Vilijem Dž. Torndajk, Odsek arheologije.

Samo pismo bilo je ispisano istim svrakopisom kao ime na koverti. Pisalo je:

Dragi Fleč,

Nosilac ovog pisma je gđica Sintija Lensing, i uveravam te da je sve što će ti reći istina. Proverio sam podatke i jamčim svojim ugledom da su verodostojni. Ona će te zamoliti da te prati na putu, a ja smatraću za najveću uslugu koju možeš da mi učiniš ako joj to dozvoliš i pružiš joj svaku pomoć koja joj bude potrebna. Poći će 'Hodočasnikovim' brodom na Zemlju i trebalo bi da bude tamo i da te čeka kada stigneš. Odobrio sam joj izvesna sredstva iz fonda našeg Odseka i ti si slobodan da ih koristiš ako se ukaže potreba. Reći ću ti samo da je njeno prisustvo na Zemlji povezano s onim o čemu smo poslednji put razgovarali, kada si došao da me vidiš pred polazak.

Sedeo sam sa pismom u ruci i video ga u mislima, onakvog kako je izgledao kada sam ga posetio poslednji put, u sobi koju je nazivao radnom, osvetljenoj vatrom iz kamina, sa policama do tavanice, punim knjiga, s dotrajalim nameštajem, psom sklupčanim na krpari ispred kamina, mačkom na njegovom jastuku. Sedeo je na kanabetu i vrteo čašu sa brendijem među dlanovima, govoreći: "Fleč, siguran sam da sam u pravu, da je moja teorija ispravna. Anahronijanci nisu bili galaktički trgovci, kao što misle mnoge moje kolege. Bili su posmatrači, kulturni špijuni. To ima prilično smisla, ako malo razmisliš. Recimo da je ta velika civilizacija bila sposobna da luta među zvezdama. Recimo da su na neki način mogli da izdvoje zvezdu na kojoj je postojala kultura u usponu, ili je tek trebalo da se razvije. Stoga su na toj planeti postavili posmatrača, da tamo ostane, pazeći na događaje koji su mogli biti od značaja. Poznato je da se kulture u velikoj meri razlikuju. Ovo se može videti po ljudskim kolonijama rasejanim sa Zemlje. Već postojanje nekoliko njih dovoljno je da nastanu razlike. Naravno, razlike su mnogo veće među planetama koje ugošćuju ili su ugostile tuđinske kulture... tuđinske u odnosu na ljudske. Ne postoje dve inteligencije koje su se

razvijale u istom pravcu. Moguće je da ishod njihovog razvoja bude istovetan, ili približno jednak, ali do njega stižu različitim putevima, i u tom procesu svaka razvija neku sposobnost ili svojstvo koje druga ne poseduje. Čak se i ta velika galaktička kultura morala razviti na sličan način, i zbog toga što se tako razvijala, moralo je biti mnogo različitih pristupa, mnogo koncepata, mnogo svojstava koja je usput mimoišla ili propustila. Ukoliko je ovo tačno, čini se da bi i naša velika galaktička kultura procenila da je vredno truda imati na oku, izučavanja radi, one kulturne pojave koje je propustila, ili čak potpuno previdela. Možda je najviše jedna ili dve od deset takvih pojava bila primenjiva na njihovu kulturu, ali je ta jedna mogla biti ključna. To je moglo da im otvori novu dimenziju, da njihovu kulturu učini potpunijom i zrelijom. Iako to naravno nije tako, pretpostavimo da je zemaljska kultura jedina koja je izmislila točak. Čak je i velika galaktička kultura, recimo, previdela točak, i izgradila svoju veličinu na nekom drugom principu zbog kojega je nedostatak točka ostao nezapažen. Zar ne bi ipak otkriće točka, čak i tako kasno, moglo da bude značajno? Točak je tako korisna stvar."

Vratih se u stvarnost. Još sam stezao pismo u ruci. Kola su se približavala skladištu. Pogrebni brod je stajao na svojoj platformi, ali više nije bilo vozila koja su preuzimala teret. Posao mora da je bio dovršen.

"Torni piše da očekujete da ćete poći s nama", rekoh Sintiji Lensing. "Ne znam da li će to biti moguće. Živećemo u teškim uslovima. Logorovaćemo u svakojakim vremenskim prilikama."

"Mogu ja da živim u teškim uslovima. I da logorujem."

Odmahnuh glavom.

"Slušajte", pobuni se ona. "Rizikovala sam sve što sam imala zbog ovoga, da bih bila ovde kada stignete. Potrošila sam i poslednji kredit da platim nečuvenu cenu za mesto na 'Hodočasnikovom' brodu..."

"Torni pominje neke fondove. Stipendiju."

"Nisam imala dovoljno za put. Jedan deo sam potrošila na to. Čekajući vas, stanovala sam u 'Hodočasnik inu', koji nije jeftin. Ostalo je sasvim malo. U stvari, skoro ništa..."

"To je šteta", rekoh. "Ali vi ste znali da je to rizik. Nije bilo osnova da verujete..."

"U pravu ste", reče ona. "I vi ste bez novca kao ja."

"I, šta vam to govori?"

"Da nemate novca za povratak na Alden, kada dovršite svoju kompoziciju."

"To znam", rekoah, "ali ako budem dovršio kompoziciju..."

"Bez novca", reče ona, "a Majka Zemlja vam neće olakšati boravak."

"Sve to stoji", rekoah, "ali ne vidim kako će to što ću vas povesti sa sobom..."

"To sam i pokušavala da vam objasnim. Možda će vam zvučati besmisleno..."

Ostala je da bez reči, i sedela, posmatrajući me. Lice joj više nije izgledalo kao da će se osmehnuti.

"Prokleti bili", reče, "zašto ne kažete nešto? Zašto mi bar malo ne pomognete? Zašto me ne pitate šta to imam?"

"U redu. Šta to imate?"

"Znam gde leži blago."

"Kakvo blago, za ime Božje?"

"Blago Anahrona."

"Torni je ubeđen", rekoah joj, "da su Anahronijanci boravili na Zemlji. Hteo je da potražim moguće tragove o njihovom boravku. To je naravno zadatak za sanjare, kao što mi je i objasnio. Arheolozi nisu sasvim sigurni ni da je postojala takva rasa. Njihova planeta nikada nije pronađena. Samo su na nekoliko planeta pronađeni delovi zapisa, delimični zapisi, otkriveni među zapisima i ostacima domorodačkih kultura. Postoje neki dokazi, iako se meni čine klimavi, da su pripadnici ove tajanstvene rase nekada živeli na drugim planetama... Možda kao trgovci, po mišljenju većine arheologa, ili posmatrači, po Torniju, ili iz nekog drugog razloga, ni kao trgovci niti kao posmatrači. On mi je sve ovo ispričao, ali nikada nije pomenuo blago."

"Ali, blago je postojalo", reče ona. "Bilo je preneto iz stare Grčke u staru Ameriku tokom Poslednjeg rata. Pronašla sam podatke o tome i profesor Torndajk..."

"Razmislite malo", rekoah. "Ako je Torni u pravu, oni nisu bili ovde zbog blaga, već zbog podataka, da posmatraju..."

"U redu, zbog podataka", reče ona, "ali šta je posmatrač u stvari? Bio bi to stručnjak, zar ne? Istoričar, možda i više od toga. On bi

svakako prepoznao kulturnu vrednost nekih predmeta: ritualne sekire preistorijskih plemena, grčke urne, egipatskog nakita..."

Gurnuo sam pismo u džep jakne i iskočio iz kola. "Razgovaraćemo o ovome kasnije", rekoh. "Sada treba da oslobodim Elmera da bismo mogli da sklopimo Bronka."

"Povešćete me sa sobom?"

"Videćemo", rekoh.

Kako bogamu, pomislih, da je sprečim? Imala je Tornijev blagoslov; možda je imala nešto o Anahronijancima, možda čak i o blagu. Osim toga, nisam mogao da je ostavim ovde, bez novca... Jer, ako i nije ostala bez novca, uskoro hoće, ako bude boravila u hotelu, a drugog mesta za stanovanje nije ni bilo. Bog zna da mi nije bila potrebna. Bila bi mi samo na smetnji. Nisam tražio blago. Došao sam na Zemlju da sastavim kompoziciju. Nadao sam se da ću uhvatiti nešto od duha Zemlje... bez Groblja. Nisam imao kad da jurim za blagom Anahronijanaca. Torniju sam rekao samo da ću motriti na tragove, a to nije značilo da ću i tragati.

Podoh prema otvorenim vratima skladišta, sa Sintijom za petama. U skladištu je bilo mračno pa sam na trenutak zastao da mi se oči naviknu na tamu. Nešto se pokrenu u mraku, i razaznah tri čoveka, sudeći po izgledu - tri radnika.

"Ovamo, gospodine Karson", reče jedan od njih. Pokazao je na jednu stranu i ja ih ugledah: veliki sanduk u kome je bio Elmer i četiri sanduka u koje je bio spakovan Bronko.

"Hvala", rekoh. "Lepo od vas što ste ih odvojili od ostalih. Zamolio sam kapetana, ali..."

"Ima još jedna sitnica", reče čovek. "Istovar i skladištenje."

"Ne razumem. Istovar i skladištenje?"

"Jeste, da platite. Moji ljudi ne rade besplatno."

"Vi ste ovde poslovođa?"

"Da. Zovem se Rili."

"Koliko dugujem za skladištenje?"

Rili posegnu u zadnji džep i izvuče hartiju. Pomno ju je proučavao, kao da proverava račun.

"Pa", reče, "ukupno 427 kredita, ali neka bude 400."

"Mora da ste pogrešili", rekoh mu, pokušavajući da sačuvam živce.

"Pa samo ste istovarili sanduke i dovukli ih ovamo, gde su bili svega

jedan sat, ili tako nešto."

Rili tužno odmahnu glavom. "Ja tu ne mogu ništa. Tak'e su cene. Platite, ili zadržavamo teret. Tak'a su pravila."

Ona dvojica su se tiho pokrenuli i stali mu uz bok.

"To je smešno", pobunih se. "Mora da je neka šala."

"Mister", reče poslovođa, "nema tu šale."

Nisam imao četiri stotine kredita, niti bi mu ih dao da sam imao, ali nisam hteo ni da se kačim s poslovođom i njegovim razbacanim nosačima.

"Moram ovo da proverim", rekoh, pokušavajući da sačuvam obraz, bez ideje šta da radim. Znao sam da nemam kud. Mada to zapravo nije bila njihova zamisao; bilo je to delo Maksvela Pitera Bela. On me je držao u šaci.

"Učinite to, mister", reče Rili. "Samo izvol'te i učinite to."

Mogao sam da otrčim sav besan do Bela, a to je bilo upravo ono što je on hteo. Očekivao je da će tako biti, i sve bi naravno bilo u redu, sve bi bilo oprošteno ako bih prihvatio pomoć Groblja i posao za Groblje. Ali, ja to nisam nameravao da učinim.

Iza mene se javi Sintija: "Flečer, opkoljavaju nas."

Okrenuh glavu i ugledah još ljudi kod ulaza.

"Ne opkoljavamo vas", reče Rili. "Samo 'očemo da budemo sigurni da ste s'vatili. Neće ovde neki došljak da nam govori kako treba da radimo."

Iza Rilija se začu tih, škripav zvuk, i ja odmah shvatih da to neko izbija ekser iz drveta.

Rili i njegovi pomoćnici se okretoše a ja se razdrah. "Sad, Elmere! Izlazi, pa na njih!"

Na moj uzvik veliki sanduk kao da raznese eksplozija, odleteše letve zakucane preko poklopca, i Elmer se diže iz sanduka, do svoje pune visine od dva i po metra.

Zatim skoro stidljivo iskorači iz sanduka.

"Šta se dogodilo, Fleč?"

"Budi pažljiv s njima, Elmere", rekoh ja. "Nemoj da ih pobiješ. Samo ih malo prodrmaj."

Onda zakorači napred a Rili i ona dvojica ustuknuše.

"Neću uopšte da ih povredim", reče Elmer. "Samo ću da ih počistim. Ko je to s tobom, Fleč?"

"Ovo je Sintija", rekoše. "Ona ide s nama."

"Stvarno?" upita Sintija.

"Slušaj, Karson", zaurla Rili, "nemo' da se prsiš..."

"Odlazite", reče Elmer. Hitro je zakoračio prema njima i zamahnuo rukom. Oni zaždiše, gurajući se kroz vrata.

"A, nećete ga majci!" dreknu Elmer. Munjevito prođe kraj nas. Pokušali su da zatvore vrata, i tik pre nego što su uspeli u tome, on gurnu ruku u otvor, uhvati vrata i trgnu ih, a onda se zaletu u njih ramenom. Vrata se rascepiše i ostadoše da vise.

"To će ih sprečiti", reče Elmer. "Sada se vrata neće zatvarati. Hteli su da nas zaključaju unutra, zamislite vi to. Fleč, da li bi mi sad rekao šta se dešava?"

"Maksvel Piter Bel nas ne voli", rekoše. "Hajde da požurimo s Bronkom. Što pre izađemo odavde..."

"Moram da odem do kola", reče Sintija. "Tamo je sva oprema, i moja odeća."

"Oprema?" upitah.

"Tako je. Hrana i ostale stvari koje su nam potrebne. Ne verujem da ste nešto poneli sa sobom. To je jedan od razloga što sam bez para. Sve sam potrošila na..."

"Idite i dovezite kola", reče Elmer. "Ja ću paziti. Niko vas neće ni pipnuti."

"Na sve si mislila", rekoše ja. "Bila si prilično sigurna da..."

Ali ona je već otrčala napolje. Riliju i njegovim ljudima nije bilo traga. Ušla je u kola i dovezla ih u skladište.

Elmer se okrenu preostalim sanducima i pokuca na jedan manji.

"Bronko?" upita. "Jesi li tu unutra?"

"Jesam", začu se prigušen glas. "Elmere, jesi li to ti? Jesmo li stigli na Zemlju?"

"Nisam znala", reče Sintija, "da je Bronko svestan i da može da govori. Profesor Torndajk mi to nije rekao."

"Svestan je", reče Elmer, "ali niskog intelekta. Nije nikakav duhovni kolos."

Obratio se Bronku. "Je li s tobom sve u redu?"

"Dobro mi je", reče Bronko.

"Moramo da nađemo polugu da otvorimo sanduke", rekoše.

"Nema potrebe", reče Elmer. Stisnuo je pesnicu i udario po jednom

uglu sanduka. Drvo se slomi i razlete, on zavuče prste u nastali otvor i iščupa letvu.

"Ovo je lako", progundā. "Nisam bio sasvim siguran da ću moći da razvalim svoj sanduk. Nije bilo dovoljno prostora da se razmahnem. Ali kada sam čuo šta se događa..."

"Fleč je tu?" upita Bronko.

"Fleč se sasvim dobro stara o sebi", reče Elmer. "Ovde je, a našao je sebi i devojku." Nastavio je da kida letve sa sanduka.

"Hajdemo na posao", reče.

Dadosmo se na posao, nas dvojica.

Bronko je bio složena stvar, nimalo laka za sklapanje. Imao je mnoštvo delova i svi su morali da budu uklopljeni s malim otklonom. Ali mi smo radili na Bronku već dve godine i znali smo ga spolja i iznutra. Isprva smo koristili priručnik, ali sad nam više nije bio potreban. Bacili smo ga kada je postao toliko raskupusan da se jedva mogao čitati, i kada je sam Bronko, usavršen i prerađen, tu i tamo izmenjen, postao naprava umnogome različita od uzora iz priručnika. Radeći zajedno upoznali smo svaki deo u dušu. Mogli smo u mraku da rasklopimo i sklopimo Bronka. Nijedan pokret nije bio uzaludan, i nije bilo potrebe za dogovaranjem i uputstvima. Elmer i ja radili smo kao dve mašine. Za jedan sat Bronko je bio sklopljen.

Sastavljen, predstavljao je šašav prizor. Imao je pet pari zglobnih insektolikih nogu. Mogle su da stoje pod skoro svakim uglom. Imale su kandže koje su se mogle izvući, radi boljeg zahvata. Mogao je da se kreće svuda, po bilo kom zemljištu. Skoro da je mogao da hoda po zidovima. Njegovo bačvasto telo, opremljeno sedlom, pružalo je dobru zaštitu osetljivim instrumentima unutra. Na njemu su bili nizovi prstenova, što je omogućavalo vezivanje tereta. Imao je rep na izvlačenje, načinjen od stotinu različitih senzora, a glava mu je bila okrunjena još jednom neobičnom senzorskom aparaturom.

"Ja sam završio", rekoḥ. "Idemo li?"

Sintija je istovarila opremu iz kola.

"Oprema za logorovanje", reče ona. "Koncentrovana hrana, ćebad, odeća za kišu i slično. Ništa posebno. Nisam imala novca za nešto izuzetno."

Elmer je počeo da diže i vezuje kutije i sanduke na Bronkova leđa.

"Misliš da ćeš moći da jašeš na njemu?" upitah Sintiju.

"Naravno. Ali kako ćeš ti?"

"On će jahati mene", reče Elmer.

"A, to ne", rekoše.

"Budi razuman", reče Elmer. "Možda ćemo morati da bežimo odavde. Možda nas negde čekaju."

Sintija ode do ulaza i pogleda napolje. "Ne vidim nikoga", reče.

"Kako da se izvučemo odavde?" upita Elmer. "Koji je najkraći put iz Groblja."

"Ide se putem na zapad", reče mu ona. "Pored upravne zgrade. Groblje se završava nekih dvadeset pet milja dalje."

Elmer je dovršio tovarenje namirnica na Bronka. Pogledao je oko sebe da se uveri u to. "Rek'o bih da je to sve", reče. "A sad, gospođice, na Bronka."

Pomogao joj je da se popne. "Čvrsto se držite", upozorio je. "Bronko nije baš najudobniji za jahanje."

"Držaću se", reče ona. Delovala je uplašeno.

"Sad ti", obrati mi se Elmer. Zaustio sam da se pobunim, ali sam odustao, jer ne bi vredelo. Pored toga, imalo je smisla jahati Elmera. U slučaju bekstva, mogao je da trči deset puta brže nego ja. One njegove duge metalne noge prosto su gutale put.

Podigao me je i postavio na ramena, na krkače. "Drži mi se za glavu, radi ravnoteže", reče. "Ja ću ti držati noge. Paziću da ne padneš."

Klimnuo sam glavom, ne naročito srećan. Položaj je bio prokleta nedostojan.

Nismo morali da bežimo. U okolini nije bilo nikog, osim usamljene prilike koja je hodala stazom između spomenika, daleko na severnoj strani. Međutim, moralo je biti nekog ko nas je posmatrao. Skoro sam osećao njihove poglede. Mora da smo bili čudan prizor... Sintija na leđima onog skakavca Bronka, natovarenog zavežljajima i kutijama, i ja, ljuljajući se na ramenima dva i po metra visokog Elmera.

Nismo trčali, niti smo žurili, ali smo putovali brzo. Bronko i Elmer bili su dobri pešaci. Čak i pri njihovom normalnom hodu, čovek bi morao da trči da održi korak.

Napredovali smo, kloparajući i klataći se putem, pored upravne zgrade i dalje kroz centralni deo Groblja. Drum je bio pust a okolina mirna. Povremeno bi se u daljini zabeležilo naselje, ugneždeno

između bregova - vitak prst zvonika pružen u nebo i mrlja boje od krovova kuća. Pretpostavljao sam da su ova seoca domovi radnika Groblja.

Jašući Elmera, odskakujući i ljuljajući se pri svakom koraku, opazio sam da je Groblje, i pored sve svoje hvaljene lepote, zlokobno i turobno mesto. U njemu i iznad njega vladao je osećaj smrti i sveopšte konačnosti.

Do toga trenutka nisam imao vremena za brigu, ali sam sada počinjao da brinem. Čudno: ono što me je najviše brinulo, bilo je zašto Groblje, posle onog prilično mlakog pokušaja, nije učinilo ništa da nas zaustavi. Doduše, rekoh sebi, da Elmer nije uspeo da se izvuče iz svog sanduka, Rili i njegovi ljudi itekako bi me zaustavili. No, činilo se da je Bel zaključio da je bezbedno da nas sad pusti, svestan da u svako doba može da nas zgrabi. Nisam imao iluzija o Maksvelu Piteru Belu.

Pitao sam se i da li će biti novih napada na nas. Možda nije bilo potrebe da ih bude: Bel i Groblje su najverovatnije prestali da se zanimaju za nas. Bili smo slobodni da pođemo kuda nam je volja, njima je bilo svejedno. Jer, bez obzira gde bismo otišli i šta bismo tamo radili, bez pomoći Groblja nismo mogli da napustimo Zemlju.

Za ovo sam krivio sebe. Otišao sam tamo i sprdao se s Belovom pompeznošću, i tako odbacio svaku mogućnost za nekakav podnošljiv odnos i sa Belom i sa Grobljem. Iako je, sinulo mi je, možda bilo sasvim svejedno šta sam tamo učinio. Trebalo je da shvatim da na Zemlji igraš kako Groblje svira, ili uopšte ne igraš. Čitav poduhvat bio je baksuzan od samog početka.

Nije mi se činilo da je prošlo mnogo, iako je moglo biti... Bio sam toliko obuzet brigom da sam izgubio pojam o vremenu, sve dok put nije konačno izbio u brdo i završio se, a s njim i Groblje.

Bez daha, opčinjen prizorom, posmatrao sam dolinu pod nama i brda koja su se dizala u nizovima iznad nje. Bila je to zemlja čudnovatih šuma zaogrnutih ognjenim bojama koje su plamtele na popodnevnom suncu kao logorske vatre.

"Jesen", reče Elmer. "Zaboravio sam da Zemlja ima jesen. Tamo iza nas nije se videlo. Drveće je bilo zeleno."

"Jesen?" upitah.

"Doba", reče Elmer. "Doba godine kada sva stabla dobijaju ovu boju."

Bio sam zaboravio."

Okrenuo je glavu da me pogleda. Da je mogao da plače, sada bi plakao.

"Toliko toga zaboravljamo", reče.

5.

Bio je to svet koji je posedovao lepotu, ali rasmusnu, divlju, dramatičnu lepotu, nimalo nalik na prefinjenu, skoro lomnu lepotu moga sveta, tamo na Aldenu. Bio je svečan i potresan i imao je dah čuda i nijansu straha, utkane u samu njegovu potku i boju.

Sedeo sam na steni obrasloj mahovinom, pored bučnog tamnosmeđeg potoka koji je nosio vilinske brodice od palog lišća, crvene i zlatne i žute. Ko bi pomno oslušnuo, začuo bi, na ivici grlenog žubora mrke vode, prigušen, dalek šum opadanja lišća. Pored sveg sjaja i lepote, ovde je bilo neke drevne tuge. Sedeo sam i slušao vlažno proticanje vode i tihi šum lišća, i posmatrao drveće, video njegovu veličinu koja je odisala starošću, i u tome je bilo nečega poznatog i domaćeg i prijatnog. U tome je bilo boje i raspoloženja i zvuka, svojstva i građe i teksture koja se mogla opipati prstima uma.

Sunce je zalazilo prebacujući maglenu senku preko potoka i drveća, i u vazduhu je bilo svežine. Znao sam da je vreme da se vratim u logor. Ali, nisam još hteo da pođem, jer sam imao osećaj da se nalazim na mestu koje se ne može dvaput videti. Kada bih otišao i ponovo se vratio, ne bi bilo isto; bez obzira koliko bih se puta ovde vraćao, mesto i osećaj više ne bi bili isti, nešto bi nedostajalo, ili bi nešto bilo novo, i nikada se ne bi ponovilo sve ono što ga je načinilo takvim kakvo je bilo u tom čarobnom trenutku.

Iza mene se zakotrlja kamen; ja se okrenuh i ugledah Elmera kako se približava kroz polumrak. Ništa mu nisam rekao, niti on meni. Samo je prišao i čučnuo pored mene; nismo imali šta da kažemo, nismo osećali da treba bilo šta da kažemo. Sedeo sam, prisećajući se trenutaka sličnih ovome... kada nije bilo potrebno da govorimo, Elmer i ja. Sedeli smo u narastajućem sumraku i slušali kako izdaleka nešto huče, i malo kasnije nekakvo zavijanje. Voda je nastavila da mrmlja kroz sve dublju tamu.

"Zapalio sam vatru", reče Elmer, konačno. "Biće nam potrebna za kuvanje, ali bih je zapalio i da nam nije potrebna. Zemlja traži da se zapali vatra. To dvoje idu zajedno. Čovek se uzdigao iz divljaštva

zahvaljujući vatri. U čitavoj svojoj istoriji čovek nije dozvolio da se vatra ugasi."

"Da li je se ovako sećaš?"

Odmahnuo je glavom. "Ne, ali sam nekako znao da će biti ovakva. Tada nije bilo ovakvog drveća, niti potoka. Ali kada vidiš samo jedno stablo kako se žari na jesenjem suncu, možeš da zamisliš kako bi izgledala šuma takvog drveća. Vidiš potok kako teče, crven i zagušen naplavinama, i znaš kako bi bilo da je zemlja čista."

Ponovo dopre zavijanje, i pređe mi ledenim stopalima duž kičme.

"Psi", reče Elmer. "Gone nešto. Psi ili vukovi."

"Bio si ovde", rekoh, "u Poslednjem ratu. Tada je bilo drugačije."

"Drugačije", reče Elmer. "Skoro sve je bilo mrtvo, ili je umiralo. Ali tu i tamo je bilo mesta gde je stara Zemlja ostala kakva je bila. Tačaka do kojih otrov i zračenje nisu doprli, mesta koja su bila samo okrznuta. Dovoljno da ti pokažu kako je nekada bilo. Ljudi su uglavnom živeli pod zemljom. Ja sam radio na površini, na jednoj od ratnih mašina... možda poslednjoj koja je napravljena. Ako zanemarimo njenu svrhu, bila je čudesan mehanizam, što je i trebalo da bude, jer to nije bila samo mašina. Imala je telo mašine ali je mozak bio nešto drugo - mašina i čovek, stopljeni, robotski um povezan s mozgovima ljudi. Ne znam ko su oni bili. Neko mora da je znao, ali ja nisam. Često sam se pitao. Znaš, bio je to jedini način da se produži rat. Ljudi nisu mogli da vode takvu vrstu rata. Zato su čovekove sluge i saputnici - mašine, preuzele rat na sebe. Ne znam zašto je rat toliko trajao. I o tome sam često razmišljao. Uništili su sve za šta je vredelo boriti se, i nije bilo razloga da traje dalje."

Začutao je i ustao.

"Hajdemo nazad", reče. "Mora da si ogladneo, a i mlada dama. Fleč, bojim se da mi nije baš jasno šta ona traži s nama."

"Nešto u vezi s blagom."

"Kakvo blago?"

"Ne znam, zaista. Nije bilo vremena da mi to objasni."

S mesta na kome smo bili mogli smo da vidimo sjaj vatre, i pođosmo prema njoj.

Sintija je klečala ispred ugljevlja koje je zgrnula na jednu stranu, držala nad njim lonac i mešala kašikom.

"Nadam se da nije loše", reče ona. "Ovo je neka vrsta kaše."

"Nije bilo potrebe da to radite", reče Elmer, pomalo zbunjen. "Ja sam, kada se ukaže potreba, sasvim dobar kuvar."

"I ja sam", reče Sintija.

"Sutra ću da vam nabavim malo mesa. Video sam nekoliko veverica i par zečeva."

"Nemamo opremu za lov", rekoj ja. "Nismo poneli puške."

"Možemo da napravimo luk", reče Sintija.

"Ne trebaju nam puške i strele", reče Elmer. "Dobro je i kamenje. Sakupiću nešto oblutaka..."

"Ko još može da lovi oblucima?" reče Sintija. "Nemoguće je dovoljno precizno gađati njima."

"Ja to mogu", reče joj Elmer. "Ja sam mašina. Ne zavisim od mišića i od ljudskog oka, ma koliko ono bilo izuzetno..."

"Gde je Bronko?" upitah.

Elmer pokaza palcem. "U zanosu je", reče.

Obiđoh vatru da bih bolje video. Elmer je bio u pravu. Bronko je stajao po strani, izbačenih senzora, upijajući okolinu.

"Najbolji kompozitor koji je ikada napravljen", reče Elmer ponosno.

"Odmah ga je obuzelo. Osećajan je."

Sintija uze činije i nasu kašu. Dodade mi jednu.

"Pazi, vruća je", reče.

Seo sam kraj nje i počeo oprezno da jedem. Kaša zaista nije bila loša, ali je bila vrela. Morao sam svaki put da duvam u kašiku.

Ponovo se začu zavijanje, sada je bilo blizu, samo brdo ili dva od nas.

"To su psi", reče Elmer. "Jure za nečim. Možda tamo ima ljudi."

"Možda je samo čopor lotalica", rekoj.

Sintija odmahnu glavom. "Nije. Malo sam se raspitivala u hotelu. Tamo u divljini ima ljudi... ili u onome što Groblje naziva divljinom. I kao da niko ne zna mnogo o njima, ili ne želi da govori o njima. Kao da nisu vredni pažnje. Uobičajena reakcija za 'Hodočasnika' i za Groblje, mogla se i očekivati. Već si ipoznao tu reakciju, Flečer, kada si bio kod Maksvela Pitera Bela. Nisi mi ispričao kako se to završilo."

"Pokušao je da me unajmi. Odbio sam ga, ne baš diplomatski. Znam da je trebalo da budem učtiviji, ali me je naljutio."

"Ne bi bilo nikakve razlike", reče ona. "Groblje nije naviknuto na

odbijanje... pa ni na učtivo odbijanje."

"Zašto si uopšte trošio vreme na njega?" upita Elmer.

"To se očekivalo od mene", rekoh. "Kapetan me je uputio. Zvanična poseta. Kao da je reč o nekom kralju ili premijeru ili velmoži ili slično. Nisam mogao da ga izbegnem."

"Ne razumem kako se vi uklapate u sve ovo", reče Elmer Sintiji. "Što ne znači da niste dobrodošli..."

Sintija me pogleda. "Zar vam Flečer nije rekao?"

"Pomenuo je nekakvo blago."

"Pretpostavljam da bi bilo najbolje da vam sve ispričam. Zato što imate pravo da znate. Ne bih htela da pomislite da sam obična avanturistkinja. Avanturistkinja zvuči prilično nepouzđano. Hoćete li da čujete?"

"Pa, baš bismo mogli", reče Elmer.

Za trenutak je počutala, moglo se osetiti da se usredsređuje, pribira misli, kao da je suočena s teškim zadatkom, i rešena da ga valjano obavi.

"Rodila sam se na Aldenu", počela je. "Moji preci su bili među prvim doseljenicima. Porodična istorija... možda je bolje reći porodična legenda, jer ne postoje zapisi o tome... počinje s prvim naseljavanjem. Ali, među Prvim Porodicama nećete naći prezime Lensing... Prve Porodice, velikim slovima. Prve Porodice su one koje su se obogatile. Moja porodica nije. Rđavo vođenje poslova, lenjost, nedostatak ambicije, loša sreća... ne znam šta je to bilo, ali su ostali siromašni kao crkveni miševi. Postoji seoce, duboko u kopnu, koje se zove Lensingovo Čoše, ali to je sve, jedini trag koji je moja porodica ostavila na Aldenu i u njegovoj istoriji. Moji su bili farmeri, sitni trgovci, radnici; nisu imali političkih ambicija. Među njima nije bilo posebno nadarenih. Bili su zadovoljni da završe dnevni posao i da na kraju dana sednu na prag svoje kolibe i piju pivo, ćaskaju sa susedima ili među sobom, posmatraju legendarne zalaske sunca na Aldenu. Bili su to obični ljudi. Neki od njih, verujem mnogi, napustili su planetu u potrazi za bogatstvom koje očigledno nisu pronašli. Da jesu, Lensingovi na Aldenu bi već čuli za to, a porodična legenda ne pominje ništa slično. Verujem da su oni koji su ostali na Aldenu, ostajali zato što im se nije išlo; tamo nisu imali bogzna šta, ali Alden je prekrasna planeta."

"Jeste", reko. "Ja sam tamo došao na studije, i do sada se nisam odlučio da je napustim."

"Odakle si došao, Flečer?"

"Sa Zvečarke", reko joj. "Jesi li čula za to mesto?"

Ona odmahnu glavom.

"Bolje što nisi", reko. "Ne pitaj. Nastavi, molim te."

"O sebi, pretpostavljam", reče ona. "Nešto više o sebi. Bila sam odlučna da uspem. Verujem da su tokom godina mnogi Lensingovi mislili isto, ali od toga nije ispalo ništa. Malo je kasno da se popravi slika o Lensingovima. Moj otac je umro kada sam bila dete. Posedovao je sasvim unosnu farmu... ništa izuzetno, ali takvu da je donosila dovoljno za život i još nešto pride. Posle njegove smrti, upravljanje farmom preuzela je moja majka, i imali smo dovoljno za moje studije. Zanimala me je istorija. Maštala sam da ću jednog dana steći katedru iz istorije, baviti se naučnim istraživanjem i pisati zapažene radove. Išlo mi je dobro na studijama. Moralo je. Sve sam vreme provodila u učenju. Propustila sam mnoge stvari koje pruža život na koledžu. Tek sada to vidim, ali mi to nije smetalo. Nije postojalo ništa na svetu što me je opčinjavalo kao istorija. Prosto sam je gutala... daleka mesta i daleki ljudi i daleka vremena. Noću, u postelji, u tami, zamišljala sam vremensku mašinu, i putovanja u davna vremena, na ona daleka mesta gde bih izučavala one drevne ljude. Ležala bih tako u tami i maštala da živim i svom vremeplovu, u onim udaljenim zemljama i dobima, i da odmah iza tog zida proteklog vremena žive i dišu ti ljudi koje sam došla da posmatram, da su svuda oko mene oni veliki događaji koji su činili reku istorije. Kada je došlo vreme za usavršavanje, za izbor uže oblasti, otkrila sam da me neodoljivo privlači stara Zemlja. Moj tutor me je odgovarao od toga. Ukazao mi je da je to polje preusko a izvorni materijali veoma ograničeni. Znala sam da je u pravu i pokušala da to i sama sebi objasnim, ali nije vredelo. Bila sam opsednuta Zemljom.

Moja opsednutost Zemljom, sigurna sam", rekla je zatim, "bila je delom privrženost prošlosti, duboko zanimanje za prapočetke. Farma moga oca bila je na svega nekoliko milja od mesta gde su se Lensingovi spustili na Alden, bar je tako govorilo predanje. Smeštena u uskom kamenitom klancu, na mestu gde se ovaj

otvarao prema onome što je nekada morala biti široka, plodna dolina pogodna za zemljoradnju, nalazila se stara koliba od kamena. Bila je velikim delom srušena, samo kamenje se raspadalo od starosti, razglavljeno neprimetnim pomeranjima tla čiji će uticaj postati vidljiv tek mnogo vekova kasnije. O njoj se nisu ispredale priče. Bila je suviše drevna da bi bila ukleta. Jednostavno je stajala na tom mestu. Vreme ju je učinilo delom krajolika. Nije se primećivala. Bila je suviše stara i zaboravljena da bi privukla pažnju ljudi, mada su mnoge sitnije životinje, kao što sam otkrila kada sam je posetila, u njoj našle dom. Zemljište na kome je stajala, kao i okolina, bilo je tako ispošćeno i bezvredno da ničemu nije moglo da posluži, tako da je izbegla rušenje i poravnavanje, što je zajednička sudbina mnogih starih stvari. To područje je u stvari toliko lišeno bilo kakve ekonomske svrhe, uništeno vekovnim radom bezimernih farmera, da ljudi tamo retko i zalaze. Legenda kaže - moram da priznam, veoma nepouzdana legedna - da je to bio dom jednog od prvih Lensinga.

"Otišla sam do nje, valjda zato što je bila tako stara. Ne zato što je tu možda obitavao neki Lensing, već naprosto zato što je bila stara... starija od sećanja ljudi, građevina iz duboke prošlosti. Nisam ništa očekivala. Poseta je, morate me razumeti, bila samo izlet, način da se potroši neispunjen dan. Znala sam za nju, naravno, mnogo pre toga, i, kao svi ostali, nisam obraćala pažnju. Bilo je i mnogo drugih koji znali za njeno postojanje, i prihvatili ga kao postojanje nekog drveta ili stene. Nije bilo ničega što bi je preporučilo, ama baš ničega. Možda nikada ne bih ni pomislila na nju, osim u prolazu, i nikada je ne bih ni posetila da nije bilo onoga moga postepenog zagrevanja za sve što je staro. Shvatate šta hoću da vam kažem?"

"Čini mi se", rekoh, "da razumem mnogo bolje nego što misliš. Prepoznajem simptome. I sam sam bio teško oboleo od toga."

"Bila sam tamo", nastavila je, "i milovala rukama staro, grubo isklesano kamenje, i mislila na to kako su ga ljudske ruke, već odavno i same prah, oblikovale i naslagale da bude sklonište od noći i nevremena, dom na novootkrivenoj planeti. Posmatrajući očima drevnih graditelja, mogla sam da razumem privlačnost tog mesta, za gradnju, bila sam svesna zašto su izabrali baš to mesto da na njemu podignu kuću. Zaštita zidova kanjona od brišućih vetrova, tiha i dramatična lepota mesta, voda sa izvora koji i danas izbija iz stene,

široka i plodna dolina (sada jalova) koja se pružala od samog praga. Stajala sam tamo onako kako su oni morali stajati, i osećala se kako su se oni morali osećati. Bila sam, na trenutak, oni. I nije bilo važno jesu li pripadali Lensingovima ili ne; bili su to ljudi, pripadnici ljudske rase.

Da sam tada otišla, bila bih sasvim bogato nagrađena za utrošeno vreme. Dodir sa kamenom, dah prošlosti bili bi sasvim dovoljni, ali - ušla sam u kuću..."

Ućutala je i na trenutak ostala nema, kao da se pribira za ostatak priče.

"Ušla sam u kuću", reče, "iako je to bila ludost, jer je svakog trenutka mogla da mi se sruši na glavu. Kamenje se na nekim mestima opasno ljuljalo i čitava građevina je bila nepouzdana. Ne sećam se da sam tada pomišljala na to. Koračala sam, oprezno, ne zbog opasnosti, već zbog svetosti vremena kojim je bilo prožeto to mesto. Bilo je neobično, to osećanje koje sam imala... tačnije, ta sukobljena osećanja. Kada sam zakoračila, osećala sam se kao uljez, tuđinac koji nema prava da bude tamo. Ometala sam davna sećanja, davne živote, davne strasti koje je trebalo ostaviti na miru, koje su tamo bile tako dugo da su stekle pravo na neometan počinak. Ušla sam u kuću, u ono što nekada bila prostrana odaja, možda ono što nazivamo dnevnim boravkom. Na podu je ležala prašina, obeležena tragovima malih divljih stvorenja, i osećao se njihov miris, nataložen boravkom kroz milenijume. Insekti su po uglovima ispleli mreže od svile, neke stare mreže bile su prašnjave koliko i pod. Ali dok sam stajala tamo, skoro na samom do vratku, dogodila se neobična stvar... osetila sam da imam pravo da budem tu, da tu pripadam, da dolazim posle dugog, predugog vremena u porodičnu posetu, i da sam dobrodošao gost. Zato što je tu živela krv moje krvi, kost moje kosti, a pravo krvi i kosti vreme nije moglo da izbriše. U uglu je bilo ognjište. Nije bilo dimnjaka, bio je odavno pao, ali je ognjište bilo očuvano. Prišla sam mu, i, kleknuvši, dodirnula površinu kamena kroz prašinu. Mogla sam da vidim pocrnelo grlo dimnjaka, čađavo od starih vatara. Pepeo je još bio tamo, opirući se vremenu i klimi, i na trenutak mi se činilo da vidim naslagane cepanice i plamen. I tada rekoh... ne znam da li sam to rekla glasno ili sam samo pomislila... rekoh: Sve je u redu, došla sam da vam kažem da Lensingovi još

postoje. Nijednom se nisam pitala kome to govorim. Nisam očekivala odgovor. Znala sam da ga neće biti. Nije bilo nikog da odgovori. Bilo je dovoljno da to kažem. Bilo je to nešto što sam im dugovala."

Pogledala me je preplašenim očima. "Ne znam zašto vam ovo govorim", reče. "Nisam nameravala da vam to kažem; nema razloga da to slušate. Činjenice... činjenice bih mogla da vam saopštim u nekoliko rečenica, ali mi se činilo da bi trebalo da vam ih iznesem u kontekstu..."

Pružio sam ruku i dodirnuo joj mišicu. "Postoje činjenice koje se ne mogu jednostavno saopštiti", rekoh joj. "Dobro ti ide."

"Sigurni ste da vam ne smeta?"

"Nimalo", reče Elmer, i u moje ime. "Opčinjen sam pričom."

"To je otprilike sve", reče ona. "Postojala su vrata, još cela, koja su vodila u prostoriju u unutrašnjosti kuće, i kada sam ušla tamo, videla sam da je to nekada bila kuhinja, iako je bila samo delimično očuvana. Kuća je imala sprat, jednim delom sačuvan, iako se čitav krov odavno urušio u ostatak kuće. Ali, iznad kuhinje nije bilo sprata. Izgleda da su se krovne grede kuće protezale iznad kuhinje, i u njoj je bila gomila urušenog materijala, duž nekadašnjeg spoljnog zida, ostataka srušenih greda. Ne znam šta je učinilo da to primetim... nije bilo lako приметiti - iz gomile ruševina izdvajao se jedan četvrtast predmet. Izgledao je pogrešno, nije ličio na ruševine. Bio je pokriven prašinom, kao i sve drugo u kući. Nije bilo načina da pogodim da je u pitanju metal. Nije imao sjaja. Mora da mi je pažnju privukao pravilan oblik. Otišla sam tamo i izvukla ga. Bila je to kutija, zardala, ali neoštećena... Metal nigde nije bio ulubljen niti istrunuo. Kleknula sam pored kutije, nastojeći da rekonstruišem šta se dogodilo s njom, i zaključila da je nekada bila sakrivena ispod greda, gore na tavanu, i nekako bila zaboravljena, i da je pala zajedno sa gredama, možda kroz tavanicu kuhinje, ili kuhinja tada već možda nije imala tavanicu." "Znači, to je ta priča", rekoh. "Kutija sa tragom o postojanju blaga?"

"Tako nešto", reče ona, "ali ne baš kao što ti misliš. Nisam mogla da otvorim kutiju, pa sam je odnela u stan i otvorila je pomoću alata. Unutra nije bilo puno toga. Stari testament za komad zemlje, menica označena kao plaćena, nekoliko starih kovrti bez pisama, jedan ili dva poništena čeka, i potvrda o pozajmici nekih starih porodičnih papira Odeljenju za spise univerziteta. Nije to bio dar; samo

pozajmica. Sledećeg dana sam otišla do Spisa i raspitala se. Znaš kakva su odeljenja za spise..."

"O, znam, itekako", reko.

"Potrajalo je, ali je to što sam bila diplomac zemaljske istorije, kao i činjenica da su papiri, na kraju krajeva, bili vlasništvo moje porodice, konačno završilo stvar. Očekivali su da želim samo da ih proučim, ali u trenutku kada sam ih najzad dobila - mislim da su bili zagubljeni, i da je bilo muka da ih pronađu - toliko mi je bilo prekipelo da sam popunila obrazac kojim povlačim pozajmicu, i odnela ih sa sobom. Što nije bilo ponašanje dostojno posvećenog studenta istorije, naravno, ali mi je tada bilo svega dosta. Odeljenje je zapretilo da će pokrenuti sudski postupak, i da su to zaista učinili, nastala bi divna zavrzlama za onoga ko bi to trebalo da raspetlja, ali se to nije dogodilo. Verovatno su smatrali da papiri nemaju toliku vrednost, iako nemam pojma kako bi došli do toga zaključka. Bio je to omanji svežanj papira, sitnica za mesto na kome su se nalazili. Bili su odloženi u kovertu i zapečaćeni. Nije bilo tragova da su ikada bili proučeni; bili su zbrda-zdola složeni, izmešani. Da su ih proučili, bili bi poređani i označeni; jasno se, međutim, videlo da pečat nikada nije bio slomljen. Čitava hrpa papira bila je jednostavno odložena u arhivu i zaboravljena."

Ućutala je i napeto se zagledala u mene. Ja sam bio nem. Sama će sve reći. Možda je imala razloga da priča na ovakav način. Možda je morala da ponovo proživi sve to, da sve preispita, da bi bila sigurna (još jednom? Koliko puta tako?) da nije pogrešila u proceni, da je pravilno postupila. Nisam hteo da je požurujem, iako Bog zna da sam bio pomalo nestrpljiv.

"Nije tu bilo bogzna šta", ponovila je. "Serija pisama koja su donekle osvetljavala prvobitno naseljavanje Aldena... Ništa iznenađujuće, ništa novo, ali su pružala osećaj vremena. Mali svežanj prilično laičkih pesama koje je napisala devojka u pubertetu, ili u ranim dvadesetim godinama. Fature malog trgovinskog preduzeća koje bi možda bile zanimljive za istoričara ekonomije, i memorandum, ispisan pomalo suvoparnim jezikom starca koji je stavio na hartiju priču koju je čuo od svog dede, jednog od prvih doseljenika sa Zemlje."

"I, šta je bilo u tom memorandumu?"

"Pričao je čudnu priču", reče ona. "Odnela sam ga do profesora Torndajka i ispričala mu ovo što sam upravo ispričala vama, i zamolila ga da pročita memorandum. Pošto ga je pročitao, dugo je samo sedeo, ne gledajući u mene niti u memorandum, niti u bilo šta drugo, a onda je izgovorio reč koju nikada ranije nisam čula... Anahron."

"Šta je Anahron?" upita Elmer.

"To je mitološka planeta", rekoš, "neka vrsta zemlje nedodijne. Nešto što su izmislili arheolozi, mesto o kome nagađaju..."

"Kovanica", reče Sintija. "Nisam pitala doktora Torndajka, ali verujem da potiče od reči anahronizam - nešto izvan svog vremena, jako mnogo izvan svog vremena. Vidite, arheolozi su godinama pronalazili dokaze o nepoznatoj rasi koja je ostavila tragove na nekoliko drugih planeta, možda i na više planeta nego što oni znaju, jer su ti tragovi pronađeni samo uz lokalne artefakte..."

"Kao da su to bili posetioci", rekoš, "koji su ostavili za sobom vrč ili dva. Mogli su posetiti više planeta, ali su njihovi vrčevi bili pronađeni samo na nekoliko njih, pukim slučajem."

"Pomenuli ste memorandum?" upita Elmer.

"Imam ga ovde kod sebe", reče Sintija. Zavukla je ruku u unutrašnji džep jakne i izvadila dugačak novčanik, iz koga je izvukla svežanj papira. "Nije original. Kopija. Original je bio star i loman. Ne bi izdržao rukovanje."

Pružila je papire Elmeru, on ih odmota, baci pogled na njih i predade mi ih. "Podstaknuću vatru", reče, "da bi bilo više svetlosti. Čitaj glasno, da možemo svi da čujemo."

Memorandum je bio ispisan grčevitim rukopisom, verovatno rukom starog i onemoćalog čoveka. Rukopis je na nekim mestima bio pomalo zamućen, ali se mogao čitati. Na vrhu prve strane nalazio se broj... 2305.

Sintija me je posmatrala. "Godina", reče. "Ja sam to tako shvatila, a i profesor Torndajk je istog mišljenja. Trebalo bi da se slaže, ako je to pisao čovek koji mislim da jeste."

Elmer je prodžarao vatru, zgrćući žar i drvo na gomilu, i svetlost se pojača. Elmer reče: "U redu, Fleč. Kako bi bilo da počneš?"

I ja počeh.

6.

2305.

Mome unuku, Hauardu Lensingu

Kada sam bio mlad momak, deda mi je ispričao šta mu se dogodilo kada je bio otprilike mojih godina, i sada kad sam star kao što je on bio kada mi je to pričao, ili stariji, prenosim ti to, ali pošto si još mladić, zapisujem ovo da pročitaš kada budeš stariji, i spreman da shvatiš i dublja značenja ovoga.

U vreme kada mi je ispričao svoj doživljaj, bio je bistra uma, bez duhovnih i samo s onim slabostima koje se s godinama prikradu čoveku. I koliko god da je ta priča čudna, ili je bar meni takva izgledala, ima u njoj neke iskrene logike, koja je čini istinitom.

Moj deda, kao što si verovatno shvatio, rođen je na Zemlji i na Alden, našu planetu, došao je kao sredovečan čovek. Rođen je u prvim danima Poslednjeg rata, kada su dva velika bloka donela svetu užas i uništenje koji se teško daju zamisliti. U svojoj mladosti učestvovao je u ratu - koliko je čovek mogao da učestvuje u njemu, jer to uistinu i nije bio rat u kome su se ljudi borili između sebe, koliko rat u kome su ratovala mašine i instrumenti, s bezumnom pomamom koja beše oličenje pomame njihovih tvoraca. Na kraju, kada mu je cela porodica i većina prijatelja izginula ili se pogubila (ne znam šta od ovo dvoje, a ne verujem ni da je on to znao), našao se među onim ljudskim bićima, što beše samo delić masa koje su nekada nastanjivale Zemlju, koja su je napustila u velikim zvezdanim brodovima, da nastane druge planete.

No, priča koju mi je poverio imala je malo veze s ratom i s odlaskom u svemir, i odnosila se na slučaj koji uopšte nije imao mesto u vremenu, i tek približno mesto u prostoru. Imam utisak da se sve to dogodilo kad je on bio još relativno mlad čovek, iako se više ne sećam da li mi je sam tako rekao ili sam to zaključio iz nekih sada zaboravljenih pojedinosti same priče. Priznajem otvoreno da sam s godinama zaboravio veliki deo ispričanoga, iako su ključni delovi još sveži u mome umu.

Zbog nekih okolnosti, kojih se sada ne sećam (ako mi ih je on uopšte

ispričao), deda se našao na mestu koje zvao bezbednom zonom - malom području u kome je, sticajem topografskih i meteoroloških pogodnosti, zemlja bila manje zagađena, ili potpuno pošteđena od agenasa rata, i gde je čovek mogao da živi relativno sigurno, bez one teške zaštite koja je bila neophodna u manje srećnim oblastima. Rekao sam već da nije određeno kazao gde se to mesto nalazilo, ali mi je rekao da je bilo tamo gde se manja reka sa severa ulivala u veću reku, Ohajo.

Stekao sam utisak (iako mi on to nije ispričao, niti sam ga ja ispitivao) da deda u to vreme nije bio ni na kakvom zadatku, niti se tamo obreo s nekim ciljem, već je, pronašavši taj kraj, jednostavno tamo ostao koristeći se pomenutom relativnom sigurnošću koju je ovaj pružao. Što je, s obzirom na situaciju, bilo neuobičajeno razumno od njega.

Koliko je dugo ostao tamo, ja ne mogu znati, niti koliko je već bio tamo kada se zbio taj događaj. Ni zašto je naposljetku otišao, što je sve, naravno, sporedno u odnosu na ono što se dogodilo.

Dakle, rekao mi je da je jednog dana video kako sleće nekakav brod. U to vreme je postojalo samo nekoliko vazdušnim brodova, pošto su uglavnom bili uništeni, a i ako ih je bilo, računali su se, ukoliko ih je bilo potrebno upotrebiti, kao sasvim nekorisno oružje u ratu koji se vodio. Osim toga, bio je to brod kakav on nikada ranije nije video. Sećam se da mi je rekao po čemu se brod razlikovao od svih drugih, ali su mi pojedinosti maglovite u sećanju i ako i pokušam da ih navedem, znam da ću to učiniti pogrešno.

Kako je bio oprezan čovek, kao što su svi ljudi morali biti u to doba, deda se sakrio najbolje što je mogao, ostajući pri tom što je mogao bliže mestu događaja.

Brod se spustio na vrh jednog od bregova nadnetih nad reku i odmah je iz njega izašlo pet robota, i još jedna osoba koja nije bila robot... čovek, na prvi pogled, ali je deda, iz svoga zaklona, imao utisak da ipak nije o čoveku reč, već o nečemu što je samo spolja podsećalo na čoveka. Kada sam ga upitao kako je došao na tu pomisao, nije umeo da mi to određeno kaže. To nije bilo zbog načina na koji je onaj hodao, ni kako je stajao, niti kako je, kasnije ga je čuo, govorio, ali je u njemu bilo nečeg neobičnog, možda nekakva duhovna aroma pa je podsvesna reakcija uma bila da to biće nije ni

robot ni čovek.

Dva robota zaustavila su se nedaleko od broda, poput stražara, ne gledajući sve vreme u jednom pravcu već se povremeno osvrćući kao da ispituju, ili osećaju teren svuda oko sebe. Ostali su istovarivali mnogobrojne kutije i neke stvari koje su izgledale kao uređaji.

Deda je verovao da je dobro sakriven. Čučao je u šipražju odmah pored potoka, i gotovo se sasvim priljubio uz zemlju, tako da su ga grane zaklanjale, a kako je bilo leto, žbunje je bilo obraslo lišćem.

Uprkos svemu tome, pre nego što je brod bio potpuno istovaren, jedan od robota zaposlenih na istovaru napustio je vrh brega i spustio se niz padinu, zaputivši se pravo prema mestu gde se deda krio u žbunju. Isprva je deda pomislio da je robot slučajno krenuo prema njemu i primirio se, dišući što je tiše mogao.

Ali nije bilo tako. Robot mora da je tačno znao gde se on nalazi. Deda je posle toga uvek tvrdio da ga je jedan od stražara nekako opazio, možda pomoću toplotnog očitavanja, i sam ne napuštajući svoje mesto, poslao obaveštenje o posmatraču.

Stigavši do šipraga, robot se ispružio, zgrabio dedu za ruku, izvukao ga odatle i poveo uz brdo.

Deda mi je priznao da mu je sećanje od tog trenutka postalo isprekidano. Dok je činilac vremena u onome što je zapamtio izgledao pouzdan, hronološki tačan, postojale su praznine koje nije umeo da popuni. Bio je ubeđen da su pokušali - pre nego što su ga pustili, ili je pobegao (iako su i jedno i drugo bile pretpostavke jer ni u jednom trenutku, koliko se sećao, nije imao osećaj da je zarobljen) - da mu izbrišu sećanje na ono što se dogodilo. Verovao je da je u prvo vreme to delovalo; tek pošto je stigao na Alden, počeo je, malo-pomalo, da se priseća događaja... kao da je on bio potisnut u dubinu njegovoga uma i da je ponovo izbio tek posle mnogo godina.

Pamtio je da je razgovarao s čovekom koji mu nije izgledao kao čovek, i da mu je ostao utisak da je to biće bilo blagog glasa i sasvim ljubazno, iako se nije sećao nijedne reči izgovorene između njih, izuzev jedne stvari. Čovek (ako je to bio čovek) mu je rekao da je došao iz Grčke (u to vreme nije bilo zemlje koja se zvala Grčka, ali u staro doba jeste) gde je dugo živeo... deda se jasno sećao tog izraza "dugo", i činilo mu se veoma čudnovato što ga je upotrebio. Čovek

mu je takođe rekao da je tragao za mestom gde život nije ugrožen i da je zaključio, iz merenja, ili nekih drugih pokazatelja koje deda nije razumeo, da ga je pronašao na mestu gde se spustio.

Deda se takođe sećao da su deo uređaja uzetih sa broda roboti upotrebili da iskopaju dubok tunel u steni ispod brda, i da su, kada je tunel bio prokopan, produbili prostrane odaje pod zemljom. I čim je to bilo obavljeno, sagradili su malenu kolibu grubog spoljašnjeg izgleda, napravljenu od balvana, da izgleda vremešna i sklona padu, ali unutra dobro uređenu za udobno stanovanje, iznad tunela, u kome se stepenice vodile u prostorije izdubljene u kamenu, kao i vešto napravljena podna vrata na ulazu u tunel, koja su zatvorena izgledala tako da niko ne posumnja da se tu nalaze.

Sanduci, istovareni sa broda, bili su preneti u ove odaje, osim nekoliko onih s nameštajem i ostalom opremom za kolibu iznad tunela.

Dok su roboti nosili jedan od tih sanduka niza stepenice, iskliznuo im je, i deda, koji je iz nekog razloga koga se nije sećao bio u podzemnoj odaji, video je kako se sanduk prevrće niz stepenice, i hitro se sklonio. Sanduk je bio težak, ali je počeo da se raspada još dok se tumbao, da bi se konačno sasvim razvalio od udaraca o kamen; kada je stigao do dna, bio je u takvom stanju da se sve što je bilo u njemu rasulo po stepeništu ili po podu odaje.

Po dedinim rečima, u sanduku se nalazilo veliko blago... medaljoni ukrašeni draguljima i narukvice i prstenje, sve to optočeno blistavim kamenjem; mali točkovi od zlata sa čudnim oznakama (deda je tvrdio da su bili zlatni, iako ne znam kako je mogao odoka da prepozna zlato); figure životinja i ptica od plemenitih metala sa dragim kamenjem; pola tuceta kruna (kakve su nosili kraljevi i kraljice); vreće iz kojih se prosula reka novčića, i mnogo drugoga, uključujući i nekoliko vaza, koje su se sve razbile.

Roboti su dojurili stepenicama da pokupe blago što se rasulo, a za njima je došao i njihov gospodar, i našavši se na dnu stepenica, nije se ni osvrnuo na ostale stvari, pokupio je samo komade slomljene vaze i pokušao da ih sastavi, jer je bila razbijena u bezbroj delova. Ali iz onih nekoliko delova koje je uspeo da sklopi, pokušavajući da zadrži sve one krhotine na odgovarajućim mestima, deda je zapazio da je vaza bila oslikana i ispečena u vatri... slikama čudnih ljudi koji

su lovili još čudnije zveri, ili su bar izgledale čudno jer su bile grubo predstavljene, bez osećaja za perspektivu, i bez poznavanja anatomije, što je ključno za umetnika.

Čovek (ako je to bio čovek) je stajao tako sa krhotinama u rukama, pognute glave nad njima, tužna lica, i niz obraz mu se skotrljala suza. Dedi je bilo neobično što ovaj plače nad slomljenom vazom.

Za to vreme su roboti skupljali predmete na gomilu, a jedan je otišao po korpu u koju je sve to pokupio, pa ju je poneo tamo gde su bili i ostali sanduci, u jednu od prostorija izdubljenih u kamenu.

No, nisu odneli sve, jer je deda, kada niko nije gledao, uzeo jedan novčić i sakrio ga kod sebe, i ja ću sada umotati taj novčić, koji mi je ostavio, i staviti ga u kovertu...

7.

Prestadoh da čitam i pogledah preko vatre prema Sintiji Lensing.
"Novčić?" upitah.

Ona potvrdi. "Bio je u koverti, umotan u foliju kakva vekovima nije korišćena. Dala sam ga profesoru Torndajku i zamolila da ga pričuva..."

"Ali, da li ga je prepoznao?"

"Nije bio siguran. Odneo ga je do nekog drugog čoveka. Stručnjaka za stari zemaljski kovani novac, ili tako nešto. Bila je to necirkulisana atinska sova, verovatno iskovana nekoliko godina posle bitke kod mesta Maraton."

"Necirkulisana?"

"Koja nije bila u prometu. Novčić nije bio izlizan. Kada novac cirkuliše, postaje gladak i zamućenog reljefa, od prolaska kroz ruke. Ali osim nešto malo patine, zbog starosti, ovaj je bio sasvim isti kao onoga dana kada je iskovan."

"I to je van svake sumnje?" upitah.

"Profesor Torndajk je rekao da ne može biti sumnje."

Iza litice koja se dizala oznad logora još se čulo zavijanje pasa. Bio je to samotan i divlji zvuk, i slušajući ga ja zadrhtah i približih se vatri. "Jure za nečim", reče Elmer. "Za rakunom ili možda oposumom. Lovci su tamo negde iza, oslušuju pse."

"Ali, zašto love?" upita Sintija. "Ljudi, mislim, ljudi koji su pustili pse."

"Love radi zabave i radi mesa", reče Elmer.

Video sam kako se trgnula.

"Nismo na Aldenu", reče joj Elmer. "Ova planeta nije sva blaga i ružičasta. Ljudi koji žive u ovim šumama verovatno su i sami poludivlji."

Sedeli smo i slušali zavijanje pasa koje kao da se udaljilo.

"Što se tiče onoga blaga", reče Elmer, "dopustite da pokušamo da utvrdimo šta tu imamo. Negde u ovoj zemlji zapadno od nas neko je došao bežeći iz Grčke i sakrio gomilu sanduka, a neki od tih sanduka puni su blaga. Znamo da je bar jedan od njih pun, a da ga u drugima može biti. Ali samo mesto će biti malo teže pronaći."

Neodređeno je. Reka koja je doticala sa severa u stari Ohajo. Mora da ima mnoštvo tokova koji dolaze sa severa..."

"Bila je i ta koliba", reče Sintija.

"To je bilo pre deset hiljada godina. Kolibe mora da odavno više nema. Treba da tražimo rupu, tunel, a on je možda pokriven."

"Voleo bih da znam", rekoš, "kako je Torni zaključio da je taj čudak iz Grčke u stvari Anahronijanac."

"Pitala sam ga to", reče Sintija, "i rekao mi je da je Grčka, i uopšte ta oblast na planeti, najverovatnije mesto gde bi se smestio tuđinski posmatrač. Prve stajaće zajednice ljudske rase nalazile su se u oblasti koja je nekada zvala Turska. Posmatrač se ne bi nastanio preblizu mesta koje želi da proučava. Više bi mu odgovaralo da izvrši posmatranja a zatim da se povuče odatle. Profesor Torndajk je rekao da bi Grčka bila logičan izbor. Takav posmatrač imao bi neko brzo prevozno sredstvo i razdaljina između Grčke i tih naseobina ne bi predstavljala nikakav problem."

"Meni to ne zvuči logično", reče Elmer otvoreno. "Zašto Grčka? Zašto ne Sinaj? Ili Kapijska oblast? Ili desetina drugih mesta?"

"Torni se oslanja na predosećaj gotovo koliko i na logiku", objasnih mu. "Ima veoma razvijen predosećaj. Vrlo često je bivao u pravu. Ako kaže da je Grčka, ja bih se složio s njim. Mada izgleda verovatnije da je naš hipotetični posmatrač menjao mesta boravka."

"No, ako je sve vreme sakupljao plen", reče Elmer, "bio je opterećen. Preseljenje bi predstavljalo popriličan posao. Biće da je nosio nekoliko tona tereta sa sobom, kada je prešao u Ohajo."

"Ali to nije bio plen", uzviknu Sintija. "Morate razumeti da to nije bio plen. Ni u smislu novca niti u smislu bilo kakve vrednosti koja važi kod Anahronijanaca. Ono što je sakupljao bili su primerci kulture."

"Primerici kulture", reče Elmer, "koji se sastoje uglavnom od zlata i dragog kamenja."

"Budimo pošteni u vezi s tim", rekoš ja Elmeru. "Možda se dogodilo da je baš razbijeni sanduk bio pun takvih stvari. Drugi su možda sadržali vrhove strela ili kopalja, stare pletene predmete, mužare i tučkove."

"Doktor Torndajk je verovao", reče Sintija, "da su sanduci koje je video moj predak sadržavali samo mali deo onoga što je posmatrač skupljao. Možda samo delić onih značajnijih predmeta. Negde u

Grčkoj, možda u drugim pećinama izdubljenim u steni, moglo je biti još stotinu puta toliko koliko je bilo u onim sanducima."

"Šta god da je bilo, nagoveštava da jeste blago u pitanju", reče Elmer. "Starine bilo koje vrste postižu visoku cenu, i pretpostavljam da bi vredele još više ako bi bile poreklom sa Zemlje. Ali bili sa Zemlje ili ne, sve se više trguje njima. Veliki broj bogatih ljudi, a oni moraju da budu bogati da bi platili tražene iznose, ima takve zbirke. No i pored toga, koliko ja znam, imati starinu ili dve na kaminu ili u vitrini veoma je šik."

Klimnuo sam glavom sećajući se Tornija kako šparta po sobi i udara pesnicom po otvorenom dlanu, i žesti se. "Situacija je takva", galamio bi, "da pošten arheolog nema nikakve šanse. Zna li koliko smo opljačkanih nalazišta otkrili u poslednjih sto godina... raskopanih i opljačkanih pre nego što smo stigli do njih? Više udruženja arheologa i neke vlade otvorili su istragu, ali nema nikakvog traga koji bi ukazao ko to radi ili gde su predmeti odneti i sakriveni. Nismo pronašli ni njih ni one koji bi mogli biti odgovorni za to. Ukradeni su i negde sklonjeni da bi zatim polako kapali u ruke kolekcionara. To je velik posao, i mora biti da je dobro organizovan. Zalagali smo se za zakone koji bi zabranili privatno vlasništvo nad starinama, ali ništa od toga. U vladama sedi suviše ljudi koji tu imaju ličnu korist, koji su i sami kolekcionari. I nema sumnje da postoje fondovi koje je neko obezbedio da bi se sprečilo donošenje takvih zakona. Jednostavno, ništa nismo postigli. A zbog ovog divljaštva gubimo jedinu mogućnost da steknemo znanja o razvoju galaktičkih kultura."

Zavijanje pasa pretvorilo se u uzbuđen lavež.

"Drvo", reče Elmer. "Ono što su gonili popelo se na drvo."

Pružio sam se prema gomilici drva što ih je doneo Elmer, gurnuo nekoliko novih suvaraka u vatru, a jednim od njih zgrnuo sam žar. Jezičci plamena plavih vrhova liznuše iz žeravice po svežim drvima. Suvarci planuše i baciše varnice. Sveže gorivo se upali i vatra se razbukta.

"Vatra je baš prijatna stvar", reče Sintija.

"Da li je moguće", upita Elmer, "da čak i mene može da ugrije tako slab plamen? Kunem vam se da mi je toplije ovde kraj vatre."

"Može biti", odgovorih. "Imao si dovoljno vremena da postaneš čovek."

"Ja jesam čovek", reče Elmer. "Bar po zakonu. A ako je po zakonu, zašto ne bi bilo i inače?"

"Kako ide Bronku?" upitah. "Trebalo bi da je ovde s nama."

"On sedi tamo napolju i upija sve ovo", reče Elmer. "Ispređa šumsku fantaziju od tamnih obrisa stabala, šuma noćnog vetra u lišću, kloktanja vode, svetlucanja zvezda, i tri tamne prilike sklopčane oko vatre. Logorski motiv, nokturno, poema, možda kakva prefinjena skulptura... on istovremeno stvara sve to."

"Pa taj jadnik sve vreme radi", reče Sintija.

"To za njega nije posao", reče Elmer. "To je njegov život. Bronko je umetnik."

Negde u tami nešto načini suv praskav zvuk, a sledećeg trenutka začu se još jedan. Psi, koji su bili utihnuli, ponovo uzbuđeno zalajale.

"Lovac je upravo ustrelio ono što su psi naterali na drvo", reče Elmer. Posle ovih njegovih reči niko više ne prozbori. Sedeli smo i zamišljali... ili sam bar ja zamišljao... taj prizor tamo negde u šumskoj tmuni - pse kako uzbuđeno skaču oko drveta, uzdignutu cev puške i blesak plamena iz otvora cevi, tamnu senku kako pada iz krošnje u čeljusti pasa.

Sedeći tako, osluškujući i zamišljajući, začuh još jedan zvuk, prigušen, dalek... šuštanje i praskanje. Iz jaruge stiže dah vetra i odnese zvuk, ali kada je vetar zamro, zvuk je opet bio tu, sada glasniji i uporniji.

Elmer je već bio skočio na noge. Plamsanje vatre avetinjski se prelivalo po njegovom metalnom telu.

"Šta je to?" upita Sintija, ali joj Elmer ne odgovori. Zvuk je sada bio bliži. Šta god da je to bilo, išlo je prema nama, i to brzo.

"Bronko!" pozva Elmer. "Ovamo, brzo. Ovamo kod nas, kraj vatre."

Bronko dokliza hitro poput pauka.

"Gospođice Sintija", reče Elmer, "penjite se."

"Da se penjem?"

"Uzjašite Bronka i čvrsto se držite. Ako bude morao da trči, sagnite se da vas ne obori neka grana."

"Šta se događa?" upita Bronko. "Kakva je to gužva?"

"Ne znam", reče Elmer.

"Đavola ne znaš", rekoh ja, ali me on nije čuo; ako i jeste, nije

odgovorio.

Buka je sada bila mnogo bliža. Bio je to zvuk kakav nikad nisam čuo. Zvučalo je kao da neko raskida samu šumu. Čuli su se zvuci čupanja i cviljenje rascepljenih stabala. Zemlja je podrhtavala kao da nešto veoma teško udara po njoj ogromnim čekićem.

Pogledah oko sebe. Sintija je bila na Bronkovim leđima a ovaj je već odskočio dalje od vatre, u tamu, još nepokretan, ali napet i spreman da svakoga časa pojuri.

Buka je već stigla do nas, vrištava i zaglušujuća, i samo tle pod nogama je urlalo. Bacio sam se u stranu i spremio da potrčim; to bih verovatno i učinio da sam znao kuda da trčim, i da u tom trenutku ne ugledah ogromnu masu neke stvari na litici iznad nas - džinovsku siluetu koja je zamračila zvezde. Stabla su se divlje povijala i rušila na zemlju, pregažena i smrvljena onom crnom senkom koja je tutnjala duž litice, skoro okrznuvši logor, i prošla, poštedevši nas, uz buku koja se postepeno gubila u klancu. Na litici iznad nas još su tiho cvilela raskomadana stabla, izdišući.

Stajao sam i osluškivao zvuke što su se udaljavali od nas i uskoro potpuno utihnuli, i jednako sam stajao tamo gde sam se zatekao, ne shvatajući šta se dogodilo, pitajući se šta se dogodilo. Video sam da i Elmer stoji kao ja, omamljen.

Teško se sručih pored vatre, Elmer se okrenu i priđe. Sintija kliznu sa Bronka.

"Elmere", reko.

Zatresao je masivnom glavom. "Ne može biti", mrmljao je, više za sebe nego meni. "Nije moguće da je to još ovde. Nije moguće da je preživelo..."

"Ratna mašina?" upitah.

Podigao je glavu i zagledao se preko vatre u mene. "To je suludo, Fleč", reče.

Pokupih još drva i nahranih vatru. Stavio sam dosta drva. Vatra mi je odjednom postala veoma potrebna. Plamenovi uspuzaše uz drvo, brzo se primajući.

I Sintija priđe vatri pa sede pored mene.

"Ratne mašine", reče Elmer, i dalje za sebe, "bile su napravljene za borbu. Protiv ljudi, protiv gradova, protiv neprijateljskih ratnih mašina. Borile su se do smrti, sve dok nisu potrošile poslednju mrvicu

energije. Nisu bile predviđene da traju. Nisu bile smišljene da prežive. Znale su to, kao i mi koji smo ih napravili. Uništavanje je bilo njihov jedini zadatak. Stvorili smo ih za smrt, i poslali u smrt..."

Glas, iz prošlosti daleke deset hiljada godina, govorio je o staroj etici i ambicijama, o drevnoj žeđi za krvlju, o iskonskoj mržnji.

"Oni koji su bili u njima, nisu imali želju da žive. Bili su već mrtvi. Imali su pravo da umru, i odložili su smrt..."

"Elmere, molim te", reče Sintija. "Oni koji su bili u njima? Ko je bio u njima? Prvi put čujem da je bilo nekoga u njima. One nisu imale posadu. Bile su..."

"Gospođice", reče Elmer, "to nisu bile samo mašine. Bar naše nisu bile samo mašine. Imale su robotski mozak, ali su tu bili i mozgovi ljudi. U onoj na kojoj sam ja radio, bilo ih je više. Nikada nisam saznao koliko. Niti ko su ti bili, iako smo znali da su to još sposobni umovi sposobnih ljudi, možda najспособnijih među vojnicima, koji su bili voljni da žive još neki trenutak da bi zadali poslednji udarac. Mozak robota i ljudski mozak u savezu..."

"Neprirodnom savezu", reče Sintija.

Elmer joj dobaci brz pogled, a onda ponovo pogleda u vatru.

"Pretpostavljam da bi se moglo tako reći, gospođice. Vi ne razumete šta se događa u ratu... neka vrsta sveopšteg bezumlja, bezbožne mržnje iskrivljene u ni na čemu zasnovan osećaj pravednosti..."

"Da prekinemo s tim", rekoj ja. "Ono možda uopšte nije bila ratna mašina. Moglo je biti i nešto sasvim drugo."

"Šta drugo?" upita Sintija.

"Prošlo je deset hiljada godina", rekoj.

"Može biti", reče Sintija. "Moglo je biti hiljadu drugih stvari."

Elmer ništa ne reče. Sedeo je bez reči.

Na litici iznad nas neko nešto uzviknu, i svi poskakasmo na noge. Tamo negde gore pojavi se zanjihano svetlo, i začu se šum tela koja su se probijala između oborenih stabala.

Neko ponovo pozva. "Ej vi, kod vatre!" doviknuo je.

"Ej, vi tamo", uzvratil Elmer.

Svetlo se i dalje njihalo.

"To je lampa", reče Elmer. "To su sigurno ljudi koji su lovili sa psima." Nastavili smo da posmatramo lampu. Nisu se više dovikivali s nama. Lampa najzad prestade da se ljulja i pokrenu se nizbrdo, prema

nama.

Bila su to tri čoveka, tri visoka muškarca, mršava poput strašila, koji su se cerili blistavim zubima u svetlosti vatre, s puškama preko ramena. Jedan od njih je nosio nešto na leđima. Oko njih su se vrzmali psi.

Zastali su na ivici svetlosnog kruga vatre i ostali na trenutak tamo, nemi, odmeravajući nas, procenjujući.

"Koji ste vi?" konačno upita jedan od njih.

"Posetioci", reče Elmer. "Putnici, stranci."

"A šta ste? Ti nisi čovek." Kod njega je to zvučalo kao 'čoeck'.

"Ja sam robot", reče Elmer. "Rođen sam ovde. Napravili su me na Zemlji."

"Vel'ki događaji", reče drugi. "Noć vel'kih događaja."

"Znate li šta je ono bilo?" upita Elmer.

"Rušilac", reče prvi koji je progovorio. "O njemu kazuju stare priče. Još je mom pra-pradedi njegov otac prič'o o njemu."

"Ako prođe pored tebe", reče treći, "ne treba da ga se bojiš. Niko ga nije vid'o dvaput u životu. Vraća se tek posle mnogo godina."

"I ne znate šta je to?"

"Rušilac", ponovio je, kao da to sve objašnjava, kao da ne treba pitati ništa više.

"Vid'li smo vašu vatru", reče onaj prvi. "Pa dođosmo da se zdravimo."

"Pridite", reče Elmer.

Prišli su i čučnuli pored vatre, oslonivši kundake pušaka na zemlju, a cevi o ramena. Onaj što je nosio nešto na leđima, baci svoj teret na zemlju preda se.

"Rakun", reče Elmer. "Dobar ulov."

Psi priđoše i polegaše, dahćući. Povremeno bi radosno zalupkali repovima.

Njih trojica su sedeli jedan pored drugoga, kezeći nam se. Prvi reče: "Ja sam Luter, ovo je Zek a druškan na kraju je Tom."

"Drago mi je što sam vas upoznao", reče Elmer što je učtivije mogao. "Ja se zovem Elmer, mlada gospođica je Sintija a ovaj gospodin je Flečer."

Oni zaklimaše glavama prema nama. "Kak'a je ono životinja s vama?" upita Tom.

"Ono je Bronko", reče Elmer. "On je zapravo instrument."

"Čast mi je", reče Bronko.

Zurili su u njega. "Ne treba da nam se čudite", reče Elmer. "Dolazimo sa drugog sveta."

"Pa, velim", reče Zek, "nama je to svejedno. Vid'li smo vašu vatru i rešili da navratimo."

Luter posegnu u stražnji džep i izvuče bocu. Mahnu njom, nudeći.

Elmer odmahnu glavom. "Ja ne pijem", reče.

Prišao sam i uzeo bocu. Bilo je vreme da odigram svoju ulogu; do sada je Elmer bio taj koji je govorio.

"Ljudski je dobra", reče Zek. "Ispek'o je starac Timoti. Njegova je ponajbolja."

Izvukoh čep i podigoh bocu do usta. Samo što se nisam udavio. Jedva sam uspeo da ne zakašljem. Sjurivši mi se u želudac, mučenica se ritnu. Noge su mi bile kao od gume.

Pažljivo su me posmatrali, zadržavajući kezove.

"Muško piće", rekoh im. Potegoh još jedan cug i vratih im bocu.

"Gospojica?" upita Zek.

"Ovo nije za nju", rekoh.

Boca je kružila među njima; čučao sam naspram njih. Boca ponovo stiže do mene. Potegoh još jednom. U glavi mi se malo mutilo od tri brza cuga zaredom, ali, rekoh sebi, to je bilo za opšte dobro. Neko od nas morao je da im izađe u susret.

"Još jedno?" upita Tom.

"Zasad ne", rekoh. "Kasnije, možda. Neću da vam popijem sve što imate."

"Imam ja još jednu u rezervi", reče Luter tapšući se po džepu.

Zek izvuče nož i privuče rakuna sebi.

"Lutere", reče, "dela donesi nešto zeleniša za pečenje. Imamo sveže meso i piće i raspaljenu vatru. Valja se da zapamtimo ovu noć."

Bacih pogled preko ramena prema Sintiji. Lice joj je bilo bledo i sleđeno, oči su užasno pratile Zekov nož koji je parao rakunov izloženi trbuh.

"Mirna", rekoh.

Uputila mi je bolestan osmeh.

"Kada se razdani", reče Tom, "idemo kući. Po danu se lakše prođe kroz obaljeno drveće. Sutra naveče je velika igranka. Bića nam

obaška milo ako dođete. Valjalo bi da dođete."

"Naravno da hoćemo", reče Sintija.

Pogledah Bronka. Stajao je nepomično, isturenih senzora.

8.

Pokazao mi je njive, sa kudravim kukuruzom i bundevama, zlatnim na suncu; baštu, s nešto malo još neobranog povrća; svinje, dovedene iz šume, utovljene žirom i ograđene za klanje; goveda i ovce do kolena u livadskoj travi; sušaru, spremnu za šunke i slaninu; gvožđaru, u kojoj su bile naslagane ploče različitih sakupljenih metala; kokošinjac, alatnicu, kovačnicu, i ambare, pa smo on i ja seli na gornju gredu stare ograde.

"Koliko dugo ste ovde", upitah ga, "ne ti, naravno, već svi vi koji živite u ovoj kotlini?"

Okrenuo je izborano lice starog patrijarha prema meni, blage plave oči, bradu kao belu svilu palu po grudima. "To je pitanje koje ne treba da se pita", reče on. "Odvajkada smo bili ovde. Grupice nas živele su razbacane svuda po dolini. Neki su živeli sami, ali samo neki; uglavnom živimo zajedno; neke porodice žive jedna uz drugu od pamtiveka. Neki odlaze, naravno, na neko bolje mesto, ili tamo gde misle da je bolje. Neke žene ne rađaju; mnogo nejači ne preživi. Kažu da je u nama neka stara boljka. Ne znam ja. Pričaju se mnoge stvari, bajke iz davnina, ali ko će znati šta je istina a šta ne."

Oslonio se bolje stopalima o donju prečku i položio dlanove na kolena. Ruke su mu bile iskrivljene od starosti. Zglobovi su štrčali kao čvorovi, prsti su bili kruto povijeni. Vene su mu mrežile unutrašnjost podlaktica, zapanjujuće isturene.

"Kako se slažete s onima iz Groblja?" rekoh.

Razmislio je pre nego što je progovorio; bio je od onih ljudi, pomislio sam, koji uvek dobro razmisle pre nego što odgovore. "Uglavnom dobro", reče konačno. "Tokom godina su nam se prikučili, preuzimajući zemljište koje je, kada sam ja bio dečak, bilo divlje. Nekol'ko puta sam iš'o da popričam s onim tamo druškanom..." Začutao je prisećajući se imena.

"Bel", rekoh, "Maksvel Piter Bel."

"E, taj", reče on. "Iš'o sam i razgovar'o s njim, ako je za vajdu. Taj je klizav k'o zejtin. Smeje se, ali iza tog smeja nema ništa. Sav je važan; vel'ki je i sve može, a mi smo mali i nejaki. Opet nas sabijate,

rek'o sam mu, privlačite nam se iako vam nije moranje, imate vazda druge zemlje da je uzmete, vazda puste zemlje koja nije ničija. A on onda veli: al' vi je ne koristite, a ja njemu da nam je potrebita, pa sve i ako je ne oremo i ne hranimo krmke na njoj, treba nam ta zemlja zbog prostora, vazda smo imali puno prostora, a ovo nas sad davi. On će na to: vi nemate tapiju na tu zemlju, a ja ga pitam šta mu je to tapija te on proba da mi objasni šta je tapija i natruća mi sve same gluposti. Ja ga pitam ima li on tapiju a on ćuti k'o mulac. Vi dolazite odnekud tamo napolju, mister, pa možda umete da mi kažete ima l' on tapiju."

"Čisto sumnjam", rekoh.

"Ide nam nekako s njima, rek'o bih", reče on. "Neki od nas porade nekad za Groblje, kopaju rake, kose travu, obrezuju drvlje i grmlje, pleve oko spomenika. Ima vazda posla da Groblje uvek bude čisto i na oko uredno. Uzmü nas s vremena na vreme, kao pomoć, kad se nakupi posla kod nji'. Mogli bismo da radimo i kudikamo više, valjda, da nam se samo 'oće, ali šta imamo mi od rada. I ovako imamo sve što nam treba; nemaju oni šta da nam ponude za naš rad. Nekad neko fino ruho, ali i mi ga imamo dosta od ovaca, dosta da se pokrijemo, da nam bude toplo. Ili neko fino piće, ali i kod nas je mučenice koliko ti duša 'oće, i ne znam da l' nije bolja od one što je ima Groblje. Mučenica, ako znaš svoj pos'o, ima snagu i neku slast na koju se čovek svikne. Onda šerpe i tiganje, jašta, ali kol'ko šerpi i tiganja treba jednoj ženi?"

Nije da smo lenji i nekućevni", nastavio je. "Mi vazda nešto radimo. Radimo na zemlji i ribarimo i lovimo. Iskopavamo stari metal. Ima mnogo mesta, najvećma podaleko odavde, gde su humke u kojima leži metal. Od njega pravimo za nas alat i puške. Sa zapada i s juga svako malo dolaze trgovci da menjaju svoj barut i olovo za našu 'ranu i vunu i mučenicu... I druge stvari, jakako, al' najviše olovo i barut."

Začutao je, i sedeli smo jedan pored drugog na gornjoj prečki ograde, na blagom suncu. Krošnje su bile zamrznute logorske vatre; polja su bila mrka, isprugana kukuruzima, poprskana zlatom razbacanih bundeva. Niže od nas neko je čekićao u kovačnici, a iz peći se izvijala kovrdža dima. Dim se dizao i iz dimnjaka okolnih kuća. Lupiše vrata i videh Sintiju kako izlazi iz kuće. Na sebi je imala

kecelju, i tiganj u ruci. Sišla je u dvorište i ispraznila tiganj u bure koje se tamo nalazilo. Mahnuo sam joj i ona mi je odmahнула, a zatim se izgubila u kući, i za njom su se zalupila vrata.

Starac opazi da posmatram bure. "Bure za pomije", reče. "Tu bacamo ljuške od krompira i ukvareno mleko i lišće kupusa, sve što preostane u kujni. Time 'ranimo krmke. Valjda si već vid'o bure za pomije?"

"Nikad dosad", rekoh, "nisam video tako nešto."

"Nešto se ne pripominjem", reče starac, "sa kog si ono mesta, i što si doš'o ovamo."

Rekao sam mu da sam s Aldena i pokušao da objasnim šta nameravamo. Nisam siguran da me je razumeo.

Mahnuo je rukom prema ambaru gde je Bronko provodio najveći deo dana. "Veliš da ona sprava tamo radi za tebe?"

"Itekako", rekoh, "i to pre svega pameću. Osetljiv je. Sad upija ideju ambara i sena, golubova na krovu, teladi u oborima, konja na suncu. Sakupiće ono što nam treba da napravimo muziku i..."

"Muziku? Misliš muziku na ćemanetu?"

"Da", rekoh, "može to da bude i muzika na ćemanetu."

Odmahnuo je glavom, što iz zbunjenosti što zbog neverice.

"Nešto sam hteo da vas pitam", rekoh. "O onoj stvari koju lovci zovu Rušitelj."

"Ne bih znao puno da ti kažem o tome", reče on. "Znam da ga zovu Rušitelj, i često sam se pit'o zašto to. Ja ne ču' da je ikad nešto srušio. Opasno je samo ako mu se nađeš na putu. Retko se viđa. Vazda podaleko i niko ne zna za njega sve dok već nije proš'o. Sinoćke je može biti prvi put da nam je priš'o na dovik. Ja nisam čuo da ga je iko tražio ili iš'o za njim. Neke stvari je najbolje bataliti."

Bilo mi je jasno da mi nije rekao sve što zna, i slutio sam da je tako hteo, ali sam ipak pokušao da izvučem više.

"Ali, mora da postoje neke priče. Možda čak iz starih vremena. Pominje li se možda da bi to mogla da bude ratna mašina?"

Pogledao me je, iznenađeno i prestrašeno. "Kak'a mašina?" upita. "Kakav rat?"

"Hoćete da kažete da ne znate", upitah, "za rat koji je opustošio Zemlju? Ni zašto su ljudi otišli?"

Nije mi dao neposredan odgovor, ali sam iz onoga što je rekao znao

da ne zna... istorija planete bila je izgubljena u tami vekova.

"Postoje svakojake priče", reče on, "i mnoge su tačne a mnoge su može biti lažne. I niko pri zdravoj pameti ne treba da se upušta u nji'. Postoji onaj Popisivač, koji broji duhove, za kog sam verov'o da je i sam priča dok ga nisam sreo. Pa je tu onda priča o besmrtnom čoveku kog nisam sreo, iako ima ljudi koji se kunu da jesu. Postoje čini i vradžbine, ali ovde nema toga ni jednoga, niti nam to fali. Ovde je život dobar, i mi bismo da ostane taki, i slabo marimo za priče koje čujemo."

"Mora da postoje neke knjige", rekoh.

"Nekad ih je može biti i bilo", odgovori on. "Čuo sam za njih, ali nikad nisam vid'o nijednu. I ne znam nikog ko jeste. Ovden i' nemamo; mislim da nikad nismo. A da mi rečeš, šta su, zapravo, te tvoje knjige?"

Pokušao sam da mu objasnim, i iako sam siguran da me nije sasvim razumeo, izgledao je prilično zapanjeno. Da bi prikrio svoje nerazumevanje, pažljivo je promenio temu.

"Ona vaša mašina tamo dole", reče, "'oće li i ona da bude na igranci? Da gleda i sluša?"

"Hoće, bogami", rekoh. "Lepo od vas što ste nas pozvali."

"Biće tamo vazda sveta, odasvud iz doline. Počeće da pristižu čim zađe sunce. Biće svirke i đipanja i biće veliki stolovi sa svačim za jelo. Imate li vi, na tom vašem Aldenu, tak'a okupljanja?"

"Nemamo baš igranke", odgovorih, "ali imamo druge prilike, koje su slične."

Sedeli smo i mislili kako je to bio lep dan. Obišli smo polja i pokidali lišće sa nekoliko klipova, da bi mi starac pokazao kako su dobar kukuruz uzgajili; stajali smo naslonjeni na ogradu svinjca i posmatrali groktavu prasad kako rije po blatu, za zalogajem koji je može biti propušten; posmatrali smo kako čovek raspaljuje kovačku peć sve dok se oštrica pluga nije crveno zažarila, a zatim ju je izvadio kleštima i postavio na nakovanj, pa su zaprštale varnice kada je počeo da udara čekićem; šetali smo u hladovini ambara i slušali gugutanje golubova u seniku; lenjo smo razgovarali, kao što razgovaraju ljudi koji nikuda ne žure, i sve je to bilo vrlo dobro.

Otvorila su se vrata na kući i promolila se ženska glava. "Henri", pozvala je. "Henri, gde si?"

Starac polako siđe s ograde. "Mene traže", progundā. "Bez da kažu šta 'oće. Može biti bilo šta. Te žene smišljavaju svakojake nemoguće poslove. Ti samo uživaj, ja odo' da vidim šta 'oće."

Posmatrao sam ga kako mili niz padinu i ulazi u kuću. Sunce mi je grejalo leđa i znao sam da bi trebalo da siđem s ograde i da malo prošetam, ili potražim nešto da radim. Mora da izgledam blesavo, pomislih, nasaden ovde na ogradi, pa osetih grižu savesti što nemam šta da radim i što mi se ništa ne radi. Osećao sam neku čudnu odbojnost prema bilo kakvom poslu. Prvi put u životu nije me čekalo brdo nesvršenih poslova. Otkrio sam, s izvesnim gađenjem prema sebi, da uživam u tome.

Bronko je još stajao u ambaru, s isturenim senzorima, Sintija se nije pojavljivala otkako je bila izašla do bureta s pomijama. Pitao sam se gde bi Elmer mogao da bude; nije ga bilo celog dana. I baš tada ga opazih kako dolazi iza ambara. Očito me je odmah video, jer se uputio uzbrdo prema meni. Progovorio je tek kad mi je sasvim prišao, i to prigušenim glasom, i osetio sam da ga nešto muči.

"Ispitao sam tragove", reče, "i nema nikakve sumnje. Ona stvar od sinoć bila je ratna mašina. Pronašao sam njene tragove, a takve ostavlja samo ratna mašina. Pratio sam brazdu koju je napravila, i video da je okrenula prema zapadu. Tamo u planinama ima dosta mesta gde ratna mašina može da se sakrije."

"Zašto bi se krila?"

"Nemam pojma", reče Elmer. "Ko će znati šta misli ratna mašina. Ljudski mozak i mozak mašine imali su deset hiljada godina da se razviju u nešto drugo. Fleč, u šta bi mogao da se pretvori takav mozak posle toliko vremena?"

"Možda ni u šta", rekoh. "Možda u nešto sasvim neobično. Ako ratna mašina preživi razaranje, šta biva s njom? Koji joj motiv preostaje da preživi? Kako posmatra okolinu, koja je potpuno različita od one za koju je načinjena? U ovome ima nešto što me čudi. Ljudi ovde kao da se ne plaše. To je jednostavno nešto što ne razumeju, a svet je izgleda pun stvari koje oni ne razumeju."

"Neobično je to društvo", reče Elmer. "Nešto mi se kod njih ne dopada. Imam loš predosećaj o njima. Ne izgleda mi verovatno da su sinoć ona tri mlada lovca na rakune bez razloga banula kod nas. Morali su da preseku putanju ratne mašine da bi to učinili."

"Radoznalost", reko. "Ovde se malo toga događa. A kada se nešto dogodi, kao naše pojavljivanje, moraju da utvrde šta je u pitanju."

"Svakako, znam", reče Elmer, "ali to nije sve."

"Imaš nešto određeno?"

"Ne, ništa slično. Ništa što bih mogao da odredim. Samo osećaj. Fleč, da mi idemo odavde."

"Hteo bih da ostanemo na igranci. Da se to nađe na Bronkovim trakama. Odlazimo odmah posle toga."

9.

Ljudi su počeli da pristižu čim je sunce zašlo, baš kao što je starac rekao. Dolazili su sami ili u parovima, ili u trojkama, a ponekad i gomila njih zajedno, i sada je dvorište bilo puno sveta okupljenog oko stolova sa hranom. Drugi su bili u kući, a neki i u ambaru, dodajući boce između sebe.

Stolovi su bili postavljeni kasno popodne, kada su muškarci izneli nogare iz drvare, poređali ih po dvorištu i preko njih postavili ploče. Na isti način je podignuta bina za svirače; ovi su sada sedeli na njoj, štimujući instrumente - strugali su po violinama i okidali žice gitara.

Mesec se još nije bio podigao ali je osvetljavao nebo na istoku, i na kraju čistine se drveće ocrtavalo na svetlosti neba. Neko je ritnuo psa i ovaj je kevući odjurio u noć. Jedna grupa muškaraca kod stolova odjednom je zaurala od smeha, verovatno na nečiju šalu. Neko je zapalio logorsku vatru i nabacao u nju mnogo drva, te su se plamenovi dizalo visoko u vazduh, proždirući put kroz debla.

Bronko je stajao na ivici čistine, blizu šume, i imao se utisak da svetluca na svetlosti vatre. Elmer se pridružio jednoj grupi kod stolova sa hranom, i činilo se da se upustio u živ razgovor. Potražio sam pogledom Sintiju, ali nisam mogao da je vidim.

Osetih dodir na ruci, i kada se osvrnuh, ugledah starca Henrija; prišao mi je i stao pored mene. Baš tada muzika udari tuš i parovi počеше da se izdvajaju za ples.

"Usamio si se", reče starac. Lak povetarac mrsio mu je bradu.

"Izdvojio sam se da malo posmatram", rekoh mu. "Nikad nisam video ništa slično." Zaista nisam. Čistina je imala neki divlji i primitvan i varvarski izgled; ovde je bilo nečega što je do sada trebalo da bude iskorenjeno u ljudskoj rasi. Ovde je još bilo onog zemaljskog misticizma koji je poticao od oglodane bedrenjače i sekire od kremena.

"Ostaćeš ti kod nas još neko vreme", reče starac. "Znaš da si dobrodoš'o. Možeš da budeš ovde kod nas i obaviš pos'o zbog koga si doš'o."

Odmahnuh glavom. "Moraćemo da razmislimo o tome. Da vidimo šta

ćemo. U svakom slučaju, mnogo vam hvala."

Sada su već zaigrali, krut i dosta primitivan ples, ali s izvesnim skladom, i tečan, a na bini za muzičare čovek s kožnatim plućima izvikivao je korake.

Starac se zakikota. "To se zove kadril. Jesi li nekad čuo za to?"

"Nikad čuo", rekoše.

"Odo' i ja da igram", reče starac, "čim jedno dvaput potegnem da se podmažem. Kad već pomenuh..."

Iz džepa je izvadio bocu i pružio mi je, otčepivši je. Boca mi je bila hladna u rukama i ja potegoh iz nje. Ovaj viski je bio bolji nego onaj od prethodne večeri. Glatko je kliznuo niz grlo i nije se ritao u želucu. Vratio sam mu bocu, ali je on odgurnu. "Nategni još jednom", reče. "Zaostaješ."

Ja potegoh ponovo. OGREJALO ME JE IZNUTRA, I POČEH DA SE OSEĆAM DOBRO.

Pružih mu bocu ponovo, sad i on otpi. "To je grobljanski viski", reče. "Bolji je od onog što ga mi pravimo. Neki momci bili su jutros na Groblju da se trampe za sanduk."

Prva igra se završila i počinjala je druga. Među novim igračima bila je i Sintija. Bila je prelepa u svetlosti vatre, i plesala je s lakoćom koja me je iznenadila, iako nisam znao otkuda mi pomisao da neće biti okretna.

Mesec je bio izašao i plovio je nebom, i odavno se nisam bolje osećao.

"Popij još jedno", reče starac nudeći mi bocu.

Noć je bila topla, ljudi zagrejani, šume su bile mračne, vatra je plamsala, a Sintija je bila tamo, plešući, i ja poželeh da joj priđem i zaigram s njom.

Igra se završi i ja pođoh s namerom da pitam Sintiju da pleše sa mnom. Ali pre nego što sam načinio par koraka, u prostor raščišćen za igru probi se Elmer. Ode do sredine i izvede jedan improvizovan džig, i istog trenutka jedan od violinista ustade i zasvira, ako ne baš džig a ono živahnu melodiju na koju svi zaigraše.

Elmer je plesao. Uvek mi je izgledao kao nezgrapan, sumoran robot, ali sada su njegova stopala hitro dobovala po zemlji, a telo mu se njihalo. Ljudi su stali u krug oko njega i podvrisivali i galamili, pljeskajući rukama, bodreći ga i odobravajući mu. Bronko je napustio

svoje mesto na ivici šume i primakao se krugu. Neko povika, opazivši ga, i krug se razdvoji da ga propusti. On uđe u krug, stade ispred Elmera i poče da zapliće i bije zemlju sa svih osam nogu.

Svirci su sada svirali u žestokom ritmu, a Elmer i Bronko, u krugu, pratili su taj ritam. Bronkovih osam nogu dizale su se i spuštale kao podivljali klipovi, a telo mu je poskakivalo i njihalo se iznad razigranih nogu. Zemlja je tutnjala pod njima kao bubanj, i činilo mi se da i sam osećam podrhtavanje kroz stopala. Ljudi su vikali i vriskali. Neki uđoše u krug u zaigraše uz Bronka i Elmera.

Pogledah u stranu i videh da i starac igra, divlje poskakujući, dok mu je bela kosa letela gore-dole a bela brada lepršala i trzala se od siline pokreta. "Igraj!" doviknu mi, bez daha i promuklo. "Šta je bilo, što stojiš?"

I dok je to govorio, posegnuo je u džep i izvukao bocu, pružajući mi je. Zgrabih je i prinesoh ustima, sve to igrajući; staklo grlića zvečalo mi je o zube, nešto pića prosulo mi se po licu a dobar, pošten gutljaj ode mi niz grlo. Legao mi je u utrobu i ostao tamo da leži, topao, pljuskajući, a ja sam đipao, mašući visoko podignutom bocom, i mislim da sam podvriskivao, ne zato što je bilo razloga da to činim, već onako, iz čiste radosti.

Bili smo, svi zajedno, potpuno i naskroz pošasavili... ludi od noći i vatre i muzike. Igrali smo ne misleći zašto. Svako od nas igrao je zato što su igrali svi ostali, ili zato što su dve okretne mašine igrale tamo u sredini, preobrazivši svoju uobičajenu nespretnost u nenadmašnu lakoću, ili smo možda igrali samo zato što smo živi i što smo duboko u sebi znali da nećemo zauvek biti živi.

Mesec je plovio nebom i drvo se dimilo od vatre, puštajući vitak stub beline u tamu svoda. Pištave violine i zvečave gitare vriskale su i jecale i pevale.

Osetih kako me neko grabi za podignutu ruku i glas reče: "Bocu, čoveče. Duše ti, davaj bocu."

Bio je to starac. Dadoh mu bocu. On je upotrebi da pokaže na određeno mesto u krugu, pa uvuče vrat u bradu i zabaci glavu. Tečnost u boci je klokotala a njegova adamova jabučica se trzala u ritmu klokotanja.

Pogledah gde je pokazao i ugledah čoveka koji je nepomično stajao. Nosio je neku vrstu crne odore do stopala, sa kukuljicom koja mu je

pokrivala glavu, tako da se videla samo bleđa mrlja njegovog lica. Starac se zagrcnu, skoro zadavljeno, i odvoji bocu od usta. Upotrebi je da ponovo pokaže.

"Popisivač", reče.

Ljudi su uzimali i uklanjali se Popisivaču, a svirači su klonulo sedeli na bini, brišući ozojena lica rukavima košulja.

Popisivač je nekoliko časaka ostao bez pokreta, dok su svi zurili u njega, a onda je odlebdeo - nije koračao, lebdeo je - do sredine kruga za igru. Čovek sa trščanom sviralom podiže je na usne i zasvira nešto što je isprva bilo šum vetra kroz trave doline, a onda se pojačalo u treperav niz tonova koji su se gotovo mogli videti kako lebde u vazduhu. Violeline se tiho ubaciše kao pratnja svirali, gitare zabrujaše šupljim zvukom, kao da dolaze s nekog dalekog mesta, a onda violine zajecaše, svirala podivlja a gitare zatreštaše kao vibrirajući doboši.

Popisivač je igrao u krugu, ne na nogama - niste mogli da mu vidite noge od odore koju je nosio - već mu se telo uvijalo poput kuhinjske krpe na konopcu, uskovitlane vetrom, čudnu, nepravilnu, klimavu igru kakvu bi igrala lutka.

Nije bio sam. Sa njim su zaigrali i drugi, mnoštvo senovitih obličja iskrskih niotkuda, koja su igrala uz njega dok im je svetlost vatre sijala kroz nematerijalno svetlucanje avetinjskih tela. U početku su to bila naprosto obličja, ali su, dok sam zurio u njih, zaprepašćen, počela da poprimaju određeniji oblik, iako nisu postala stvarnija. Još su bila maglovita i nejasna, ali su to sada bili ljudi a ne tek oblici, i ja u užasu opazih da nose odeću mnogobrojnih rasa rasutih među zvezdama. Tu je bio bradati razbojnik sa kapom i u kiltu s daleke planete nazvane, neznano zašto, Kraj Krajeva, i veseli trgovac sa planete Keš, u dostojanstvenoj togi, a između njih, zaneseno plešući u iskidanoj haljini i s niskom dragulja oko vrata, cura koja je morala biti poreklom sa Vegasa, planete uživanja.

Nije me dodirnula i nisam je čuo kako mi prilazi, ali neko čulo, koje nisam znao da posedujem, reklo mi je da je Sintija uz mene. Oborio sam pogled prema njoj i video da i ona mene posmatra, s pomešanim strahom i čuđenjem. Usne su joj se pomerale, ali je nisam čuo zbog zaglušujuće muzike.

"Šta kažeš?" upitah, ali nije bilo vremena da odgovori, jer me u

trenutku kada sam to izgovorio, udarni talas vazduha obori na zemlju tako silovito da sam ostao bez daha. Pao sam na bok i prevrnuo se na leđa da bih video, s izvesnim čuđenjem, kako Bronko leti kroz vazduh, sa svih osam nogu groteskno raširenih, dok su svuda okolo proletale zapaljene cepanice i grane dok se kugla dima dizala da sakrije sjaj meseca.

Pokušah da udahnem, ali nisam mogao, i preplavi me iznenadna panika... da više nikada neću udahnuti, da je gotovo s mojim disanjem. Onda ipak udahnuh, pohlepno gutajući vazduh, i svaki udisaj bio je takvo mučenje da sam pokušao da prestanem, ali ni to nisam mogao.

Video sam da ljudi leže svuda po čistini. Neki su se podizali, neki su pokušavali da se podignu, a bilo je mnogo onih koji su samo ležali.

Pridigoh se na kolena i videh da Sintija, pored mene, takođe pokušava da ustane, pa pružih ruku da joj pomognem. Bronko je bio prostrt po zemlji, i dok sam ga posmatrao, on konačno uspe da se uspravi, ali su mu dve noge visile, obe s iste strane, i stajao je nesigurno na ostalih šest.

Pokraj mene zatutnjaše stopala, i Elmer se stvori kraj Bronka, pridržavajući ga u uspravnom položaju, pomažući mu u kretanju. Ustadoh i podigoh Sintiju. Elmer i Bronko su išli prema nama, i Elmer nam doviknu: "Bežimo odavde!"

Okrenusmo se i potrčismo do ograde na kojoj smo stari Henri i ja čučali pola popodneva. Stigavši do nje shvatih da osakaćeni Bronko neće moći da se prebaci preko. Obema rukama uhvatih prečku i pokušah da je otrgnem i oborim. Klimala se, ali nisam mogao da je skinem.

"Pusti, ja ću", reče Elmer došavši do mene. Ritnu ogradu nogom i nosači se slomiše i padoše. Sintija se provuče kroz ogradu i pojuri uzbrdo. Potrčah za njom.

U trku se načas osvrnuh i videh da gori jedan plast sena pored ambara, verovatno zapaljen nekom granom koju je eksplozija bacila onamo, ona ista što je osakatila Bronka. Ljudi su bezglavo trčali pri svetlosti požara.

Gledajući unazad nisam pazio kuda idem, pa naleteh na stabljiku kukuruza i padoh preko nje, oborivši je.

Kada sam konačno uspeo da se ispetljam i ustanem, Elmer i Bronko

su me već bili prestigli i zamicali su s druge strane brda. Požurih za njima. Ruke i lice su mi goreli od silovitog sudara sa lišćem kukuruza, osušenim na suncu, i kada sam podigao ruku do lica, osetih da je vlažna i lepljiva od krvi iz posekotina koje su mi suvi, oštri listovi urezali u kožu.

Sjurio sam se niz padinu s druge strane brda i daleko ispred sebe ugledao belasanje Sintijine jakne, već skoro nadomak šume na kraju poljane. Bronko i Elmer su bili odmah iza nje. Bronko se navikao na Elmerovu pomoć i sada su brzo napredovali.

Strnjika požnjevenog kukuruza i suvog jesenjeg korova između redova češali su mi se u trku o pantalone, a iza sebe sam čuo viku i jauke sa čistine na drugom kraju polja.

Stigao sam do ograde između polja i šume i naišao na mesto gde je Elmer oborio grede. Projurio sam tuda i zašao među drveće, a onda sam usporio, jer, iako se mesečina probijala kroz granje, čuvao sam se da ne naletim glavačke na neko stablo.

Neko zašišta prema meni sa strane, pa zastadoh i okrenuh se. Ugledah njih troje, okupljene ispod hrasta nisko spuštenih grana. Bronko se oslanjao na šest nogu i činilo se da mu sasvim dobro ide. Elmer je upravo silazio s drveta, vukući sa sobom zavežljaje.

"Doneo sam ih ovamo i podigao", reče, "čim se smračilo. Očekivao sam da bi moglo da se dogodi ovako nešto."

"Znaš li šta se dogodilo?"

"Neko je bacio bombu", reče Elmer.

"Bomba sa Groblja", reko. "Dobili su onaj sanduk pića."

"Isplata", reče Elmer.

"Izgleda da je tako. Baš sam se pitao. Bio je to vraški dobar viski."

"Ali šta je sa Popisivačem, i duhovima?" upita Sintija. "Ako su to bili duhovi."

"Odvraćanje pažnje", reče Elmer.

Odmahnuh glavom. "Bilo bi suviše zamršeno. Nisu baš svi mogli da budu umešani."

"Potcenjuješ naše prijatelje", reče Elmer. "Šta si to rekao Belu?"

"Ništa naročito. Nisam pristao da me kupi."

Elmer zastenja. "To je lese' majeste", reče.

"Šta ćemo sad?" upita Sintija.

Elmer se obrati Bronku. "Možeš li neko vreme bez moje pomoći?"

"Ako idem polako", reče Bronko.

"Fleč će biti uz tebe. Neće moći da te podupire kao ja, ali može da te podigne ako padneš. Uspećeš, uz njegovu pomoć. Moram da odem po neke alatke."

"Imaš svoj alat", rekoh ja. To je bila istina. Imao je kod sebe sve one rezervne šake i mnoštvo drugih stvari. Držao ih je u šupljini na grudima.

"Možda će mi trebati čekić i neke druge teže alatke. One Bronkove noge su potpuno izobličene. Možda će biti potrebno da ih ispravim i prekrojim da bih ih ponovo namestio. Tamo pozadi ima jedna alatnica. Zaključana je, ali to nije nikakav problem."

"Mislio sam da treba da se što pre udaljimo. Ako se vratiš..."

"Tamo vlada pometnja. Onaj ambar samo što se nije zapalio, pa će morati da se bore s vatrom. Mogu da se privučem i da se ponovo iskradem."

"Ali samo brzo", reče Sintija.

On klimnu glavom. "Biću brz. Vas troje ćete sići niz brdo pa kad stignete u dolinu, udarite desno, niz potok. Fleč, uzmi ovaj zavežljaj, a vi, gospođice Sintija, moći ćete da ponesete ovaj manji. Ostalo ostavite meni; poneću sve sa sobom. Bronko ne može ništa da nosi, dok je u ovakvom stanju."

"Samo jedna stvar", rekoh.

"Šta?"

"Kako znaš da treba da pođemo desno, niz potok?"

"Zato što sam bio u izviđanju, dok si se ti gnezdio na ogradi sa svojim bradatim drugarom, a Sintija ljuštila krompir i obavljala druge kućne poslove. Godine iskustva naučile su me da uvek valja izvideti teren."

"Ali, kuda to idemo?" upita Sintija.

On joj odgovori. "Dalje od Groblja. Što dalje možemo."

10.

Bronko je rekao da će moći da ide, ali je to bilo sporo napredovanje. Obronak je bio strm i kamenit, i put do doline u podnožju bio je dug, jer je Bronko tri puta pao dok se nismo spustili. Uspeo sam svaki put da ga podignem, ali je to zahtevalo dosta naprezanja i vremena.

Neko vreme je iza nas treperio sjaj na nebu, koji mora da je poticao od ambara, jer je plast svakako već ranije izgoreo. Kada smo stigli u dolinu, nije ga više bilo. Ili je ambar izgoreo ili su uspeali da ugase požar.

Dolinom smo lakše putovali. Zemljište je bilo dosta ravno, iako je tu i tamo bilo manje prohodno. Drveće je bilo ređe i mesec je bolje osvetljavao put nego tamo na šumovitom obronku. Negde s leve strane tekao je potok. Nismo naišli na njega, ali smo povremeno mogli da čujemo žubor vode kada bi naišao na šljunkovit potez.

Kretali smo se kroz sablasni svet srebrne magije, s bregova oko nas povremeno je dopiralo njištanje, a povremeno i drugi zvuci. Jednom se iznad nas, iz neba, spustila neka velika ptica, lebdeći na bešumnim krilima, da bi zaokrenula i nestala iza šumarka.

"Da mi je bar oštećena po jedna noga sa svake strane", reče Bronko, "ne bih vam pravio teškoće, ali me mnogo zbunjuje ovo kretanje na dve noge na jednoj i četiri na drugoj strani, i osećam se gadno nahereno."

"Odlično ti ide", reče Sintija. "Da li te boli?"

"Ne boli me", reče Bronko. "Ja ne osećam bol."

"Ti misliš da je to delo Groblja", reče mi Sintija. "Kao i Elmer, a valjda i ja. Ali, zašto bismo mi bili pretnja..."

"Svako", rekoh, "ko ne savije šiju pred Grobljem, automatski postaje pretnja. Oni su ovde tako dugo, drže Zemlju tako dugo da ne mogu da podnesu ni najmanje ometanje."

"Ali mi ih ne ometamo."

"Mogli bismo. Ako se vratimo na Alden, ako odemo sa Zemlje s onim zbog čega smo došli, mogli bismo da im budemo smetnja. Doneli bismo sliku o Zemlji koja nije samo Groblje. A to bi moglo da se čuje,

da privuče pažnju javnosti i umetničkih krugova. Ljudima bi mogla da se sviđi pomisao da Zemlja ne pripada u potpunosti Groblju."

"Čak i tada", reče ona, "oni time ne bi bili pogođeni. Nastavili bi sa svojim poslovima. U suštini se ništa ne bi izmenilo."

"Bio bi pogođen njihov ponos", rekoše.

"Ali ponos je tako neznatna rana... to je sasvim lična stvar. I čiji ponos? Ponos Maksvela Pitera Bela, ponos drugih samodržaca nalik na Maksvela Bela. Ne i ponos Groblja. Groblje je korporacija, velika korporacija, koja razmišlja kroz prihode, kroz godišnji obim poslovanja, kroz dobit i troškove. U njihovim knjigama nema mesta za nešto što se zove ponos. Mora da je nešto drugo. Ponos nije pravi odgovor."

Možda je u pravu, rekoše sebi. Moglo bi da bude još nešto pored ponosa, ali šta.

"Navikli su da bude po njihovom", rekoše. "Mogu da kupe sve što požele. Potplatili su nekoga da baci bombu na Bronka. Iako je postojala mogućnost da još neko nastrada. Naprosto ih nije briga. Važno im je samo da postignu ono što žele. A sve dobijaju jeftino. Zbog onoga što jesu, niko ne dovodi u pitanje njihovu ponudu. Znamo cenu te bombe, i da je niska. Sanduk viskija. Ako žele da sve drže u šaci, možda im je potrebno da pokažu, ubedljivo, šta se događa s onima koji im se ne pokore."

"Stalno govoriš oni", reče Sintija. "Ovde nisu oni, ovde to nije Groblje. Ovde je u pitanju samo jedan čovek."

"To je istina", rekoše, "i zbog toga bi ponos mogao da bude motiv. Ne toliko ponos Groblja, koliko ponos samog Maksvela Pitera Bela."

Dolina se ispred nas širila, bio je to prostran drum od trave, povremeno prekidan skupinama stabala i oivičen mračnim šumovitim brdima. Nešto dalje s leve strane bio je potok, ali ga već neko vreme nismo čuli. Zemljište je bilo ravno i Bronko je mogao da nastavi put bez poteškoća, iako je bilo mučno posmatrati njegov sakat, šepav hod. Ali je uprkos tome lako držao korak s nama.

Elmer se nije pojavljivao. Podigao sam ruku do očiju i uspeo da vidim da je na satu već skoro dva. Nisam znao kada smo napustili čistinu, ali sam, razmislivši malo, zaključio da nije moglo biti mnogo posle deset, što je značilo da smo već četiri sata na putu. Bojao sam se da se Elmeru nije nešto dogodilo. Mogao je vrlo brzo da provali u

alatnicu i uzme ono što mu treba. Trebalo je još da pokupi prtljag koji smo mu ostavili, što je bio priličan teret, ali ni to nije moralo mnogo da ga uspori, i mogao je da se kreće dosta brzo.

Ako se ne pojavi do jutra, odlučio sam, moraćemo da nađemo neko mesto da se sakrijemo i sačekamo ga. Ni Sintija ni ja nismo pošteno odspavali otkako sam stigao na Zemlju, i već sam počeo da osećam posledice, a verovatno i ona. Bronku nije bio potreban san. On će paziti na Elmerov dolazak dok mi budemo spavali.

"Flečere", javi se Sintija. Zastala je ispred mene, i ja naletih na nju. Bronko se zaustavi.

"Dim", reče ona. "Osećam dim. Gori drvo."

Ja nisam osećao nikakav dim.

"Pričinjava ti se", rekoh. "Ovde nema nikoga."

Dolina nije mirisala na ljude. Mirisala je na mesečinu i trave i drveće i bregove, na svetlost i senku, noćni vazduh i leteća stvorenja. Duboko u brdima povremeno se čulo rzanje i drugi noćni zvuci, ali nije bilo ljudi, niti tragova o njihovom prisustvu.

Tada i ja osetih dim, tek jedan tračak, gorak ukus u vazduhu, u jednom trenutku tu, u sledećem već ne.

"U pravu si", rekoh. "Negde gori vatra."

"Vatra znači ljudi", reče Bronko.

"Dosta mi je ljudi", reče Sintija. "Sledećih nekoliko dana ne želim da ih vidim."

"Ni ja", reče Bronko.

Stajali smo i čekali sledeći nalet dima, ali njega nije bilo.

"Možda nema nikoga u okolini", rekoh. "Neko drvo, pogođeno munjom pre više dana, koje još gori. Ili stara logorska vatra koju su zaboravili da ugase, pa još tinja."

"Trebalo bi da se sklonimo", reče Sintija, "umesto što stojimo ovde gde svako može da nas vidi."

"Tamo levo ima jedan šumarak", reče Bronko. "Možemo začas da stignemo donde."

Skrenusmo levo, prema šumarku, krećući se polako i oprezno. Mislio sam kako će nam to ujutru izgledati smešno, jer će se pokazati da je vatra koja je proizvela dim nekoliko milja daleko. Verovatno nije bilo razloga za bojazan. A ako je tamo i bilo ljudi, mogao je to da bude pošten svet.

Pred šumarkom zastadosmo da oslušnemo, i odande začusmo šum tekuće vode. Pomislih da je to dobro. Počinjao sam da žednim. Drveće je najverovatnije raslo duž potoka koji je tekao kroz dolinu. Zađosmo među drveće, poluslepi u senkama posle jasne mesečine na otvorenom, i kada smo se našli među senkama, neke od njih se podigoše i oboriše me na zemlju.

11.

Nekako sam pao u jezero, i tonuo sam po treći i poslednji put, davio sam se, s vodom na licu i vodom u nosu, bez daha. Zakašljah se, zastenjah i otvorih oči, i voda mi s kose poteče niz lice.

Videh da nisam u jezeru, već na suvom, i u svetlosti vatre koja je gorela malo po strani opazih tamnu figuru čoveka s drvenom kofom u rukama, te shvatih da sam dobio punu kofu vode u lice.

Nisam mu dobro video lice jer je stajao ispred vatre, ali mu blesnuše beli zubi dok je ljutitim glasom vikao nešto što nisam razumeo.

S moje desne strane dolazila je neka strašna galama i videh, okrenuvši glavu u tom pravcu, da je to Bronko, na leđima, okružen gomilom ljudi koji su vikali, nalećući i izmičući se, pokušavajući da ga dohvate. Ali nisu baš bili uspešni u tome, jer je pored dve slomljene noge Bronko imao šest zdravih, kojima se vredno ritao prema njima.

Potražih pogledom Sintiju i ugledah je pored vatre. Sedela je na neobičan način na zemlji, s jednom rukom čudno podignutom, i tada shvatih da joj krupan čovek, koji je stajao iznad nje, steže ruku; kada je pokušala da se podigne, on joj je zavrnu i ona ponovo sede, prilično teško.

Krenuh da ustanem i na to me čovek s kofom napade, zamahnuvši njome kao da će mi prosuti mozak. Nisam uspeo da se uspravim, ali sam bio na nogama i čučao, i kada videh kofu kako dolazi, odbacih se u stranu i ispružih ruku. Kofa me zamalo promaši, a ja iskrenuh rame i poduhvatih čoveka kod kolena, tako da je preleteo preko mene i tresnuo iza, na zemlju. Nisam čekao da vidim šta je s njim, već se bacih da pređem onih nekoliko metara koliko me je delilo od čoveka koji je izvijao Sintijinu ruku.

On vide da dolazim, pusti je i počeo da traži nož za pojasom, ali je bio spor u tome, ja ga razvukoh pravo u bradu, zamahnuvši pesnicom negde od vrha čizama. Kunem se da ga je udarac podigao čitavu stopu od zemlje tako da je odleteo nazad, krut kao štap. Pao je na zemlju i ostao da leži, a ja dohvatih Sintiju da joj pomognem da ustane, iako se činilo da joj pomoć nije potrebna. Dok sam joj pomagao, začuh dreku iza sebe, te se okrenuh i videh da su se

dvojica od onih koji su saletali Bronka, odvojili i pošli na mene. Od trenutka kada mi je kofa voda pljusnula u lice i probudila me iz nesvesti, posle udarca po glavi, bio sam suviše zaposlen da bih obratio pažnju na detalje situacije u kojoj smo se nalazili, ali sam sada imao vremena da opazim da su ljudi koji su mi se približavali bili malo privlačan svet. Neki su bili odeveni u jelenju kožu, dok su drugi nosili krznene kape i video sam, čak i na slaboj svetlosti vatre, da je to odrpana i prljava družina, da se kreću pognuto i pritajeno, a ne uspravno i otvoreno, kako priliči čoveku. Neki od njih nosili su nekakve puške, a tu i tamo bleskao je metal isukanih noževa, i otuda zaključih da nemam bogzna kakve izgleda protiv njih.

"Bolje bi bilo da bežiš", rekoš Sintiji. "Pokušaj da se negde sakriješ." Ništa mi nije odgovorila, i kada sam pogledao zašto, videh da se sagnula, pipajući po zemlji. Onda se uspravila, stežući u svakoj ruci po močugu, kvrgave grane sa gomile drva koje je izgleda bilo sakupljeno za loženje vatre. Dodala mi je jednu, a zatim se pomerila da mi bude uz bok, stežući obema rukama drugu batinu.

Stajali smo tako rame uz rame, s močugama u rukama, i to je verovatno izgledalo hrabro, ali sam bio svestan koliko je beskorisno. Ljudi su zastali kada su videli da smo najednom naoružani batinama, ali su mogli da nas opkole i savladaju kad god hoće. Nekoliko će ih možda zaraditi čvoruge, ali će nas nadjačati već brojnošću.

Veliki klipan, koji je stajao nešto ispred ostalih, reče: "Šta je, bre, vama? Šta će vam te močuge?"

"Napali ste nas", rekoš.

"A vi ste nam se prikrali", reče čovek.

"Osetili smo dim", reče Sintija. "Nismo vam se prikrali."

Negde levo od nas čulo se frktanje i zvuk kopita. U šumarku iza vatre nalazile su se životinje.

"Prikradali ste se", čovek je bio uporan. "Vi i vaša velika zver."

Dok smo govorili, drugi su nas opkoljavali. Spremali su se da nas napadnu sa dve strane.

"Hajde da se objasnimo", rekoš ja. "Mi smo putnici. Nismo znali da ste tu i..."

Odjednom s oba boka zatrupkaše koraci a odnekud iz šume zaori se zavijajući krik koji zaustavi iznenadni nalet... Bio je to divlji i svirep ratni poklič koji je ledio krv i dizao kosu na glavi. Iza zastora drveća

izbi visoka metalna figura, krećući se veoma brzo, i taj prizor natera bandu, koja se spremala da nas pregazi, u divlje bekstvo.

"Elmer!" vrisnu Sintija, ali on nije obraćao pažnju na nas. Jedan od begunaca se sapleo u trku i Elmer ga uhvati usred koraka, podiže njegovo koprcavo telo visoko u vazduh i odbaci ga u tamu. Zagrme pucanj iz puške i začu se šupalj udar zrna o Elmerovo metalno telo, ali to je bio jedini hitac koji su begunci stigli da ispale. Zatrčali su se u šumu iza vatre, s Elmerom za petama. Prestrašeno su vikali i kroz galamu se čulo pljuskanje vode dok su gazili preko potoka iza logora.

Sintija je već trčala prema Bronku koji je pokušavao da se podigne, i ja potrčah za njom. Uspesmo zajedno da ga uspravimo.

"Bio je to Elmer", reče Bronko, kada smo ga podigli. "Ima da im pokaže njihovog boga."

Vika i jaukanje gubili su se u daljini. "Mora da ih ima još", reče Bronko, "kriju se u šumi. Ali u njima ipak nema zlobe, jer su to priprosta stvorenja."

"Konji", reče Sintija. "Mora da ih ima mnogo. Mislim da su ti ljudi torbari."

"Hoćeš li mi reći šta se tačno dogodilo?" upitah je. "Ulazili smo u šumu i bilo je mračno. Sledeće čega se sećam je kako mi neko pljuska vodu u lice."

"Udarili su te", reče Sintija, "a mene su uhvatili, i odvukli su nas do vatre. Vukli su te za noge, bio si prilično smešan."

"Sigurno si umirala od smeha."

"Ne", reče ona, "nisam se smejala, ali si ipak bio smešan."

"A Bronko?"

"Žurio sam ti u pomoć", reče Bronko, "ali sam se sapleo i pao. Onda sam se branio, i to dobro, onako na leđima, zar ne? Kada su se sjatili oko mene, uspeo sam da im podelim nekoliko poštenih udaraca starim dobrim kopitima."

"Nismo mogli da ih vidimo", reče Sintija. "Čekali su nas u zasedi. Videli su kako dolazimo, i pritajili se. Nismo videli vatru jer je jaruga bila duboka."

"Naravno, imali su stražare", rekoh. "Imali smo sreće što smo ih se oslobodili."

Približili smo se vatri i stali oko nje. Već je dogorevala, ali je nismo

podsticali. Nekako smo se osećali sigurnije u prigušenoj svetlosti. S jedne strane su bili naslagani zavežljaji i sanduci, a sa druge gomila drva dovučenog za potpalu. Svuda okolo ležao je pribor za kuvanje i jelo, i puške.

Nešto bučno zapljuska kroz potok i zašušta kroz grmlje. Bacih se prema puškama, ali Bronko reče: "To se samo Elmer vraća", i ja spustih pušku. Ne znam zašto sam je i podižao - nisam imao pojma kako se njom rukuje.

Elmer se probi iz grmlja.

"Pobegoše", reče. "Hteo sam da uhvatim bar jednog da ga ispitamo, ali su bili suviše vešti za mene."

"Preplašio si ih", reče Bronko.

"Jeste li svi dobro?" upita Elmer. "Kako ste, gospođice?"

"Svi smi dobro", reče Sintija. "Jedan od njih je udario Fleča batinom i onesvestio ga, ali izgleda da mu je sada dobro."

"Imam čvorugu", rekoh, "i glava me prilično boli, rekao bih. Ali je inače sve u redu."

"Fleč", reče Elmer, "kako bi bilo da naložiš vatru i staviš nešto da se kuva? Ti i gospođica Sintija mora da ste gladni. I umorni, sigurno. Odbacio sam stvari koje sam nosio. Idem po njih."

"Zar ne bi bilo bolje da odemo odavde?" upitah.

"A, oni se neće vraćati", reče Elmer. "Zasad. Naročito sad, pred zoru. Pojaviće se sutra uveče, ali mi tada više nećemo biti ovde."

"Konji su im vezani u šumi", reče Bronko. "Tovarne životnje, koje su nosile one zavežljaje i sanduke. Možda bismo mogli da ih upotrebimo."

"Povešćemo ih", reče Elmer. "Ostavićemo naše prijatelje da pešače. I još nešto... jako me zanima šta je u onim zavežljajima. Možda je nešto što im ne bi bilo drago da neko vidi."

"Možda", reče Bronko. "A možda su samo hteli kavgu. Možda su samo ratoborni i sirovi."

12.

Ipak nije bila u pitanju obična ratobornost.

Imali su razloga da spreče da bilo ko sazna šta je u onim zavežljajima i sanducima.

Prvi zavežljaj, kada smo ga otvorili, sadržao je metal, grubo isečen u ploče, verovatno dletima.

Elmer podiže dve ploče i udari jednom o drugu. "Čelik", reče, "obložen bronzom. Pitam se gde su to nabavili."

Ali i pre nego što je to izgovorio, shvatio je, kao i ja. Pogledao me je i video da znam, ili naslućujem, a onda reče: "Ovo je metal sa mrtvačkih sanduka, Fleč."

Stajali smo i posmatrali, sa Bronkom koji nam je virio preko ramena. Elmer ispusti ploče.

"Idem po alat", reče, "pa da se pozabavimo Bronkom. Moraćemo da pođemo ranije nego što sam mislio."

Prionuli smo na posao koristeći alat koji je Elmer uzeo iz alatnice u naselju. Jednu nogu smo lako popravili, ispravili smo je čekićima i postavili na mesto, tako da je izgledala kao nova. Druga nam je zadala više muka.

"Šta misliš, koliko se dugo već ovim bave?" upitah ga dok smo radili. "Ovim pljačkanjem Groblja. Groblje svakako zna za to."

"Možda znaju", reče Elmer, "ali šta oni tu mogu, i zašto bi ih to brinulo? Ako je neko naumio da se malo bavi hrišćanskim činom pljačkanja grobova, kome to smeta? Sve dok to radi tamo gde se ne primećuje."

"Ali, morali su da primete. Groblje je dobro održavano i..."

"Tamo gde se to vidi", reče Elmer. "Kladim se da ima mesta o kojima se niko ne brine... mesta koja posetioци ne smeju da vide."

"Ali šta ako neko dođe da poseti određeni grob?"

"Bili bi unapred obavešteni o tome. Poznato im je ime svakoga sa 'Hodočasnikove' liste putnika... imena i mesta s kojih putnici dolaze. Imali bi vremena da naprave krizni program, da srede Groblje na tim mestima. Ili čak ni to. Možda bi jednostavno zamenili nekoliko spomenika ili ploča, i ko bi primetio razliku?"

Sintija je bila kraj vatre, spremala je hranu. Sada dođe do nas. "Mogu li ovo časkom da upotrebim?" upita uzimajući ćuskiju.

"Kako da ne, više nam ne treba", reče Elmer. "Stari Bronko je sad k'o nov. Šta će vam to?"

"Mislila sam da otvorim jedan od sanduka."

"Nema potrebe", reče Elmer. "Znamo šta je u njima. Verovatno sve sam metal."

"Svejedno", reče Sintija. "Volela bih da pogledam."

Razdanjivalo se. Sunce je osvetljavalo nebo na istoku, i uskoro je trebalo da izađe. Ptice, koje su zacvrkutale čim je tama noći počela da bleđi, sada su letele i skakutale po drveću. Jedna od njih, krupna i modra i s ćubom, nervozno se vrzmala okolo, krešteći na nas.

"Kreja", reče Elmer. "Bučne živuljke. Sećam ih se. I nekih drugih, ali ne pamtim sva imena. Ono tamo je crvendać. A tamo preko je kos. Crvenokrili kos, čini mi se. Drzak mali nevaljalac."

"Flečere", javi se Sintija, ne glasno, ali joj je glas bio oštar i uzbuđen. Sedeo sam i posmatrao kako Elmer dovršava pritezanje i nameštanje Bronkovog kopita.

"Da", reko, "šta je bilo?" Nisam se osvrnuo. "Dođi ovamo, molim te", reče ona.

Ustadoh i okrenuh se. Bila je uspela da odvoji kraj jedne daske na poklopcu sanduka i tako je ostavila, podignutu i iskrivljenu. Nije gledala prema meni. Zurila je, nepomična, u ono što je otkrila pomerena daska, kao da je odjednom bila hipnotisana, nesposobna da odvoji pogled od onoga što je videla u sanduku.

Videvši je kako stoji, odjednom se prenuh i u tri brza koraka nađoh se kraj nje.

Prvo što sam ugledao bila je izuzetno ukrašena boca... mala, kitnjasta, na izgled od žada, ali to nije mogao da bude žad, jer je bila oslikana finim figurama u crnoj i žutoj i zelenoj boji, dok je sama boca bila boje zelene jabuke... a niko pri zdravoj pameti ne bi slikao po žadu. Ležala je uz porcelansku šoljicu, ukrašenu crvenom i plavom bojom, a pored šoljice nalazila se groteskna figurina, grubo isklesana od kamena krem boje. Ispod figurine izvirivala je neobično dekorisana posuda.

Elmer nam se pridružio, i odmah je uzeo ćuskiju od Sintije. Sa dva brza pokreta podigao je ostale daske. Kutija je bila puna posuda i

boca, statua, porcelana, vešto obrađenog metala, pojaseva i narukvica ukrašenih dragim kamenjem, ogrlica od kamenčića, broševa, simboličkih predmeta (mora da su bili simbolički, jer inače ne bi imali smisla), kutija od drveta i metala, i mnogo drugih stvari.

Uzeh jedan od simbola, višestraničan komad od nekakvog izbrušenog kamena, sa poluizbrisanim reljefom na svakoj površini. Obrtao sam ga u rukama, pažljivo zagledajući urezane simbole. Bio je težak, kao da je pre od metala nego od kamena, iako se na dodir činilo da je od kamena. Jako me je podsećao na nešto, iako nisam bio sasvim siguran na šta. Sličan predmet, veoma sličan, nalazio se na kaminu u Tornijevoj radnoj sobi, i jedne večeri ga je uzeo da mi pokaže kako je bio korišćen: bio je bacan kao kocka da bi se donela odluka o određenom postupku, neka vrsta proročkog kamena, veoma starog i izuzetno dragocenog i značajnog, jer je pripadao retkim predmetima koji su nesumnjivo pripadali tajanstvenom narodu na dalekoj, zaboravljenoj planeti... narodu koji je tamo živio i izumro, ili se odselio ili pak razvio u nešto drugo, mnogo pre no što je ljudska rasa otkrila opustelu planetu i nastanila se na njoj.

"Ti znaš šta je to, Fleč?" upita Elmer.

"Nisam siguran", rekoh. "Torni ima jedan koji je gotovo istovetan ovom. Veoma star komad. Pomenio je ime planete i naroda, ali ne mogu da ga se setim. Često je imenovao narode i planete."

"Jelo je toplo", reče Sintija. "Kako bi bilo da sad jedemo? Možemo da pričamo uz jelo."

Kada je to pomenula, shvatih da sam gladan kao vuk. Nisam ništa okusio od prethodnog popodneva.

Pošla je ispred nas prema vatri i nasula jelo iz posude u kojoj ga je zagrejala. Bila je to gusta, hranljiva supa, skoro varivo, puna povrća i mesa. U žurbi opekoh usta prvom kašikom.

Elmer je čučao pored nas i granom dokono džarao vatru.

"Čini mi se", reče, "da ovde imamo neke od nestalih predmeta o kojima kažeš da je profesor Torndajk neprestano pričao. Komade iz arheoloških nalazišta koje su opljačkali lovci na blago i prokrijumčarili ga tako da nije moglo biti proučeno, da bi ga kasnije verovatno prodali, uz ogromnu zaradu, kolekcionarima."

"Mislim da si u pravu", rekoh, "i mislim da sad znam gde je sakriven bar jedan deo blaga."

"Na Groblju", reče Sintija.

"Ništa jednostavnije od toga", rekoše. "Mrtvački sanduk je idealno skrovište. Nikome ne bi palo na pamet da ga iskopa... tačnije, nikom osim bandi lovaca na metal, koji su se setili gde mogu da nabave kvalitetan metal bez mnogo truda."

"U početku je to možda bio metal", reče Sintija, "a onda su jednog dana naišli na sanduk u kome nije bilo tela, već je bio pun blaga. Možda su grobovi sa blagom bili obeleženi na poseban način. Verovatno neki neupadljiv beleg koji ne bi primetio niko ko ne zna gde da gleda na nadgrobnom spomeniku ili ploči."

"Teško da su mogli sami da pronađu taj znak", reče Elmer. "Bilo bi im potrebno mnogo vremena da ga otkriju."

"Biće da su imali vremena napretek", reče Sintija. "Ovi naši lešinari verovatno rade taj posao s metalom već stotinama godina."

"Možda nije ni bilo belega", rekoše.

"Mislim da je moralo da bude", reče Sintija. "Kako bi inače znali gde da kopaju?"

"A ako je neko sa Groblja bio u dosluhu s njima? Neko iznutra, ko je znao koje grobove treba raskopati?"

"Oboje zaboravljate nešto", reče Elmer. "Možda naši lopovski prijatelji nisu zainteresovani za ove starudije u sanducima..."

"Ali, uzeli su ih", reče Sintija.

"Tačno, uzeli su ih. Možda su im zabavni i dopadljivi. Možda čak imaju i neku tržišnu vrednost. Ali meni se čini da ih je prvenstveno zanimao metal. Metal je posle svih ovih godina verovatno postao retka roba. U početku se mogao naći u gradovima, ali je vremenom tamošnji metal zarđao, a i moralo se kopati da bi se našao. Dok se na Groblju nalazio noviji metal, možda i mnogo bolji metal. Predmeti koje su našli u grobovima za nas imaju vrednost zato što znamo da je profesor Torndajk rekao da su vredni, ali sumnjam da isto važi i za ove pljačkaše. Igračke za decu, drangulije za žene, možda donekle roba za razmenu... ali im je metal ipak najvažniji."

"Ova rabota nešto objašnjava", rekoše. "Osvetljava zašto Groblje teži da kontroliše posetioce. Nisu smeli da dozvole da neko sazna za one predmete."

"To nije protivzakonito", reče Sintija.

"Ne, naravno da nije. Arheolozi su se godinama zalagali za zakone

koji bi zaustavili trgovinu starinama, ali nisu uspjeli u tome."

"Ali je podlo", reče Elmer, "i protivi se principima. To je posao ispod žita. Ako to procuri, može teško da poljulja blistavi ugled Groblja."

"Ali, pustili su nas da odemo", reče Sintija.

"Tada još nisu mogli da preduzmu ništa određeno protiv nas", rekoše.

"Nisu imali načina da nas zaustave."

"Kasnije su već nešto preduzeli", reče Elmer. "Pokušali da dignu Bronka u vazduh."

Sintija reče: "Verovali su da bismo bili obeshrabreni kada bi uništili Bronka."

"Mislim da je to tačno", rekoše. "Iako ne možemo da budemo sasvim sigurni što se tiče bombe."

"Možemo da budemo sasvim sigurni", reče Elmer.

"Tu mi se nešto ne dopada", rekoše. "Uspeli smo bez po muke da napravimo neprijatelja od svakog koga smo sreli. Prvo Groblje, pa ova banda lešinara, a rekao bih da ni oni ljudi iz naselja ne misle baš najlepše o nama. Zbog nas su ostali bez nekoliko plastova sena i ambara, a možda je bilo i povređenih i..."

"Sami su to navukli na sebe", reče Elmer.

"To ih neće sprečiti da okrive nas."

"Pretpostavljam da neće", reče Elmer.

"Mislim da treba da pođemo odavde", rekoše.

"Prvo da ti i gospođica Sintija odspavate."

Pogledah preko vatre prema njoj. "Možemo da izdržimo još nekoliko sati", rekoše.

Ona spremno klimnu glavom.

"Povešćemo konje", reče Elmer. "To će ih usporiti. Možemo da natovarimo njihove stvari..."

"Što da se opterećujemo time?" rekoše. "Ostavimo ih ovde. Ne trebaju nam. Šta bismo s njima?"

"Naravno", reče Elmer. "Zašto se sam toga nisam setio? Kada se vrate, moraćete da se podele, da ostave nekog da čuva stvari."

"Poći će za nama", reče Sintija. "Ne mogu bez konja."

"Nema sumnje da hoće", reče Elmer, "i kada konačno pronađu konje, ako ih ikad pronađu, bićemo već miljama daleko, i van domašaja."

Bronko po prvi put progovori. "Ali, ovo naše dvoje ljudi. Oni ne mogu

bez sna. Ne mogu ovako još satima."

"Smislićemo nešto", reče Elmer. "Hajdemo."

"Šta je s Popisivačem, i duhovima?" upita Sintija, iz razloga koji nisam mogao da shvatim.

Već je jednom postavila isto pitanje. Tipično za žene. Kad god se nađu u nevolji, padnu im na pameti svakojaka besmislena pitanja.

13.

Probudio sam se, i bila je noć, ali sam se odmah setio šta se dogodilo i gde se nalazimo. Uspravio sam se i seo i kraj sebe ugledao tamno Sintijino obličje. Spavala je. Za samo nekoliko sati Elmer i Bronko će se vratiti, i poći ćemo dalje. To nam je bilo prokleta glupo, rekoh sebi. Mogli smo da pođemo s njima. Jeste da sam bio pospan, a prvo jahanje konja u životu nije lak zadatak, ali bih izdržao. Sintija je bila izmoždjena, ali smo mogli da je privežemo na Bronka da ne padne ako zaspi, no Elmer je ustrajao da ostanemo dok njih dvojica ne odvedu konje duboko u planine koje su se uzdizale pred nama.

"Ovde ne može ništa da vam se dogodi", rekao je. "Ova pećina je udobna i dobro sakrivena, i dok se vi naspavate, mi ćemo već biti tu. To je kao dečja igra."

Krivio sam sebe. Nije trebalo da dozvolim da nas nagovori na to. Ovo ništa ne valja, rekoh sebi. Trebalo je da ostanemo zajedno. Ma šta da se dogodi, trebalo je da ostanemo zajedno.

Kod ulaza u pećinu pomeri se senka, i tihi glas reče: "Prijatelju, molim te da ne dižeš buku. Nemaš čega da se plašiš."

Skočih na noge, sa jezom na potiljku. "Ko si, bre, ti?" povikah.

"Lakše, lakše, lakše", reče glas, blago. "Ovde ima onih koji ne treba da čuju."

Sintija vrisnu.

"Tišina!" razdrah se na nju.

"Morate biti tihi", reče onaj glas iz senki. "Ne prepoznajete me, ali ja sam vas video na igranci."

Sintija, na ivici novog vriska, zadrža dah i proguta. "To je Popisivač", reče. "Šta on traži ovde?"

"Ovde sam, lepoto moja", reče Popisivač, "da vas upozorim na veliku opasnost."

"Kako da ne", rekoh, ali tiho, jer je njegovo zahtevanje da budemo tihi i nečujni uticalo na mene.

"Vukovi", reče on. "Poslali su metalne vukove za vama."

"Šta mi tu možemo?"

"Da budete veoma tihi", reče Popisivač, "i da se nadate da će otići dalje."

"Gde su vaši drugari?" upitah.

"Tu su negde. Često mi se pridruže. Kriju se pri prvom susretu s ljudima. Pomalo su stidljivi. Ako im se svidite, pojaviće se."

"Sinoć na igranci nisu bili stidljivi", reče Sintija.

"Bili su među starim prijateljima. Nije im bilo prvi put da su tamo."

"Rekli ste nešto o vukovima", podsetih ga. "Metalnim vukovima, čini mi se."

"Ako odete sasvim tiho do ulaza, mislim da ćete ih videti. Ali vas molim da budete što nečujniji."

Sintija mi se bila sasvim približila i ja joj pružih ruku, a ona je zgrabi i čvrsto stisnu.

"Metalni vukovi", reče.

"Roboti, više nego sigurno." Ne znam kako sam mogao da budem tako miran. Iz gluposti, valjda. U poslednja dva dana videli smo toliko uvrnutih stvari da metalni vukovi isprva nisu izgledali tako strašno. Bili su nekako na svom mestu.

Mesec je osvetljavao prostor ispred otvora pećine. Drveće je bilo vidno skoro kao po danu, i među stablima su se videle male travnate čistine posute kamenjem. Bio je to divlji, negostoljubiv kraj i zbog nečega me je nagnao da zadrhtim.

Čučali smo kod samog ulaza i nismo videli ništa, osim drveća i travnatih čistina i stena i tamnih uzvišenja bregova iza, zastrašujućih u svome crnilu.

"Ja ne..." počeo Sintija, ali Popisivač pucnu jezikom i ona ućuta.

Čučali smo, nas dvoje, držeći se za ruke, i osećali se budalasto. Ništa ni da šušne; čak ni drveće, jer nije bilo vetra.

A onda se nešto pokrenu u senci ispod drveta, i sledećeg trenutka stvar koja je načinila pokret istrča na čistinu. Svetlucala je na mesečini i ostavljala utisak paklene snage i svireposti. Bila je možda veličine teleta, iako je to bilo teško proceniti zbog mesečine i udaljenosti. Bila je spretna i brza, s izvesnom nervozom pokreta, gazeći visoko i oprezno, ali je u njenom metalnom telu bilo neke siline koja se mogla zapaziti i s daljine od nekoliko stotina stopa. Nemirno je šestarila okolo, kao da traga za mirisom, i u jednom trenutku se okrenula i zagledala pravo prema nama... zagledala i

kao da se napela prema nama, kao da je neko drži na uzici koje bi da se oslobodi.

Onda se okrenula od nas i nastavila da juri tamo-ovamo, a zatim ih je odjednom bilo tri... klizile su kroz mesečinu, jurile po šumi.

Jedna od njih, okrenuvši se prema nama u trku, otvorila je čeljusti, ili ono što bi bile čeljusti kod biološkog bića, otkrivši nizove metalnih zuba. Kad ih je sklopila, tresak metalnih zuba jasno se čuo sve do nas, šćućurenih u pećini.

Sintija se pribi uza me, i ja izvukoh ruku iz njene, obgrlih je i privukoh sasvim blizu, ne misleći u tom trenutku o njoj, bejah siguran, kao o ženi, već kao o drugom ljudskom biću, stvoru od krvi i mesa koje bi metalni zubi mogli da iskidaju. Držeći jedno drugo posmatrali smo kako vukovi traže, jure... Imao sam utisak da su im čeljusti balave... i nekako mi se u glavu prikrala pomisao da znaju da smo u blizini, i da nas traže.

A onda nestadoše. Iščežu podjednako brzo kao što su se pojavili, i mi ne videsmo kuda. Ali smo i pored toga ostali onako šćućureni, bojeći se da progovorimo, da se pokrenemo. Ne znam koliko smo dugo ostali tako.

Onda me neko kucnu prstom po ramenu. "Otišli su", reče Popisivač. Bio sam sasvim zaboravio na njega, sve dok me nije dodirnuo.

"Bili su zbunjeni", reče. "Verovatno su tamo dole konji ugazili zemlju dok ste vi spavali u pećini, a vaši saputnici bili odsutni. Imali su muka da pronađu trag."

Sintija pokuša da progovori i zagrcnu se, a reči joj zamreše u grlu. Vrlo dobro sam znao kako joj je: usta su mi bila tako suva da sam se pitao da li ću ikada ponovo progovoriti.

Ona pokuša ponovo, i uspe. "Mislila sam da tragaju za nama. Da znaju da smo negde u blizini."

"Sad je to prošlo", reče Popisivač. "Zasad više nema opasnosti. Zašto se ne vratimo u pećinu i malo odahnemo?"

Ustadoh, podižući i Sintiju. Mišići su mi bili napeti i zgrčeni od dugog boravka u neudobnom položaju. Posle onolikog zurenja u mesečinu, u pećini je bio mrkli mrak, ali sam pipajući duž zida pronašao gomilu vreća i prtljaga i seo, oslonivši se na njih. Sintija sede pored mene.

Popisivač čučnu ispred nas. Nismo ga najbolje videli jer je odora na njemu bila crna kao unutrašnjost pećine. Mogla se videti samo belina

njegovog lica, bezlična mrlja u tami, mrlja bez crta.

"Izgleda da treba da vam se zahvalimo", rekoše.

On slegnu ramenima. "Čovek retko nailazi na saveznike", reče.

"Kada se to dogodi, učiniće sve za njih, sve što je u njegovoj moći."

U pećini je bilo senki, svetlucavih senki. Ili su se tek sada pojavile ili ih nisam opazio ranije. Sada su bile posvuda.

"Pozvali ste svoj narod?" reče Sintija, i po napetosti njenog glasa shvatio sam koliko ju je koštalo napora da ne zadrhti.

"Sve vreme su bili ovde", reče Popisivač. "Treba im vremena da se pokažu. Ne žure s tim. Ne žele nikog da uplaše."

"Teško je", reče Sintija, "ne uplašiti se duhova. Ili ih vi zovete drugačije?"

"Možda je bolje zvati ih senima", reče Popisivač.

"Zašto seni?" upitah.

"Razlog zahteva semantiku za koju bi bilo potrebno celo veče da se objasni. Nisam siguran ni da sam sebe potpuno razumem. Ali to je naziv koji oni najradije prihvataju."

"A vi?" upitah. "Šta ste vi?"

"Ne razumem", reče Popisivač.

"Pa, znate, mi smo ljudi. Ovi ovde su seni. Bića koja smo posmatrali bila su roboti... metalni vukovi. Stvar svrstavanja. Gde se vi svrstavate?"

"A, to", reče Popisivač. "To je bar jednostavno. Ja sam popisivač."

"A vukovi su, pretpostavljam, Groblje", reče Sintija.

"Da, zaista", reče Popisivač, "iako ih danas retko koriste. Nekada je za njih bilo puno posla."

Ovo me je začudilo. "Kakvog posla?" upitah.

"Čudovišta", reče Popisivač, i videlo se da ne želi o tome da govori.

Seni su prestale sa svojim neprestanim lepršanjem i primirile se, tako da im se bar mogao nazreti oblik.

"Dopadate im se", reče Popisivač. "Znaju da ste na njihovoj strani."

"Nismo mi ni na čijoj strani", rekoše mu. "Mi samo bežimo da nas ne dokače. Otkako smo stigli, neko nas koristi kao glinene golubove."

Jedna od seni sela je pored Popisivača, izgubivši usput nešto od svoga maglovitog, nejasnog izgleda i postavši ne opipljivija, već nešto određenija. Nestalni obrisi su se smirili i bili oštriji, iako se još moglo videti kroz njih, i ova čučuća stvar izgledala je kao prilično

vešt crtež kredom na tabli.

"Ako dozvoljavate", reče prilično vešt crtež kredom, "hteo bih da vam se predstavim. Moje ime je, u jedno davno doba, bilo strah i trepet na planeti Prerija, što je neobično ime za planetu, ali lako objašnjivo, jer je to velika planeta, nešto veća od Zemlje, s kopnenom masom znatno veće površine od one koju pokrivaju okeani, i to kopno je svuda ravno, bez planina, i sva zemlja je prerija. Nema zimu, pošto vetrovi slobodno duvaju i toplota sunca se podjednako raspoređuje preko čitave površine planete. Mi, naseljenici Prerije, živimo u večnom letu. Mi smo naravno ljudi sa planete Zemlje, naši prethodnici su se spustili na Preriju u svojoj trećoj seobi kroz Galaksiju, skačući sa planete na planetu u nastojanju da pronađu bolje mesto za život, i pronašli su ga na Preriji... Ali možda ne onakav na kakav vi mislite. Nismo gradili velike gradove, iz razloga koje mogu kasnije da vam objasnim, ali ne sada, jer bi to predugo trajalo. Postali smo nomadi, u stalnom lutanju sa svojim stadima, što je verovatno najpogodniji način života koji smo mogli da zamislimo. Na Planeti je živela domorodačka rasa, najljigaviji, najdivljiji i najpodmukliji đavoli koji su odbijali bilo kakvu saradnju s nama i činili sve, na svoj zlikovački način, da nas srede. Eto, ja htedoh, čini mi se, da vam se predstavim, no zaboravih da vam kažem svoje ime. To je staro dobro zemaljsko ime, jer su moja porodica i moje pleme uvek pazili da sačuvaju zemaljsko nasleđe i..."

"Njegovo ime je", upade Popisivač, "Remzi O'Gilikadi, što je uistinu dobro staro zemaljsko ime. Govorim vam zato što on, ako ga pustite, nikada neće stići do toga."

"A sada", reče Remzi O'Gilikadi, "pošto sam vam se predstavio, ispričaću vam svoj život."

"E, nećeš", reče Popisivač. "Nemamo vremena. Moramo da razmotrimo mnoge stvari."

"Onda bar priču o mojoj smrti."

"Dobro, de", reče Popisivač, "ali da budeš kratak."

"Zarobili su me", reče sen Remzija O'Gilikadija, "ti ljigavi, prljavi domoroci. Neću sad da iznosim pojedinosti koje su dovele do te sramne situacije, jer bi to zahtevalo razjašnjenje određenih okolnosti, za koje Popisivač kaže da nema vremena. Ukratko, bio sam zarobljen, a onda se među njima povel rasprava, u mome

prisustvu, što mi se nimalo nije dopalo, o tome kako da me na najzgodniji način upokoje. Nijedan od predloženih postupaka u cilju mog odlaska sa sveta nije bio privlačan, da bi buduća žrtva zadržala misli na njemu. Ništa jednostavno, razumećete, poput udarca u glavu ili presecanja šije, već sve same dugačke, otegnute, složene operacije. Konačno, posle više sati govorancije, tokom kojih su učtivo tražili moje mišljenje o predloženim rešenjima, odlučili su da me živog oderu, objašnjavajući da me tako u stvari neće ubiti i da zbog toga ne bi trebalo da se ljutim na njih, i da će me rado pustiti na slobodu ako uspem da preživim bez sopstvene kože. Kad uzmu moju kožu, obavestili su me, razapeće je na bubanj na kome će odbubnjati podrugljivu poruku mome plemenu."

"Uza sve poštovanje", rekoh, "u prisustvu dame..." ali on nije obraćao pažnju na mene. "Kada sam umro", reče, "i kada je moje telo bilo pronađeno, moje pleme je donelo odluku kakva nije bila doneta nikada ranije. Svi naši poštovani pokojnici sahranjivani su u preriji, u neobeležanim grobovima, sa mišlju da čovek treba da se sjedini sa svetom kojim je za života hodio. Već neko vreme se kod nas znalo za Groblje, ovde na Zemlji, ali smo slabo marili, jer to nije bio naš način. Ali se ovaj put pleme okupilo na savetovanju, i doneta je odluka da mi se ukaže počast da počivam u prahu majke Zemlje. U tu svrhu je načinjeno veliko bure za moje sirote ostatke, koji su, stavljeni u alkohol, odvučeni u jedinu svemirsku luku na planeti, gde je bure ostalo više meseci u skladištu, čekajući dolazak broda kojim je konačno bilo prevezeno do najbliže luke gde je redovno sletao pogrebni brod."

"Ne možete da pojmite", reče Popisivač, "koliko je ova odluka koštala njegovo pleme. Na planeti Prerija živi siromašan svet, i njihovo jedino bogatstvo je njihova stoka i živina. Trebalo im je mnogo godina da popune stada i jata pošto su platili ono što je Groblje tražilo za usluge. Bila je to plemenita žrtva i sramota je što je imala tako žalostan ishod. Već pogađate da je Remzi bio i ostao jedini žitelj Prerije koji je sahranjen na Groblju... ali ne sahranjen, bar ne onako kako se očekivalo. Službenicima Groblja, ne današnjoj upravi već onoj od pre mnogo godina, slučajno je u to vreme bio potreban sanduk više, da u njega sakriju izvesne predmete..."

"Mislite na starine?" rekoh.

"Znate za to?" upita Popisivač.

"Naslutili smo", rekoše.

"Vaše slutnje su opravdane", reče Popisivač, "a ovaj naš jadni prijatelj bio je jedna od žrtava njihove prevrtljivosti i pohlepe. Njegov sanduk je poslužio za te starine a ono što je ostalo od njega bačeno je u duboku provaliju, prirodnu jamu na ivici Groblja, i od toga dana njegova sen luta Zemljom, kao i mnoge druge, iz istoga razloga."

"Lepo si to rekao", reče O'Gilikadi, "i sušta je istina."

"Ali sad vas molim", reče Sintija, "da ne govorite više o tome. Potpuno ste nas ubedili."

"Nemamo ni vremena za to", reče Popisivač. "Sada moramo da odlučimo šta vas dvoje dalje da radite. Jer, kada vukovi sustignu vaša dva prijatelja, odmah će primetiti da vas nema, a kako Groblje ništa ne mari za robote, već mu je samo do vas..."

"Vratice se po nas", reče Sintija, sa strahom u glasu.

Nisam ni ja bio posebno srčan kad sam na to pomislio. Nije mi se dopadala ideja da nam one velike metalne ale škljocaju čeljustima za petama.

"Na koji način oni prate trag?" upitah.

"Osećaju miris", reče Popisivač. "Ali ne kako je to kod ljudi, već su u stanju da prepoznaju hemijski sastav mirisa. Imaju oštar vid. Možda im to otežate ako se budete držali visokog i kamenitog zemljišta, gde ćete ostaviti malo tragova i gde se miris neće zadržati posle vašeg prolaska. Bojao sam da će osetiti vaš miris kada su onomad bili tu, ali bili na višoj tački od njih i verovatno je povoljno strujanje vetra odnelo miris na drugu stranu."

"Pratiće konje", rekoše. "Trag će biti jasan. Moći će brzo da napreduju. Možda će već za nekoliko sati otkriti da nismo s ostalima."

"Imate malo vremena", reče Popisivač. "Ostalo je nekoliko sati do zore, a nemoguće je da pođete po mraku. Moraćete da putujete brzo, ne noseći suviše stvari sa sobom."

"Ponećemo hranu", reče Sintija, "i ćebad..."

"Ali ne previše hrane", reče Popisivač. "Samo koliko morate. Hranu ćete nalaziti usput. Imate udice za ribu?"

"Da, imamo nekoliko udica", reče Sintija. "Kupili smo jednu kutiju, onako nasumice. Ali, ne možemo da živimo od ribe."

"Naći ćete i korenje i bobice."

"Ali ne znamo koje korenje i koje bobice."

"Nije potrebno da znate", reče Popisivač. "Ja ih sve poznajem."

"I vi ćete s nama?"

"Idemo svi sa vama", reče Popisivač.

"Tako je", reče O'Gilikadi. "Svi do jednoga. Malo toga je u našoj moći, ali možemo bar donekle da pomognemo. Možemo da pazimo na progonitelje..."

"Ali, duhovi..." rekoh.

"Seni", reče O'Gilikadi.

"Ali, seni se ne pojavljuju po danu."

"Ljudska zabluda", reče O'Gilikadi. "Istina, po danu nas ne možete videti. Ali ni po noći, ako ne želimo."

Druge seni promrmljaše odobravajući.

"Napravićemo zavežljaje", reče Sintija, "a ostalo ćemo ostaviti. Elmer i Bronko će doći ovamo da nas traže. Ostavićemo im poruku. Zakačićemo je na jedan od paketa, gde će je sigurno videti."

"Moraćemo da im kažemo kuda smo se uputili", rekoh. "Ima li neko pojma kuda treba da idemo?"

"U planine", reče Popisivač.

"Poznajete li reku Ohajo?" reče Sintija.

"Znam je vrlo dobro", reče Popisivač. "Hoćete da idete do Ohaja?"

"Ne, čekajte", rekoh, "ne možemo da jurimo za..."

"Zašto ne?" upita Sintija. "Ako već negde idemo, zašto ne tamo kuda želimo?"

"Ali, mislio sam da smo se složili..."

"Znam", reče Sintija. "Bio si veoma jasan. Tvoja kompozicija ima prednost i slažem se da i dalje tako bude. Ali, možeš da je stvaraš bilo gde, zar ne?"

"Tačno. U granicama razuma."

"U redu", reče Sintija. "Idemo u Ohajo. Ako se slažete", obrati se Popisivaču.

"Ja se slažem", reče on. "Moraćemo da pređemo planine da bismo stigli do reke. Nadam se da ćemo se tamo, u planinama, otresti vukova. Ali bih vas pitao..."

"Duga je to priča", rekoh mu kratko. "Ispričaćemo vam je kasnije."

"A da li ste ikad čuli", upita Sintija, "za besmrtnog čoveka koji živi kao

pustinjak?"

Kada bi se za nešto zakačila, niko nije mogao da je odvoji.

"Mislim da jesam", reče Popisivač. "Bilo je to davno. Mislim da je to samo legenda. Zemlja je imala toliko legendi."

"Ali ih više nema", rekoh ja.

On odmahnu glavom, prilično tužno. "Više ne. Sve zemaljske legende su mrtve."

14.

Oblaci su prekrili nebo i vetar je duvao sa severa, hladan i oštar. Uprkos mrazu, u vazduhu se osećao neobičan, vlažan miris. Borovi duž obronka šibali su granama i stenjali.

Bio mi je stao sat, iako to više nije bilo važno. Postalo je beznačajno još kada sam napustio Alden. Na pogrebnom brodu, gde je važno galaktičko vreme, bio je beskoristan. A zemaljsko vreme, pokazalo se, nije odgovaralo aldenskom vremenu, iako se čovek mogao snaći uz malo matematičkih proračuna.

U naselju sam pitao za vreme, dok smo čekali igranku, ali kao da niko nije znao, ili mario. Saznao sam da u naselju postoji samo jedan časovnik, prilično primitivna stvar, kućne izrade, uglavnom od rezbarenog drveta, polovinu vremena nem i nepokretan jer kao da nikome nije padalo na pamet da ga navije. Zato sam podesio sat prema suncu, ali sam propustio trenutak kada mi se nalazilo tačno iznad glave i morao sam da procenjujem kada je počelo da se spušta prema zapadu. Sada se opet zaustavio, i nisam mogao da ga navijem. Ne znam zašto mi je bilo stalo do toga; snalazio sam se i bez sata.

Popisivač je grabio na čelu, Sintija iza njega, a ja sam bio na začelju. Od zore smo prešli dobar komad puta, iako nisam imao pojma koliko dugo putujemo. Sunce je bilo zaklonjeno oblacima i nije se moglo odrediti doba dana.

Duhovi se nisu mogli videti, iako sam nejasno osećao da nisu daleko. A Popisivač me je brinuo koliko i nevidljivi duhovi, jer je po danu izgledao uznemirujuće. Posmatran izbliza, to nije bio čovek, sem ako se krpna lutka mogla smatrati čovekom. Jer njegovo lice bilo je lice krpene lutke, sa stisnutim usnama, pomalo krivim, očima koje su podsećale na šavove, i bez nosa i brade. Lice mu se stapalo sa vratom bez vilice između, a kukuljica i ogrtač, kada bi ga čovek bolje osmotrio, kao da su bili deo njegovog grotesknog tela. Da se to nije činilo nemogućim, dalo bi se poverovati da to i jeste njegovo telo. Ne znam da li je imao noge jer je ogrtač (ili telo) padao sasvim do zemlje, tako da su mu stopala bila pokrivena. Kretao se kao da

ima noge, ali se to nije moglo proveriti, a pitao sam se kako uspeva da se tako dobro kreće ako ih nema. A kretao se, još kako. Nametnuo je oštar tempo klateći se ispred nas. Preostalo nam je samo da hvatamo korak s njim.

Od samog polaska nije rekao ni reč, već je samo išao napred, a mi smo ga ćutke pratili, jer nas je brzina kojom smo išli ostavljala bez daha.

Put je vodio kroz nenarušenu divljinu, bez ijednog znaka da su tu nekada živeli ljudi, kako je moralo biti. Miljama smo pratili obronke, povremeno se spuštajući da pređemo kakvu dolinicu, da bismo se ponovo uspinjali na bregove i pratili nove obronke. Odatle se pružio vidik nadaleko, ali polja nigde na vidiku. Nismo naišli ni na kakve ruševine, nismo videli nikakav okrnjeni dimnjak, niti bilo kakvu prastaru ogradu. Šume su u dolinama bile guste i neprohodne; na obroncima se drveće ponešto proređivalo. Bila je to krševita zemlja: posvuda razbacano ogromno kamenje, iz padina bregova štrče visoke hridi. Bilo je malo životinja. U krošnjama drveća cvrkutalo je nešto ptica, i povremeno bih prepoznao sitnija stvorenja, zeca ili vevericu, ali to je bilo retko.

Nakratko smo zastajali da se napijemo iz plitkog potoka koji je tekao dolinama kroz koje smo prošli, ali su takvi predasi bili trenutni, tek toliko da se opružimo na stomak i progutamo nekoliko gutljaja vode, dok je Popisivač (kome kao da nije bila potrebna voda) nestrpljivo čeka, pa bismo požurili dalje.

A onda smo konačno stali da se odmorimo, po prvi put otkako smo pošli. Obronak na kome smo se nalazili dizao se u visinu a onda se postepeno spuštao, i na toj uzvisini ležale su razbacane stene, kao da ih je neki drevni div uzeo u šaku i poigrao se njima, poput deteta koje se igra klikerima, pa ih je, pošto su mu dosadile, razbacao ovde. Između njih su rasli zakržljali borovi, očajnički se hvatajući za podlogu iskrivljenim korenjem.

Popisivač, koji je bio nekoliko metara ispred nas, popeo se stazom do stena i nestao među njima. Pošli smo za njim i našli ga kako sedi u prostoru oivičenom teškim kamenjem. To mesto je bilo zaštićeno od ledenog vetra, ali otvoreno u pravcu iz koga smo došli, tako da smo mogli da osmatramo za sobom.

Mahnuo nam je da mu se pridružimo.

"Malo ćemo se odmoriti", reče. "Možda biste nešto pojeli. Ali bez vatre. Možda večeras. Videćemo."

Nije mi bilo do jela. Hteo sam samo da sednem i da se više nikada ne pomerim otuda.

"Možda bi bilo bolje da produžimo", reče Sintija. "Možda nas prate." Nije izgledala kao da želi da produži. Izgledala je potpuno izmoždano.

Ona stisnuta ustašca na licu krpene lutke progovoriše, "Nisu se još vratili do pećine."

"Kako znate?" upitah.

"Seni", reče on. "Obavestile bi me. Nisu mi se javljale."

"Možda su nas napustile", rekoš.

Odmahnuo je glavom. "Ne bi to učinile", reče. "Kuda bi mogle da pođu?"

"Ne znam", rekoš. Nisam imao pojma, najiskrenije, kuda bi duh mogao da pobegne.

Sintija umorno sede i nasloni se na gromadu koja se uzdizala visoko iznad nje. "U tom slučaju", reče, "možemo sebi da priuštimo odmor."

Pre nego što je sela, skinula je zavežljaj s leđa. Privuče ga sebi, razveza i poče da pretura po njemu. Zatim izvuče nešto i pruži mi. Bila su to tri kajiša tvrde i suve materije, crvene sa prelazima u crno.

"Kakvo je ovo smeće?" rekoš.

"To smeće je pršuta", reče ona. "Osušeno meso. Odlomi komad, stavi u usta i žvaći. Veoma je hranljivo."

Ponudila je i Popisivača, ali on odbi. "Uzimam vrlo malo hrane", reče.

Ja smaknuh svoj zavežljaj i sedoh pored nje. Odlomih komad pršute i stavih ga u usta. Bila je kao karton, samo tvrđa i možda ne tako ukusna.

Sedeo sam i svrsrdno žvakao i posmatrao put kojim smo došli i razmišljao koliko se Zemlja razlikuje od pitomog sveta Aldena. Ne verujem da sam u tom trenutku zažalio zbog odlaska s Aldena, ali sam bio blizu toga. Prisećao sam se kako sam čitao o Zemlji i sanjao je i čeznuo za njom, i eto, sada je bila tu. Priznao sam sebi da nisam šumski čovek, i mada sam bio u stanju da se divim šumskim lepotama kao bilo ko drugi, nisam bio sposoban, duhovno i telesno, da prihvatim svet kakav, zapravo, Zemlja jeste. Ovo nije bilo ono što

sam tražio i nije mi se dopadalo, ali u ovakvim okolnostima nisam mogao ništa da učinim.

I Sintija je bila zaokupljena žvakanjem, ali sada zastade da postavi pitanje. "Idemo li prema Ohaju?"

"O da, svakako", reče Popisivač, "ali smo još daleko."

"A besmrtni pustinjač?"

"Ne znam ništa o nekakvom besmrtnom pustinjaču", reče Popisivač.

"Osim nekih priča. A ima toliko svakojakih priča."

"Priča o čudovištima?" upitah.

"Ne razumem."

"Rekli ste da je nekada bilo čudovišta, i nagovestili da su vukovi bili upotrebljavani protiv njih. Pa sam se pitao."

"Bilo je to tako davno."

"Ali ih je bilo."

"Da, bilo ih je."

"Genetska čudovišta?"

"Ta reč koju ste upotrebili..."

"Slušajte", rekoh, "pre deset hiljada godina ova planeta bila je radioaktivni pakao. Mnogi oblici života su izumrli. Mnogi od preživelih oblika ostali su sa genetskim oštećenjima."

"Ne znam za to", reče on.

Đavola ne znaš, pomislih. Kroz glavu mi prolete sumnja da je razlog što ne želi da zna za to taj što je i sam jedno od tih genetskih čudovišta, i da je svestan toga. Pitao sam se zašto to nisam ranije pomislio.

Nisam hteo da ga pustim. "Zašto bi se Groblje brinulo zbog čudovišta? Zašto je bilo potrebno napraviti vukove, da ih love? Pretpostavljam da su vukovi bili upotrebljavani za to."

"Da", reče on. "Hiljade njih. Veliki čopori. Bili su programirani da love čudovišta."

"Ne ljude", rekoh. "Samo čudovišta."

"Tako je. Samo čudovišta."

"Pretpostavljam da se dešavalo da pogreše, pa da pored čudovišta love ljude. Teško je programirati robote da love samo čudovišta."

"Bile su to prosto greške", reče Popisivač.

"Ne verujem", reče Sintija gorko, "da je Groblje previše brinulo zbog toga. Kada bi se tako nešto dogodilo, sigurno nisu bili mnogo

zabrinuti."

"Ne bih znao", reče Popisivač.

"Ne mogu da shvatim", reče Sintija, "zašto su to činili. Šta im je smetalo nekoliko čudovišta?"

"Nije ih bilo nekoliko."

"Dobro, onda mnogo čudovišta."

"Mislim", reče Popisivač, "da je to bilo zbog 'Hodočasnika'. Kada se Groblje uhodalo, 'Hodočasnikov' posao se proširio i postao značajan izvor prihoda. Nisu mogli da dozvole da okolo jurca čopor urlajućih čudovišta dok su tu hodočasnici. To bi ih oteralo. Pročulo bi se, i bilo bi manje hodočasnika."

"Krasno", reče Sintija. "Program genocida. Pretpostavljam da su čudovišta sasvim istrebljena."

"Da", reče Popisivač, "skoro potpuno istrebljena."

"Ali bi se pojavilo poneko", rekoš, "s vremena na vreme."

Njegove prošivene oči zažmiriše prema meni i ja poželeh da to nisam rekao. Ne znam šta mi je bilo. Zavisili smo od pomoći tog malog naduvenka, a ja sam ga peckao.

Začutao sam i nastavio da žvaćem pršutu. Malo je omekšala i imala slano-dimljen ukus, i mada nije bila baš toliko okrepljujuća, imao sam utisak da nešto jedem.

Sedeli smo i žvakali, nas dvoje, dok je Popisivač samo sedeo, i nije ništa radio.

Pogledah Sintiju. "Kako ti ide?" rekoš.

"Sasvim dobro", reče ona, pomalo oštro.

"Žao mi je što je ispalo ovako", rekoš. "Nisam ovo imao na umu."

"Naravno da nisi", reče ona. "Mislio si da će ovo biti prijatan mali izlet na romantičnu planetu, romantičnu zbog onoga što si pročitao o njoj i kako si je zamišljao i..."

"Ovamo sam došao da napravim kompoziciju", rekoš, prilično nakostrešen zbog nje, "a ne da igram žmurke sa bombašima i pljačkašima grobova i čoporom vukova-roboti."

"I sad mene kriviš za to. Da nisam bila s vama, da vam nisam bila na grbači..."

"Ma ne", rekoš. "Nikada to nisam pomislio."

"Ali čak i da jesi", reče ona, "bilo bi to u redu, jer bi sve to bilo zbog starog dobrog Tornija..."

"Prestani", dreknuh, sada već sav u vatri. "Šta ti je? Zašto to radiš?" Pre nego što je mogla da odgovori, Popisivač skoči na noge (ako je imao noge); u svakom slučaju, ustao je.

"Vreme je da pođemo", reče. "Odmorili ste se i okrepili, i sada moramo da požurimo dalje."

Vetar je postao jači i hladniji. Kada smo izašli iz zaklona stenovitog gnezda i suočili se s golim obronkom, zasekao nas je kao nož i prve kapi kiše pale su nam na lica.

Gurali smo dalje... gurali protiv kiše, probijali se kroz nju. Bilo je kao da nas neka velika šaka odguruje i pokušava da potisne unazad. Popisivaču to kao da nije mnogo smetalo: lako je odmicao napred. Bilo je neobično da vetar nema uticaja na njegov ogrtač - nije lepršao, nije se zatresao, ostajao je nepomičan, viseći do zemlje.

Hteo sam da obratim Sintiji pažnju na to, ali kada sam pokušao da joj doviknem, silan vetar vrati mi reči u usta.

Ispod nas se čulo stenjanje šumskog drveća koje se povijalo u oluji. Ptice su pokušavale da polete i bile bacane po nebu. Koprena oblaka je svakog trenutka postajala sve gušća, iako nisam mogao da vidim nijedan oblak da se kreće. Kiša se obrušavala u iznenadnim naletima, ledena, bijući oštro po licu.

Teturali smo se dalje kao očajnici. Nisam više ništa znao. Držao sam na oku Sintijinu figuru koja se s mukom probijala ispred mene. Jednom se sapplela i ja sam joj bez reči pomogao da ustane. Ona je, isto tako bez reči, nastavila da hoda.

Išli smo beskrajno dugo, onda opazih da više nismo na obronku već da se spuštamo niza stranu. Stigli smo do potoka, pronašli mesto gde se mogao preskočiti i počeli da se uspinjemo uz padinu sa druge strane. Zemljište mi najednom postade ravno pod nogama i čuh kako Popisivač kaže: "Ovo je dovoljno daleko."

Čim sam čuo te reči, pustih da noge popuste poda mnom i skljkah se na goli kamen. Nekoliko trenutaka bilo mi je svejedno gde se nalazimo. Bilo je dovoljno što ne moramo dalje. Ali postepeno postadoh svestan okoline.

Videh da smo se zaustavili na širokoj, zaravnjenoj kamenoj litici koja se pružala ispred ogromne izbočene stene. Tavanica izbočine, nekih tridesetak ili više stopa iznad litice, produbljivala se i stvarala duboku nišu u isturenom grebenu. Kamena ploča koja je štrčala iz grebena

pružala se u udubinu praveći ravan kameni pod. Nekoliko metara od litice, u dolini, tekao je potok, stvarajući bazene i brzake, sužavajući se i šireći, hitri mali planinski tok koji se penušao u brzacima, smirivao u bazenima pre nego što bi se ponovo survao. Brdo se iza potoka strmo dizalo prema obronku sa kojega smo sišli.

"Stigli smo", reče Popisivač srećnim, poletnim glasom. "Zaklonjeni smo od noći i nevremena. Zapalićemo vatru i uloviti koju pastrmku u potoku, i poželeći vuku lošu sreću u praćenju traga."

"Vuku?" reče Sintija. "Isprva su bila tri vuka. Šta je sa druga dva?"

"Obavešten sam", reče Popisivač, "da je ostao samo jedan. Izgleda da su druga dva nastradala na putu."

15.

Ispred otvora zaklona svu noć je besnela oluja. Vatra je zračila toplotu i svetlost, naša odeća se osušila i bilo je, kao što Popisivač reče, ribe u potoku, divnih pegavih pastrmki, dobrodošla promena u odnosu na one splačine iz konzervi, i ogromno poboljšanje u odnosu na pršutu.

Nismo bili prvi koji koriste taj zaklon. Zapalili smo vatru u pocrnalom krugu na ploči, gde su vatre iz pređašnjih godina (mada se nije moglo znati otkada) okrnjile i izdubile površinu kamena. Duž prostrane kamene ploče bilo je još nekoliko slično pocrnelih krugova, napola pokrivenih nagomilanim jesenjim lišćem.

U gomili lišća, nataloženog u dubini kamenite niše, gde se tavanica spuštala i sastajala s podom, Sintija je pronašla još jedan dokaz ljudskog prisustva - metalnu šipku dugu četiri stope, jedan inč u prečniku, tek tu i tamo zahvaćenu rđom.

Sedeo sam pored vatre zureći u plamen, razmišljajući o pređenom putu i pokušavajući da dokučim kako su naši dobro smišljeni planovi mogli tako potpuno da se izjalove. Odgovor je, naravno, bio da je iza svega bilo Groblje, mada bi iz toga trebalo izuzeti naš susret s bandom pljačkaša grobova. Na njih smo prosto naleteli.

Pokušao sam da valjano procenim kakva je naša situacija; činilo se, kada sam razmislio o tome, da nije najbolja. Bili smo oterani iz naselja i razdvojeni, a Sintija i ja pali smo u ruke zagonetnog bića koje je moglo biti jedva bolje od ludaka.

A onda i taj vuk... jedan vuk, ako je bilo tačno ono što je rekao Popisivač. Uopšte nisam sumnjao šta se dogodilo s ostalima. Sreli su se s Elmerom i Bronkom, i to im je bila grdna greška. Ali iako je Elmer rasturio dva vuka, treći je pobegao i verovatno nam je bio na tragu... ako je uopšte bilo traga koji se mogao pratiti. Odmakli smo daleko duž visokih, golih obronaka, gde je jak vetar izbrisao naš miris. Sada, posle oluje, možda više nije postojao nikakav trag.

"Fleč", reče Sintija, "o čemu razmišljaš?"

"Pitam se", rekoh, "gde li su sada Elmer i Bronko."

"Na putu prema pećini", reče ona. "Gde će pronaći poruku."

"Jeste", rekoah, "poruku. Od koje će imati silne vajde. U njoj piše da idemo na severoistok. Ako nas ne stignete pre nego što dospemo tamo, pronaći ćete nas na reci Ohajo. Shvataš li koliko prostranstvo mora da leži na severoistoku između nas i reke i kolika je ta reka?"

"To je bilo najbolje što smo mogli da učinimo", reče ona, prilično ljutito.

"Ujutru ćemo zapaliti vatru, visoko na obronku, da bude signal. Dovešćemo ih ovamo."

"Njih", rekoah, "i svakog drugog u okolini, možda čak i vuka. Ili su to i dalje tri vuka?"

"Samo je jedan", reče Popisivač, "a jedan vuk neće biti tako hrabar. Vukovi su hrabri samo u čoporu."

"Ne verujem", rekoah, "da bi mi bilo milo da sretnem i tog jednog, usamljenog, strašljivog vuka."

"Danas ih ima malo", reče Popisivač. "Već godinama ih ne puštaju u lov. Duge godine u zatočeništvu mora da su im dosta otupele oštricu."

"Voleo bih da znam", rekoah, "zašto je Groblju bilo potrebno toliko vremena da ih pošalje na nas. Mogli su da ih napujdaju onoga časa kad smo otišli."

"Sigurno su morali da pošalju nekog da ih pusti", reče Popisivač. "Ne znam gde ih drže, ali svakako ne u blizini."

Vetar je fijukao niz dolinu koja je ležala pred nama i zavesa kiše zašumela je s ulaza u pećinu i okvasila kamen odmah uz vatru.

"Gde su vaši drugari?" upitah. "Gde su seni?"

"Po ovakvoj noći", reče Popisivač, "idu za poslovima koji ih vode daleko."

Nisam pitao kakvi su to poslovi. Nisam hteo da znam.

"Ne znam za vas ostale", reče Sintija, "ali ja ću da se umotam u ćebe i da pokušam da zaspim."

"Oboje biste mogli", reče Popisivač. "Imali ste dug i težak dan. Ja ću stražariti. Ja skoro nikad ne spavam."

"Nikad ne spavate", rekoah, "i skoro uopšte ne jedete. Vetar vam ne pomera tu vašu odoru. Ko ste, bre, vi?"

Nije odgovorio. Znao sam da neće.

Poslednje što sam video pre nego što sam zaspao bio je Popisivač kako sedi uz vatru, ukočena uspravna figura, sasvim nalik na kupu

koja počiva na osnovici.

Probudio sam se od hladnoće. Vatra se bila ugasila i na ulazu u pećinu se razdanjivalo. Oluja je prestala i, koliko sam mogao da vidim, nebo je bilo vedro.

A tamo, na kamenoj zaravni koja se pružala izvan pećine, sedeo je metalni vuk. Sedeo je na zadnjim nogama i gledao pravo u mene, a iz metalnih čeljusti visilo mu je beživotno telo zeca.

Brzo sedoh, cebe spade s mene, i pružih ruku da dohvatim granu preostalu od loženja vatre, mada nisam imao pojma kako bi mi grana pomogla protiv one nemani. Tražeći granu pronađoh nešto drugo. Nisam gledao gde pipam jer se nisam usuđivao da skrenem pogled s vuka. Ali kada su mi prsti dodirnuli tu stvar, znao sam šta je - četiri stope dugačka metalna šipka koju je Sintija iskopala iz lišća. Obuhvatih je prstima uz nešto nalik na molitvu zahvalnicu i polako ustadoh, stežući je tako jako da je stisak bio bolan.

Vuk nije pošao prema meni; ostao je da sedi, s tim smešnim zecom u čeljustima. Bio sam zaboravio da ima rep, ali on tada počeo da lupka njim po steni, polako i blago, baš kao što repom maše pas koji se nekom raduje.

Brzo sam se osvrnuo. Nisam nigde video Popisivača, ali je Sintija bila tamo, sedela je na svom cebetu, a oči su joj bile poput tacni. Nije opazila da je gledam - pogled joj je bio prikovan za vuka.

Zakoračih u stranu da obiđem vatru i istovremeno podigoh šipku. Ako uspem da zadam dobar udarac, pomislih, po toj ružnoj glavi kada pođe na mene, imam bar neke izgleda.

Ali vuk nije pošao na mene. Samo je sedeo, i kada sam načinio još jedan korak prevrnuo se na leđa i ostao tako, sa sve četiri noge u vazduhu, a rep mu je sada žestoko mlatio po steni, i metalni zvuk udaraca po kamenu zvonio je u jutarnjoj tišini.

"Hteo bi da se umili", reče Sintija. "Moli te da ga ne udaraš."

Napravih još jedan korak.

"I pogledaj", reče ta luda Sintija, "doneo nam je zeca."

Spustio sam ruku niz telo, a vuk se okrenuo na stomak i počeo da puzi prema meni. Stajao sam i čekao. Kada se sasvim približio, spustio mi je zeca pred noge.

"Uzmi ga", reče Sintija.

"Ja ću da ga uzmem", rekoh, "a on će da mi otkine ruku."

"Podigni tog zeca", reče ona, "doneo ga je za tebe. Dao ti ga je."
Ja se onda sagnuh i uzeh tog blesavog zeca, i istog trenutka vuk poskoči od radosti i očeša se o moje noge, tako žestoko da me je zamalo oborio.

16.

Sedeli smo pored vatre i glodali poslednje ostatke mesa sa zečjih kostiju, dok je vuk ležao malo dalje po strani i povremeno tukao repom po kamenom podu, netremice nas posmatrajući.

"Šta misliš da mu se dogodilo?" upita Sintija.

"Možda je poludeo", rekoh. "Ili se uplašio posle onog što se dogodilo sa druga dva vuka. Ili se samo pretvara, uljuljkuje nas. Kada se ukaže prilika, ima da nas dovrši."

Pružio sam se i privukao polugu bliže sebi.

"Nimalo ne verujem u to", reče Sintija. "Ti znaš šta mislim. On ne želi da se vrati."

"Gde da se vrati?"

"Tamo gde ga Groblje drži. Razmisli o tome. On i drugi vukovi, koliko god da ih je bilo, mora da su držani godinama u zabranu i..."

"Ne verujem da su ih držali u zabranu", rekoh. "Pre će biti da ih isključuju dok im ne budu potrebni."

"Onda je možda to", reče ona. "Možda ne želi da se vrati jer zna da će ga isključiti."

Zastenjah. Bilo je to prokleta glupo. Možda bi bilo najbolje, pomislih, da uzmem šipku i umlatim vuka namrtvo. Jedino što me je sprečavalo, činilo mi se, bila je sumnja da vuka ne bi bilo tako lako ubiti, i da bih u tom poslu mogao da izvučem deblji kraj.

"Pitam se šta se dogodilo s Popisivačem", rekoh.

"Oterao ga vuk", reče Sintija. "Taj se neće vraćati."

"Mogao je bar da nas probudi. Da nam pruži priliku."

"Ispalo je dobro."

"On to nije mogao da zna."

"A šta mi znamo?"

"Nemam pojma", rekoh. Tako je i bilo. Zaista nisam imao pojma. Nikad u životu nisam bio tako nesiguran šta dalje da učinim. Nisam znao gde se nalazimo; što se mene ticalo, bili smo izgubljeni u najdivljijoj divljini. Bili smo razdvojeni od dva snažnija člana naše družine, a naš vodič nas je napustio. Sprijateljili smo se s metalnim vukom, ali sam ja slabo verovao u iskrenost njegovog prijateljstva.

Krajičkom oka sam spazio pokret i skočio na noge, ali nisam mogao ništa da učinim, osim da stojim i zurim u otvore cevi pušaka. Puške su bile u rukama dvojice ljudi, i jedan od njih je bio onaj veliki klipan koji je stajao na čelu bande s kojom smo se ja i Sintija suočili, sa beskorisnim motkama u rukama, tamo u logoru lešinara pre nego što je naišao Elmer i umešao se u sukob. Bio sam pomalo iznenađen kada sam ga prepoznao, jer sam tada bio suviše zaposlen motreći na ostale iz družine koja je odustala od napada na Bronka da bi se okomila na nas. Ali sada, eto, otkrih da ga znam - lice rastegnuto u likujući poluosmeh, oči opuštenih krajeva, krivudav ožiljak duž jednog obraza. Onog drugog nisam pamtio.

Ušunjali su se u ugao pećine i sada su stajali tamo, sa puškama uperenim u nas.

Začuh kako Sintija stenje od prepasti, i oštro joj rekoh: "Samo sedi. Ne miči se."

Uz grebanje metalnih kandži po kamenu, nešto stade kraj mene, čvrsto se pribivši uz moju nogu. Nisam morao da pogledam šta je to bilo. Znao sam. Bio je to vuk, koji je mi je stao uz bok, ispred pušaka. Ona dvojica s puškama očito ga nisu videli, jer je ležao po strani. A sada, kada se pojavio pred njima, Velikom Klipanu siđe likujući osmeh s lica, i on samo zinu. Drugome preko lica prelete nervozan grč. Međutim, nisu se pomerili s mesta.

"Gospodo", rekoh, "čini mi se da je nerešeno. Ne bi vam bilo teško da me ubijete, ali ne biste odmakli ni sto koraka odavde."

I dalje su nas držali na nišanu; Veliki Klipan na kraju podiže cev svoje puške i pusti da kundak sklizne na zemlju.

"Džed", reče, "skloni škljocar. Ovi nas predoše."

Džed je spustio pušku.

"Čini mi se", reče Veliki Klipan, "da moramo da se potrudimo da nađemo izlaz za sve nas, i da sačuvamo kožu."

"Uđite", rekoh, "ali pazite šta radite s puškama."

Oni priđoše vatri, hodajući polako i prilično kolebljivo.

Bacih brz pogled prema Sintiji. Još je čučala na podu, ali nije bila uplašena. Tvrd orah.

"Fleč", reče ona, "gospoda mora da su gladna, posle tolikog puta. Kako bi bilo da ih pozovemo na sednu s nama i da otvorimo par konzervi za njih? Nemamo mnogo, jer nismo mogli da ponesemo, ali

ću podgrejati malo kaše."

Njih dvojica me pogledaše, i ja kratko klimnuh glavom.

"Izvolite, molim", reko.

Oni posedaše i položili puške kraj sebe.

Vuk se nije ni pomerio: stajao je i motrio ih.

Veliki Klipan upitno pokaza prema njemu.

"Biće on dobar", reko. "Samo bez naglih pokreta."

Nadao sam se da sam u pravu. Nisam bio siguran.

Sintija iskopa tiganj za kašu iz jednog zavežljaja. Ja zgrnuh vatru i ona zaplamsa.

"A sad", reko, "kako bi bilo da mi kažete šta ste to nameravali?"

"Ukrali ste nam konje", reče Veliki Klipan.

Džed reče: "Pošli smo da ih vratimo."

Odmahnuh glavom. "Trag ste mogli da pratite vezanih očiju. Bilo je mnogo konja."

"Dobro", reče Veliki Klipan, "pronašli smo mesto gde ste se krili, i poruku. Ovaj tu, Džed, umeo je da je pročita. A znali smo za ovu pećinu."

"Ovo je mesto za logorovanje", reče Džed. "I sami tu logorujemo, povremeno."

U svemu tome ni sad nije bilo mnogo smisla, ali nisam hteo da insistiram. Međutim, Veliki Klipan se potrudio da mi objasni. "Palo nam je na pamet na niste sami. Neko je morao da bude s vama. Neko ko zna ovaj kraj. Ljudi k'o vi ne bi se sami zaputili ovamo. A ovo mesto je dobar dan hoda daleko."

Džed reče: "Ne ide mi u glavu otkud taj vuk. Nismo računali da će da bude tu. Mislili smo da je dosad na pola puta do kuće."

"Znali ste za vukove?"

"Videli smo tragove. Tri vuka. I otkrili ono što je ostalo od druga dva."

"Niste", reko. "Došli ste pravo s mesta gde smo spavali. Morali ste. Nije bilo vremena..."

"Nismo mi", reče Džed. "Nismo mi to videli. Neki naši. Javili su nam."

"Javili su vam?"

"Jašta", reče Veliki Klipan. "Mi smo stalno u vezi."

"Telepatija", reče Sintija tiho. "Mora da je telepatija..."

"Ali, telepatija..."

"Faktor preživljavanja", reče ona. "Ljudima koji su posle rata ostali na

Zemlji, bili su potrebni faktori preživljavanja. A uz mutacije, mora da je bilo mnogo tih faktora. Korisna stvar, ako te prvo ne ubiju. Telepatija je bila dobra, i nije ubijala."

"Recite mi", rekoh Velikom Klipanu, "šta se dogodilo s Elmerom... sa onom dvojicom što su bili s nama?"

"Oni od metala", reče Džed.

"Tako je. Oni od metala."

Veliki Klipan odmahnu glavom.

"Hoćete da kažete da ne znate?"

"Možemo da proverimo."

"Dobro, onda proverite."

"Slušajte, mister", reče Džed, "moramo imati nešto sa čim ćemo da pregovaramo. Ovo je naš ulog u pogodbi."

"Naš je Vuk", rekoh. "A Vuk je ovde."

"Kako bi bilo da ne sedimo više ovde i prepiremo se", reče Veliki Klipan, "već da se sporazumemo?"

"Zato ste nam se prišunjali, da se sporazumete s nama?"

"Pa, ne", reče Džed. "Ne baš zato. Istina je da smo bili prilično narogušeni. Upali ste nam u logor i rasterali nas i još ste nam uzeli konje. Nema većeg poniženja nego kad čoveku uzmete konja. Pravo da vam kažem, nismo vam baš bili naklonjeni."

"Ali, stvari su se promenile. Jeste li sada spremni da sklopimo mir?"

"Pogledajte to ovako", reče Veliki Klipan. "Neko je poslao vukove za vama, a to je moglo da bude samo Groblje, i mi računamo da nam je prijatelj svako koga Groblje ne može da smisli."

"Šta vi imate protiv Groblja?" upita Sintija. Bila se primakla vatri i stajala je pored Velikog Klipana, sa tiganjem u ruci. "Potkradali ste Groblje. Iskopavali ste grobove. Izgleda da bi vam posao propao da nije Groblja."

"Oni ne igraju pošteno", požali se Džed. "Postavljaju nam zamke. Razne vrste opakih zamki. Zadaju nam mnogo muka."

Veliki Klipan je još bio u čudu. "Kako to da ste se spandali s tim vukom?" upita. "Te stvari obično ne sklapaju prijateljstva. To su sve ubice."

Sintija je još stajala pored Velikog Klipana, ali nije gledala u njega. Zagledala se u brdo preko potoka. Pitao sam se, onako uzgred, šta to ona posmatra, ali je to bila samo usputna pomisao.

"Ako želite dogovor s nama", rekoše, "bilo bi dobro da počnete tako što ćete nam reći gde da pronađemo metalna bića."

Nisam im baš verovao; znao sam da ne možemo da im verujemo. Ali sam bio uveren da bi valjalo da se nagodimo s njima, ako nam pomognu da saznamo gde se nalaze Bronko i Elmer.

"Ne znam", reče Veliki Klipan. "Zaista ne znam da li da vam to kažemo ili ne."

Krajičkom oka opazih da se Sintija pokrenula. Podigla je ruku i ja shvatih šta namerava, iako nisam znao zašto to radi. Nije bilo načina da je zaustavim, a i da je bilo, ne bih to učinio, jer sam znao da za to postoji dobar razlog. Mogao sam samo jedno, i to sam učinio. Bacio sam se prema Džedovoj puški, koja je ležala na kamenitom tlu pored njega, i čim sam se pomerio, Sintija je iz sve snage raspalila Velikog Klipana tiganjem po glavi.

Džed je posegnuo za puškom, i zgrabismo je obojica istovremeno. Podigli smo se na noge, držeći je zajedno, rvući se za nju, pokušavajući da je otmemo jedan od drugoga.

Stvari su se odvijale suviše brzo da bih bilo šta shvatio. Video sam Sintiju sa puškom Velikog Klipana u rukama, na gotovs. Veliki Klipan je bauljao na rukama i kolenima, tresući glavom kao da pokušava da vrati mozak na mesto, a iza njega je ležao tiganj, sasvim iskrivljen. Vuk je bio pruga kipućeg srebra, jureći preko pećine prema ulazu, dok su niz padinu, s one strane potoka, trčale mračne figure. A negde tamo napolju čulo se muklo praskanje i u pećinu su uletale pčele, zujeći, i stale da udaraju o zidove.

Džedovo lice bilo je sasvim iskrivljeno, od straha ili od besa (nisam mogao da se odlučim za jedno od to dvoje, ali sam, začudo, našao vremena da se to zapitam). Usta su mu bila otvorena kao da će da nada dreku, ali je ćutao. Imao je oštire i žute zube, i smrdljiv dah. Nije bio krupan kao ja, niti toliko težak, ali je bio žilava mušterija, brz i snažan i vičan borbi, i znao sam, još dok smo se otimali, da će mi na kraju oduzeti pušku.

Veliki Klipan se nekako uspravio na noge i počeo polako da uzmiče, užasnuto zureći u Sintiju, koja je uperila njegovu pušku u njega.

Činilo mi se da sve to traje dugo i da nikada neće prestati, iako ne verujem da je moglo biti duže od nekoliko sekundi. A onda, najednom, Džed se presamiti. Pustio je pušku i svalio se u stranu na

zemlju, i ja opazih crvenu mrlju koja mu se polako širila leđima.

Sintija mi doviknu: "Bež'mo, Fleč! Pucaju na nas!"

Ali tada opazih da više ne pucaju. Bežali su, spasavajući život, malene tamne prilike ljudi koji su skakali i krivudali penjući se uzbrdo. Videh kako se dvojica ili trojica žurno veru na drveće. Za njima je uzbrdo sevnula čelična mašina i na moje oči uhvatila jednog u oštrem čeličnom čeljusti i protresla ga, na trenutak, pre nego što ga je odbacila u stranu.

Veliki Klipan je nestao bez traga. Ponovo se izvukao.

"Fleč, ne možemo da ostanemo ovde", reče Sintija, i ja se odmah složih s njom. Ovo nije bilo mesto za nas, sa svim ovim lešinarima okolo. Sada, kada ih je Vuk rasterao, bio je trenutak za uzmak.

Sintija je već stigla do ugla pećine i penjala se uzbrdo, i ja pođoh za njom. Izgubio sam ravnotežu na šljunku i sasuljao se leđima niz padinu, skoro do potoka, pre nego što sam uspeo da se osovim na noge. U padu sam ispustio pušku i dok sam se okretao da je dohvatim, nešto mi zazuja pored uva i podiže mali gejzir zemlje i kamena na nagnutoj obali, ni tri stope od mene. Brzo se prevrnuh na leđa i pogledah uz strminu. Iza jednog stabla dizao se oblačak plavog dima, tamo gde je čučao lik nalik na strašilo.

Zaboravih na pušku.

Sintija je jurila niz usku jarugu kojom je tekao potok i ja potrčah za njom. Iza mene zapraska nekoliko pušaka, ali su zrna prošla daleko od nas, jer nisam čuo njihov šum niti sam video gde udaraju. Za nekoliko sekundi, rekoh sebi, bićemo izvan dometa. Puške ručne izrade sa mecima punjenim ručno pravljenim barutom, nisu mogle imati veliki domet.

Put uskom udolinom bio je mučan. Brda su se strmo dizala s obe strane u oštrm V obliku, i nije bilo ravnog zemljišta. Dno je bilo posuto krupnim kamenjem koje se godinama kotrljalo sa brda. Pogde je u tom tesnacu između bregova raslo ogromno drveće. Nije bilo nikakve staze: niko pri zdravoj pameti ne bi se spuštao ovom jarugom, osim u krajnjoj nuždi. Preostalo nam je samo da nađemo najbolju moguću putanju, obilazeći kamenje i drveće, preskačući potok kada bi nam se isprečio.

Sustigao sam Sintiju kada je usporila zbog gomile ogromnog kamenja, i odatle smo nastavili zajedno. Videh da nije ponela pušku

Velikog Klipana.

"Bacila sam je", reče. "Bila je teška. Smetala mi je."

"Nema veze", rekoh. Zaista je bilo tako. Svaka puška punila se jednim metkom a mi nismo imali ni tanadi ni baruta da ih ponovo napunimo (čak i da smo znali kako se to radi) kada bismo ih ispalili. Bile su to nezgrapne sprave i imao sam utisak da bi trebalo puno pucati da bi se pogodio cilj.

Stigli smo do mesta gde se još jedna jaruga u obliku slova V spajala s onom niz koju smo išli.

"Da nastavimo ovom", reče Sintija. "Znaju da smo pošli ovuda."

Složih se. Ako su pošli za nama, mogli bi da pomisle da smo odabrali lakši put, niz usek koji je vodio od pećine.

"Fleč", reče ona, "nemamo ništa. Pobegli smo bez stvari."

Oklevao sam. "Mogao bih da se vratim", rekoh. "Ti pođi uz ovaj usek. Stići ću te."

"Ne smemo ponovo da se razdvajamo", reče ona. "Moramo da se držimo zajedno. Da smo ostali s Elmerom, ništa od ovoga ne bi se dogodilo."

"Vuk ih je poterao na drveće", rekoh. "Ili na drveće, ili ih je razjurio."

"Ne", reče ona. "Neki od onih na drveću imaju puške. Isuviše ih je za Vuka. Raštrkaće se. A on neće moći da goni sve njih."

"Videla si ih", rekoh. "Zato si udarila onog sivonju tiganjem."

"Videla sam ih", reče ona, "kako se prikradaju niz brdo. Ali bih ga možda i bez toga udarila. Nismo smeli da im verujemo, Fleč. I ti sad nećeš nazad. Morala bih i ja da pođem s tobom, a strah me je od toga."

Predao sam se. Nisam mogao da odredim da li sam odustao ili ni sam nisam želeo da se vraćam.

"Kasnije", rekoh. "Kasnije, kad sve ovo bude gotovo, možemo da se vratimo i pokupimo stvari." Znao sam da je i njoj jasno da verovatno nikad nećemo. Ili da stvari možda neće biti tamo kada se vratimo.

Uputismo se uz jarugu. Bila je podjednako neprohodna kao ona kojom smo se spustili; sada nam je bilo još teže, jer smo se penjali.

Pustio sam Sintiju napred i dozvolio sebi da malo brinem. Mora da smo bilo potpuno uspaničeni, oboje, kad smo napustili pećinu. Bilo bi jednostavno, i ne bi trajalo duže od minut, da zgrabimo zavežljaje. Ali nismo to učinili i sada smo ostali bez hrane i ćebadi, bez ičega.

Osim vatre, pomislih. Još sam imao upaljač u džepu. Osećao sam se malo bolje, iako ne mnogo, zbog saznanja da imamo vatru.

Put je bio tegoban i povremeno smo morali da zastajemo radi predaha. Osluškujući, prema pećini, nisam čuo ništa i počeo sam da se pitam, ošamućeno, da li se sve ono uopšte dogodilo. Naravno, znao sam da jeste.

Bili smo sve bliže vrhu uspona i usek se izravnao. Savladamo ostatak puta. Obronak je bio gusto pošumljen, i kada smo se našli na vrhu, obreli smo se u divotnoj vilinskoj zemlji. Stabla su bila masivni blokovi crvene i žute boje, po nekima su se penjale puzavice kao potezi duboko zlatne i jarko grimizne boje. Dan je bio vedar i topao. Posmatrajući boje prisetio sam se prvoga dana - a to je bilo neki dan, mada se sada činilo kao da su protekle nedelje - kada smo napustili Groblje i zaputili se nizbrdo, do prve jesenje šume koju sam video u životu.

Stajali smo i gledali u pravcu iz koga smo došli.

"Zašto bi nas gonili?" upita Sintija. "Istina, uzeli smo im konje, ali ako je to sve, trebalo bi da hvataju konje, a ne nas."

"Osveta, možda", rekoh. "Uvrnuta zamisao da treba da izravnavaju račune s nama. Možda je samo nekoliko njih krenulo za nama. Ostali su sigurno pošli po konje."

"Može biti da je tako", reče ona, "ali ne da mi se da poverujem u to. Ima tu još nečega."

"Groblje", rekoh, i nisam znao šta sam time hteo da kažem, iako se zbog nečega moglo zaključiti da je Groblje umešano u sve što se dogodilo. No, čim sam to rekao, sve mi se složilo u glavi.

"Zar ne vidiš", rekoh. "Groblje ima prste u svemu što se zbiva. Imaju načina da izvrše pritisak gde treba. Tamo u naselju neko je dobio sanduk viskija da bi pokušao da dignu Bronka u vazduh. A ovde, ovi lešinari..."

"Ali, lešinari su nešto drugo", reče ona. "Oni krađu od Groblja. Groblje im postavlja zamke. Između njih i Groblja ne može biti dogovora."

"Znaš", rekoh, "moguće je da oni samo pokušavaju da izvuku neku protivuslugu od Groblja. Saznali su da nas gone vukovi, a samo je Groblje moglo da ih pošalje za nama. Pokušaj sa vukovima je propao. Za način razmišljanja lešinara, to je moglo da izgleda kao

zgodna prilika. Ako bi im odneli naše glave, pošto vukovi nisu uspjeli, možda bi izvukli neku korist. Ništa jednostavnije."

"Moglo bi da bude tako", reče ona. "To zaista deluje uverljivo."

"U tom slučaju", reko, "bolje da pođemo dalje."

Sišli smo niz padinu i zašli u nov usek posut kamenjem, prateći ga dok se nije spojio s drugom udolinom, širom i prohodnijom.

Naišli smo na drvo koje je bilo gotovo prekriveno lozom i ja sam se popeo na njega. Ptice i manje životinje već su obrstile grožđe, ali sam uspeo da pronađem nekoliko celih grozdova. Obravši ih, spustio sam ih između grana na zemlju. Grožđe je bilo dosta kiselo, ali nam to nije mnogo smetalo. Bili smo gladni i ovo nas je donekle okrepilo. Ipak, znao sam da moramo nekako da pronađemo još nešto osim grožđa. Nismo imali udice, ali sam kod sebe imao nož, kojim bismo mogli da nasečemo granje vrbe i sklepamo neku vrstu mreže za hvatanje ribe. Setio sam se da nemamo ni soli, ali smo onako gladni mogli nekako i bez nje.

"Fleč", reče Sintija, "misliš da ćemo ikada pronaći Elmera?"

"Možda će Elmer naći nas", reko. "Sada nas sigurno traži."

"Ostavili smo poruku", reče ona.

"Poruka više nije tamo", podsetih je. "Lešinari su je pronašli, sećaš se? Oni je ne bi ostavili njemu."

Dolina je bila nešto šira od one kojom smo pobegli iz pećine, ali nije se dalje širila. Umesto toga, bregovi kao da su postajali sve viši i nadnosili se nad nas. Sada su to bile visoke kamene litice koje su se dizale po stotinu stopa, i više, s obe strane. Dolina više nije izgledala tako prijatno. Postepeno je postajala sve sumornija i sablasnija. Ne samo da je bila gola, već i gluva. Potok koji je tekao kroz nju postao je širok i dubok, i nije bilo plićaka i brzaka. Voda je bila tiha; njen tok je ostavljao utisak strašne siline.

Sunce je bilo nisko na zapadu, i ja s izvesnim čuđenjem shvatih da smo proveli ceo dan u putu. Bio sam umoran, ali ne toliko, izgleda, da ne budem u stanju da pešačim ceo dan.

Ugledao sam pukotinu u litici ispred nas. Vrh litice bio je okrunjen masivnim drvećem, i ponekim kržljivim kedrom koji se grčevito držao za stenu.

"Da bacimo pogled", reko. "Moraćemo da pronađemo mesto gde ćemo prenoćiti."

"Biće nam hladno", reče ona. "Nismo poneli ćebad."

"Imamo vatru", rekoše.

Ona zadrhta. "Smemo li da zapalimo vatru? Je li to bezbedno?"

"Moramo da zapalimo vatru", rekoše.

Procep je bio mračan. Okruživali su ga kameni zidovi i nismo mu videli kraja jer je pomrčina bila sve gušća što je dublje zalazio u stenu. Dno je bilo od oblutaka, ali se s jedne strane, nešto dalje od ulaza, kamena ploča nešto uzdizala iznad dna procepa.

"Sakupiću drva", rekoše.

"Fleč!"

"Moramo da zapalimo vatru", rekoše. "Moramo da rizikujemo. Smrznućemo se bez vatre."

"Bojim se", reče ona.

Pogledah je. Lice joj je bilo beličasta mrlja u tami.

"Konačno se i ja bojim", reče ona. "Mislila sam da neću. Govorila sam sebi da se to neće dogoditi. Izdržaćeš, govorila sam sebi. I sve je bilo u redu dok smo se kretali i bili napolju, na suncu. Ali sada dolazi noć, Fleč, a mi nemamo hrane i ne znamo gde smo..."

Priđoh joj i zagrlih je, i ona mi se spremno prepusti. Njene ruke me obuhvatiše, čvrsto. I po prvi put otkako je sve počelo, od trenutka kada sam je silazeći niz stepenice upravne zgrade zatekao kako sedi u kolima, prvi put sam u njoj video ženu i pitao se, pomalo začuđeno, zašto tek sada. Isprva je, naravno, bila samo smetnja, iskrsnuvši niotkuda s onim smešnim pismom od Tornija, čvrsto stisnutim u ruci, a otada su nas bacali događaji koji su se valjali prema nama jedan za drugim, i nije bilo vremena da je posmatram kao ženu. Bila je pre dobar saputnik, nije kukala niti izvoljevala. Nisam baš mogao da čestitam sebi zbog načina kako sam se ponašao prema njoj. Ne bi mi spala kruna s glave da sam joj ponekad rekao neku lepu reč, a kada sam se sad u mislima vratio unazad, činilo se da nije bilo nijedne.

"Sada smo kao bebe u šumi", reče ona. "Sećaš se one stare zemaljske bajke?"

"Naravno da se sećam", rekoše. "Ptice su donele lišće..."

I tu sam stao, jer ta bajka, kada bolje razmislite, nije bila tako lepa kao što je zvučala. Nisam se sećao svega, ali su ptice, čini mi se, prekrile bebe lišćem jer su one u stvari bile mrtve. Kao i mnoge

druge bajke, pomislih, i ovo je priča strave.

Ona podiže glavu. "Dobro mi je, sada", reče. "Žao mi je."

Uhvatih joj lice ispod brade i podigoh ga. Sagnuh se i poljubih joj usne.

"Hajdemo sada po drva", reče ona.

Sunce je već bilo skoro zašlo, ali je još bio dan. U podnožju litice našli smo mnogo rasutog granja. Uglavnom je bila kedrovina, suve grane opale s drveća koje se držalo gole stene.

"Ovo je dobro mesto za vatru", rekoh joj. "Niko neće moći da je vidi. Morali bi da stoje tačno ispred ulaza da bi je videli."

"A dim?" upita ona.

"Ovo drvo je suvo", rekoh. "Ne bi trebalo da bude puno dima."

Bio sam u pravu. Granje je gorelo jasnim, čistim plamenom. Jedva da je bilo dima.

Još se nije bio spustio noćni mraz, ali smo se mi šćućurili sasvim blizu plamena. Bio nam je prijatelj i uteha. Odbijao je noć. Zbližavao nas je. Grejao nas je stvarajući magični krug oko nas.

Sunce je zašlo i izvan useka se brzo spustila tama. Svet se zamrači i mi ostadosmo sami.

Izvan kruga svetlosti vatre, iza samog ruba tame, nešto se pomeri. Nešto zazvecka o kamen.

Jednim skokom se uspravih i ugledah svetlucač maglovit oblik. Sa vatrom koja mu je igrala na metalnom telu, Vuk dokaska do nas.

Iz čeličnih čeljusti visilo mu je mlitavo telo zeca.

Vuk je bio smrt za zečeve.

17.

O'Gilikadi i njegova družina pojavili su se kada smo dovršavali zeca. Bio je malo bezukusan bez soli, ali je to bila hrana, jedina koju smo pojeli toga dana, izuzev grožđa. Sam čin obeda pomogao je da život izgleda nešto sređeniji, a mi ne više tako izgubljeni.

Vuk je ležao ispružen između nas, s teškom glavom na metalnim šapama.

"Kad bi samo umeo da govori", reče Sintija, "bilo bi to baš lepo. Verovatno bi znao da nam kaže šta se događa."

"Vukovi ne govore", rekoš glođući zečju cevanicu.

"Ali roboti govore", reče ona. "Elmer govori. Čak i Bronko. A ovaj Vuk je zapravo robot. Nije to nikakav vuk. Samo je napravljen da liči na vuka."

Vuk zaokruži očima, pogledavši prvo jedno pa drugo. Nije rekao ni reč, ali je mlatio repom po kamenu to je dizalo strašnu buku.

"Vukovi ne mašu repom", reče ona.

"Otkud znaš?"

"Pročitala sam negde. Vukovi ne mašu repom. Samo psi. Vuk je više pas nego vuk."

"To me brine", rekoš. "U početku je bio žedan naše krvi. Onda se odjednom predomislio i postao nam prijatelj. Tu nema mnogo smisla."

"Počinjem da verujem", reče Sintija, "da ništa na Zemlji zapravo nema smisla."

Sedeli smo pored vatre, unutar čarobnog kruga. Svetlost je treperila i treperila, i svuda okolo kao da se dešavalo nekakvo neobično kretanje.

"Imamo posetioce", reče Sintija tiho.

"To je O'Gilikadi", rekoš. "O'Gilikadi, jesi li tu?"

"Ovde smo", reče O'Gilikadi. "Mnogo nas. Došli smo da vam pravimo društvo u ovoj pustari."

"I da nam donesete glasove?"

"Da, i to. Da prenesemo glasove."

"Samo da znate", reče Sintija, "glasovi ili ne, drago nam je što ste

tu."

Vuk načulji uvo, kao da je čuo mušicu, ali nije bilo nikave mušice. I da je bilo, Vuk se ne bi zanimao za nju.

Duhovi, pomislih. Mesto je bilo puno duhova, čiji se vođa zvao O'Gilikadi. Duhovi su tu, pomislih, i mi ih prihvatamo kao da su ljudi, ili kao da su bili ljudi, a to je bezumno. U normalnim okolnostima duhovi su bili neprihvatljivi, ali ovde, u ovim okolnostima, postali su ne samo prihvatljivi, već normalna pojava.

Razmišljajući o tome zgrozih se nad nenormalnošću našeg položaja, koliko se razlikovao od tihe lepote Aldena, kako je izgledao izopačen čak i pred lažnim veličanstvom Groblja. Jer su, u stvari, ta dva mesta sada izgledala nenormalno. Toliko smo se saživali sa stvarnošću ove lude avanture da su obična mesta koja smo znali, izgledala čudna i daleka.

"Bojim se da još niste izvan domašaja lešinara", reče O'Gilikadi. "Još vas prate i još su žedni krvi."

"Mislite", rekoh, "da žele naše skalpove za Groblje."

"Ogolili ste samu suštinu", reče O'Gilikadi.

"Ali zašto?" upita Sintija. "Oni svakako nisu prijatelji Groblja."

"Ne", reče O'Gilikadi. "Nisu, zaista. Na ovoj planeti, Groblje nema prijatelja. A ipak, ovde nema nikoga ko im ne bi drage volje učinio neku uslugu, nadajući se protivusluzi. Eto kako moć kvari."

"Ali, šta bi oni mogli da požele od Groblja?" primeti Sintija.

"Trenutno ništa, moguće je. Ali učinjena usluga ostaje usluga, koja i kasnije može biti naplaćena. Donela im je poene."

"Rekoste da niko ne bi odbio da im učini uslugu", rekoh ja. "Kako stoji stvar s vama?"

"U našem slučaju", reče O'Gilikadi, "postoji razlika. Nema toga što Groblje može da učini za nas, ali, što je možda još važnije, ni protiv nas. Ne nadamo se nikakvoj usluzi i ničega se ne bojimo."

"A kažete da mi nismo bezbedni?"

"Traže vas", reče O'Gilikadi. "Neće odustati od potere. Jutros ste ih porazili i taj poraz im je ostavio gorak ukus u ustima. Jednog od njih je ubio vuk a drugi je poginuo..."

"Ali sami su ga ubili", reče Sintija. "Taj metak je bio namenjen nama. Mi tu ništa nismo krivi."

"Oni to svejedno pripisuju vama. Imaju dva mrtva čoveka i za to

neko mora da položi račune. A oni neće preuzeti tu krivicu. Sve su svalili na vas."

"Teško će nas pronaći."

"Možda teško", reče O'Gilikadi, "ali će vas pronaći. To su najsposobniji ljudi u šumi. Okretni su kao lovački psi. Čitaju divljinu kao knjigu. Prevrnut kamen, pomeren list, oštećena vlat trave... pričaju im čitave priče."

"Jedina nam je nada", reče Sintija, "da pronađemo Elmera i Bronka. Da smo sad zajedno..."

"Možemo da vam kažemo gde su", reče O'Gilikadi, "ali to je dalek i težak put, koji vodi pravo u ruke pobesnelim lešinarima. Svojski smo se pomučili da se pokažemo vašim prijateljima, da bismo ih povelili do vas, ali su oni, uprkos svim našim pokušajima ostali nesvesni našega prisustva. Potrebna je veća osetljivost od one robotske da budemo primećeni."

"Meni sve to izgleda prilično beznadežno", reče Sintija. Zvučala je dosta obeshrabreno. "Ne možete da dovedete Elmera i Bronka do nas, i kažete da će nas lešinari sigurno naći."

"To još nije sve", reče O'Gilikadi, kao da se mračno veseli zbog onoga što će nam reći. "Pušteni su Rušitelji."

"Rušitelji?" upitah ja. "Zar ih ima više?"

"Dva."

"Mislite na ratne mašine?"

"Vi ih tako zovete?"

"Elmer misli da su to."

"Ali, mi nemamo ništa s tim", reče Sintija. "Ratne mašine nikako ne mogu biti povezane s Grobljem".

"Ali jesu", reče O'Gilikadi.

"Kako?" upitah ja. "Šta to Groblje ima što bi njima bilo potrebno?"

"Mašinsko ulje", reče O'Gilikadi.

Bojim se da sam na ovo zastenjao. Bilo je tako jednostavno, a tako logično. Nešto što je svako mogao sam da zaključim. Mašine su morale imati ugrađen izvor energije, najverovatnije nuklearne, iako za to nigde nisam mogao da saznam, i same su se održavale, i jedino što im je moglo biti potrebno, a nisu mogle same da nabave, bila su maziva.

A to je bilo nešto što Groblje ne bi propustilo. Groblje je koristilo

svaku priliku. Nisu propuštali ništa što bi svaki činilac na Zemlji učinilo na neki način zavisnim od njih.

"I Popisivač", rekoh. "Pretpostavljam da je i on na neki način vezan za njih. I gde je, usput, Popisivač?"

"Nestao je", reče O'Gilikadi. "On je čas tamo čas ovde. On zapravo i nije jedan od nas. Nije uvek s nama. Ne znamo gde je."

"Niti šta je."

"Šta je on? Pa, popisivač."

"Nisam mislio na to. Da li je ljudsko biće? Možda ljudski mutant. Mora da je bilo mnogo mutacija kod ljudi. Neke su bile dobre, ali su uglavnom bile štetne. Iako verujem da se najveći deo onih štetnih izgubio tokom godina. Lešinari imaju telepatiju i bogzna šta drugo, a i naseljenici verovatno imaju nešto svoje, iako ne znamo šta. Čak i vi, jer duhovi nisu..."

"Seni", reče O'Gilikadi.

"U redu, seni. Seni nisu normalno ljudsko stanje. Seni možda postoje samo na Zemlji. Niko ne zna šta se dogodilo tokom ovih godina, pošto su ljudi izbegli u svemir. Zemlja je danas drugačije mesto nego što je bila onda."

"Skrenuli smo s teme", reče Sintija. "Pitao si da li je popisivač proizvod Groblja."

"Siguran sam da nije", reče O'Gilikadi. "Ne znam šta je on. Uvek sam mislio da je neka vrsta ljudskog bića. Po mnogo čemu je sličan ljudima. Naravno, nije od istog materijala kao oni, i jedini je od svoje vrste..."

"Slušajte", rekoh, "niste ovde tek da nam pravite društvo. Došli ste iz nekog razloga. Ne biste dolazili samo da nam donesete loše vesti. O čemu je reč?"

"Mnogo je nas sada ovde", reče sen. "Okupili smo se u velikom broju. Poslali smo poziv na okupljanje plemena, jer vas doživljavamo kao neobično bliska bića i veoma smo zabrinuti za vas. Niko u istoriji Zemlje, pre vas, nije na takav način Groblju očepio rep."

"A vama je drago zbog toga?"

"Ne znate koliko nam je drago."

"Pa ste došli da navijate za nas."

"Ne da navijamo", reče O'Gilikadi, "iako bismo i to učinili, od sveg srca. Međutim, osećamo da možemo nekako i da vam pomognemo."

"Prihvat ćemo", reče Sintija, "svaku pomoć koja nam bude ponuđena."

"Ovo sad postaje teško objasniti", reče O'Gilikadi, "i u nedostatku odgovarajućih podataka, morate verovati. Budući da smo ono što jesmo, mi nemamo stvarni dodir s materijalnim svetom. Međutim, izgleda da posedujemo izvesne moći da utičemo na vreme i prostor, pošto ni jedno ni drugo nisu u materijalnom svetu, ali ni izvan njega."

"Čekajte malo", rekoh. "O čemu to govorite?"

"Verujte", reče O'Gilikadi, "da smo napregli sve svoje umne snage, i nismo uspeli da smislimo ništa drugo. Ne možemo mnogo da vam ponudimo, ali..."

"Vi u stvari predlažete", reče Sintija, "da nas pomerite u vremenu."

"Ali samo za najkraći tračak vremena", reče O'Gilikadi. "Za delić sekunde. Tek malčice izvan stvarnosti, ali dovoljno."

"Tako nešto još nije bilo učinjeno", pobuni se Sintija. "Stotinama godina se to proučava i istražuje, i od toga nije ispalo baš ništa."

"Jeste li to već radili?" upitah.

"Ne, zapravo nismo", reče O'Gilikadi. "Ali smo razmišljali o tome i prilično smo sigurni..."

"Ali ne potpuno sigurni?"

"U pravu ste", reče O'Gilikadi. "Nismo potpuno sigurni."

"A kada to učinite", upitah, "šta će biti s našim povratkom? Ne bih voleo da provedem život delić sekunde izvan stvarnosti."

"I to smo smislili", reče sen ushićeno. "Postavili bismo vremensku kapiju na ulazu u ovaj usek, i kada biste zakoračili kroz nju..."

"Ali ni u to niste sasvim sigurni."

"Pa, prilično smo sigurni."

Ovo baš nije obećavalo, a, povrh toga, pitao sam se kako da budemo sigurni da je sve drugo što je rekao istina. Možda su O'Gilikadi i njegova družina seni jednostavno pokušavali da nas namame u situaciju u kojoj bismo poslužili kao dobrovoljci u opitu koji su smislili. I, kad se malo bolje razmisli, kako smo mogli da znamo da te seni uopšte postoje? Videli smo ih, ili smo verovali da smo ih videli, dok su igrale oko vatre tamo u naselju. Međutim, sve što smo znali bilo je zapravo ono što nam je rekao Popisivač i ovaj glas koji je tvrdio za sebe da je O'Gilikadi.

Uostalom, šta je s O'Gilikadijevim glasom? Da li je i to bila opsena,

kao što je ono u naselju moglo da bude, ili ono kad smo ih prvi put videli u pećini? Problem je bio u tome što nisam bio jedini koji ih čuje. Sintija ih je čula podjednako dobro kao ja, ili se ponašala kao da ih čuje. Ili to, ili sam uobražavao da ih i ona čuje. Sjajna stvar, rekoh sebi, kad dovodiš u pitanje ne samo postojanje svoje okoline, već i sopstveno postojanje.

"Sintija", upitah je, "da li ti zaista čuješ sve ovo..."

Ispred nas eksplodira vatra. Pepeo i plamen i zapaljene grane razleteše se po pećini i prema nama. Spolja se začu šuplja tutnjava, pa još jednom, a onda nešto što se veoma brzo kretalo udari u stenu iza nas.

Skočili smo na noge, sve troje; utom nešto kuljnu u prostor između stena. Nešto... ne znam šta je to bilo... nešto poput talasa plime naletelo je na nas, iako sigurno nije bila voda, i preplavivši nas, kovitlalo se i penilo velikom, mahnitom silinom.

A onda je sve prestalo, pre nego što smo stigli da se pomerimo. Jer sve to penušanje i kovitlanje, šta god da ga je pokrenulo, nije nas ni dodirnulo - stajali smo onako kako smo skočili na noge.

Ali nije više bilo vatre. Ni traga od nje. I umesto noći, u dolini izvan useka blistalo je sunce.

18.

Dolina se izmenila. Ništa što se u prvom trenutku moglo izdvojiti, i reći: evo, ovo više nije isto, drugačije je. Ali, dolina jeste izgledala drugačije, i dok smo stajali na ulazu u procep, počeli smo da primećujemo nove detalje.

Kao prvo, bilo je manje drveća, i bilo je mlađe. I više nije bila jesen, jer su sve krošnje bile zelene. I trava je izgledala drugačije, ne onako bujna, niti zelena, već sa žućkastom nijansom.

"Učinili su to", prošapta Sintija. "Učinili su to, a nisu nas ni pitali."

Stajao sam tamo, pitajući se da li je ovo bila samo uobrazilja unutar opsene koju su činili O'Gilikadi i njegovi, nadajući se da jeste, znajući - ako je jedno bilo plod mašte, i drugo je moralo biti.

"Ali on je pominjao delić sekunde", reče Sintija, "i da je to dovoljno. Tračak vremena koji će nas zaštititi od stvarnosti. Treptaj oka bi to postigao za nas."

"Omanuli su", rekoh joj. "Gadno su omanuli."

Zato što sam znao da ne uobražavam. Bili smo premešteni u vremenu, i to za mnogo duže vreme od onog delića sekunde o kome je govorio O'Gilikadi.

"Nikada to nisu isprobali", rekoh. "Nisu čak bili sigurni ni da li je to moguće. Bili smo njihov prvi pokušaj, i proklete budale su omanule." Izašli smo u dolinu, na jarku svetlost sunca, i ja bacih pogled prema vrhu litice, i videh da tamo nema kedrova.

Preplavi me talas gneva. Bilo je nemoguće odrediti koliko smo bili bačeni unazad. Najmanje do vremena pre nego što su kedrovi pustili korenje, a kedru je, ako sam dobro zapamtio, potrebno strašno mnogo vremena da poraste. Neki kedrovi koji su rasli na onim kamenim zidovima, mogli su biti vekovima stari.

E, sada smo dobili svoje, pomislih. Prethodno, u našem vremenu, bili smo izgubljeni u prostoru, ali smo sada bili izgubljeni i u vremenu. I nije postojao način da pouzdano znamo da li ćemo se vratiti. O'Gilikadi je pominjao vremensku kapiju, ali ako je znao o vremenskim kapijama koliko o premeštanju ljudi kroz vreme, nije moglo biti sigurnosti da će umeti da učini ono što je rekao da će

učiniti.

"Otišli smo daleko unazad, zar ne?" upita Sintija.

"Prokleta si u pravu", rekoše. "Bogzna koliko daleko unazad. A ne verujem ni da to znaju naši pametni duhovi."

"Ali, lešinari su nas vrebali tamo napolju, Fleč."

"Verujem da jesu", rekoše, "ali bi ih Vuk rasterao za tri sekunde. Nije bilo stvarne potrebe da nas šalju nazad. O'Gilikadija je uhvatila panika."

"Vuk nije s nama", reče Sintija. "Siroti Vuk. Nisu mogli da ga pošalju kroz vreme. Ko će sad da nam hvata zečeve?"

"Hvataćemo ih sami", rekoše.

"Nedostaje mi Vuk", reče ona. "Brzo sam se navikla na njega."

"Tu nisu mogli ništa da učine", rekoše. "Vuk je bio samo robot..."

"Robot mutant", reče ona.

"Ne postoje roboti mutanti."

"Mislim da postoje", reče ona. "Ili je moguće da postoje. Vuk se promenio. Šta ga je nateralo da se promeni?"

"Elmer je uterao strah od Boga u njega, kada je razbucao njegove drugare. Vuk je onda brže-bolje prešao na pobjedničku stranu."

"Ne, ne verujem da je bilo tako. To bi ga svakako uplašilo, ali ga ne bi promenilo na takav način. Znaš šta ja mislim, Fleč?"

"Nemam pojma."

"Evoluirao je", reče ona. "Robot može da evoluirati."

"Možda", rekoše, ne baš uveren, ali sam morao nešto da kažem da je ućutkati. "Da pogledamo malo okolo, da vidimo gde se nalazimo."

"I u kom vremenu."

"I to", rekoše. "Ako budemo mogli."

Sišli smo niz dolinu, krećući se polako i pomalo nesigurno. Sada naravno više nije bilo potrebe da žurimo: niko nam nije bio za petama. Ali ne samo zbog toga. Mislim da je u našoj kolebljivosti i sporom kretanju bilo neke vrste oklevanja da idemo ovim svetom, straha od onoga što će doneti noć, nepoznavanja onoga što nas čeka, i spoznaje, takođe, da smo u prošlosti, u tuđem nepoznatom vremenu, gde nam nije mesto. Ovaj svet je imao nekako različitu teksturu - ne samo zbog nedostatka zelenila u travi i u manjem drveću; bio je to utisak neke neuhvatljive različitosti koja nije imala fizičku osnovu, već samo psihološku.

Išli smo dalje niz dolinu, bez određenog cilja, tek da idemo. Brda su se malo razmakla i dolina se proširila; pred nama su se dalja brda, plave boje, stapala s nebom. Primetili smo da se naša dolina susreće s drugom, i otpriliku milju dalje naišli smo na reku u koju se ulivao potok koji smo sledili. Reka je bila široka, brzog toka, voda tamnih i uljastih od mrzine, i mumlala je ispod glasa dok je proticala. Bilo je pomalo zastrašujuće gledati je.

"Eno nečeg, tamo preko", reče Sintija.

Pogledah gde je pokazala.

"Kao da je kuća", reče ona.

"Ne vidim nikakvu kuću."

"Videla sam joj krov. Ili bar nešto što liči na krov. Sakriven je drvećem."

"Hajdemo", rekoh.

Pre nego što smo ugledali kuću, naišli smo na njivu. Tanke, kržljave stabljike kukuruza, visoke do kolena ili niže, rasle su u nejednakim redovima, zagušenim korovom. Nije bilo ograde. Njiva se nalazila na malom potesu iznad reke i bila je okružena drvećem. Redovi stabala su ovde i tamo bili narušeni panjevima. Na jednom kraju njive, goli skeleti stabala bili su nabacani u neuredne gomile. Neko je, ne tako davno, raščistio taj komad zemljišta da bi dobio njivu, posekavši i odvukavši drveće.

Kuća je stajala s one strane polja, nešto iznad zasada kukuruza. Videlo se, još iz daljine, da je to sklepana građevina; taj se utisak samo potvrdio kada smo joj prišli. Pokraj kuće se nalazila bašta obrasla korovom, a pored nje još jedna građevina za koju sam pretpostavio da je ambar. Nije bilo živine. U stvari, nije bilo nikog živog. Mesto je imalo napušten izgled, kao da je pre mnogo vremena neko živeo tu, ali je otišao. Pred kućom, pored otvorenih vrata, stajala je rasklimana klupa, kraj nje stolica sa skraćenim zadnjim nogama, da bi onaj ko sedi na njoj bio zavaljen unazad. U dvorištu je ležao, na boku, olupan čabar, ljuljajući se neznatno na vetru. Bio je tu i odsečeni kolut panja nekog velikog stabla, verovatno panj za sečenje, jer mu je gornja površina bila izrezbarena na mestima gde je udarala sekira. Na dva klina ili eksera na zidu kolibe visila je dvoručna testera. Na zid je bila naslonjena motika.

Miris nas je zapahnuo kada smo stigli do panja... slatkast, strašan

miris koji nam je donelo neprimetno skretanje vetra, ili možda samo slučajno strujanje vazduha. Ustuknusmo i zadah uminu, a onda, iznenadno kao što je došao, nestade, iako se činilo da je deo njega ostao na nama, da nas je zagadio.

"U kući", reče Sintija. "Nešto u kući."

Klimnuh glavom. Imao sam jeziv osećaj da tačno znam šta je to.

"Ostani tu", rekoh.

Prvi put se nije prepirala sa mnom. Bila je sasvim voljna da ostane.

Ovaj put nije bilo strujanja vazduha, i stigao sam skoro do vrata pre nego što sam to ponovo osetio. Naletelo je na mene dok sam prilazio, gušeći svojom truleži. Pokrio sam usta i nos dlanom i ušao u kuću.

Unutra je bio mrak i na trenutak zastadoh, daveći se, boreći se protiv nagona da povratim. Kolena su mi klecala, kao da mi je zadah iscrpao svu snagu. Ali nisam hteo da izađem... morao sam da saznam. Mislio sam da već znam, ali sam morao da se uverim, i govorio sam sebi da siroto stvorenje koje leži u toj mračnoj sobi ima pravo da očekuje da mu drugi čovek neće okrenuti leđa pod ovakvim okolnostima.

Oči su mi se privikle na pomrčinu. Bilo je tu ognjište, grubo izrađeno od kamena iz okoline; pored ognjišta je stajao sklepan, nakrivljen sto, a na njemu dva tiganja i šerpa. Na sredini sobe ležala je prevrnuta stolica, dok je u uglu bila hrpa starudija; na zidu je visilo tamno obličje nekakve odeće. I bio je krevet.

Nešto je ležalo na krevetu.

Naterao sam sebe da pođem napred, da vidim šta leži na krevetu. Bilo je crno i naduveno, a iz tog crnila zurile su u mene dve očne jabučice. U svemu tome bilo je nečeg pogrešnog, nečeg strahotnog, groznijeg od onog užasnog mirisa, strašnijeg od pocrnelog i naduvenog mesa.

Umesto jedne, na jastuku se počivale dve glave.

Naterah sebe da priđem još bliže. Nagnuvši se iznad stvari na postelji, da bih se uverio da sam video to što sam mislio da vidim, nedvosmisleno sam utvrdio da obe glave pripadaju istom telu, da dele isti vrat.

Posrnuo sam odatle, poluslepo. Presamitio sam se i povratio.

Gušeći se, zateturao sam se prema vratima, ali krajičkom oka opazih

nahereni sto sa dva tiganja i šerpom, i pođoh prema njemu. Dohvativši sve to, sudarih se sa stolom i oborih ga. Onda se nekako domogoh vrata, sa dva tiganja u jednoj ruci i šerpom u drugoj.

Uspeo sam da pređem preko dvorišta; tu mi popustiše kolena i teško se spustih na zemlju. Podigoh ruku i obrisah lice, ali sam se još osećao prljavo. Svuda.

"Gde si našao tiganje?" upita Sintija. Kakvo besmisleno pitanje. Gde je mislila da sam ih našao?

"Ima li neko mesto gde bih mogao da ih operem?" upitah. "Pumpa, ili tako nešto?"

"Tamo pored bašte teče potočić. Možda postoji izvor."

Ostao sam da sedim. Prešao sam rukom preko brade i osetio da je sluzava. Obrisah ruku o travu.

"Fleč."

"Da?"

"Tamo je mrtvac?"

"Da, mrtav je već danima. Ko zna koliko dugo", rekoh.

"Šta da radimo?"

"Kako to misliš... šta da radimo?"

"Hoćemo li ga sahraniti, ili tako nešto?"

Odmahnuh glavom. "Ne ovde. Ne sada. Zar bi to nešto promenilo? On to ne očekuje od nas."

"Šta mu se dogodilo? Znaš li šta mu se dogodilo?"

"Ne pitaj", rekoh.

Stajala je i gledala kako se nesigurno uspravljam na noge.

"Hajde da operemo tiganje", rekoh. "I da se umijem. Posle ćemo da uzmemo povrća iz bašte..."

"Nešto nije u redu", reče ona. "Ono nije običan mrtvac."

"Malopre si rekla", podsetih je, "da treba da saznamo u kom smo vremenu. Mislim da sam upravo otkrio."

"Misliš na onog čoveka?"

"Bio je čudovište", rekoh. "Mutant. Čovek sa dve glave."

"U redu, ali ne shvatam..."

"To znači da smo otišli hiljade godina unazad. Trebalo je to da pogodimo. Manje drveća. Žuta boja trave. Zemlja se još oporavlja od rata. Mutant kakav je bio taj čovek sa dve glave nije mogao da opstane. Mora daje bilo mnogo takvih ljudi u godinama posle rata.

Fizičkih mutanata. Posle hiljadu godina nije trebalo da ostane nijedan. A jedan ipak leži tamo u kući."

"Mora da si se prevario, Fleč."

"Nadam se da jesam", rekoh. "Međutim, prilično sam siguran da nisam."

Ne znam da li sam slučajno pogledao u nadnet obronak brda, ili mi je neki pokret tamo privukao pažnju, tek ugledah kako nešto trči visoko u brdu, to jest ne kako trči, jer mu nisam video noge, već kao hitro lebdi, kupasta stvar koja se veoma brzo kretala. Video sam je samo na trenutak, a onda je nestala iz vidokruga. Ali nije bilo sumnje šta sam video. Nije je moglo biti.

"Jesi li i ti videla nešto tamo, Sintija?"

"Ne", reče ona. "Nisam. Tamo nije bilo ničega."

"To je bio Popisivač."

"Nemoguće", reče ona. "Ako smo se vratili toliko unazad koliko kažeš. Sem ako..."

"Tačno", rekoh. "Sem ako..."

"Misliš isto što i ja?"

"Ne bi me iznenadilo. Popisivač bi mogao da bude tvoj besmrtni čovek."

"Ali, rukopis je pominjao Ohajo."

"Znam da jeste. Ali pogledaj to ovako: tvoj predak je bio veoma star čovek kada je pisao ono pismo. Oslanjao se na sećanje, a sećanje je varljiva stvar. Negde je čuo da se pominje Ohajo. Možda ga je pomenuo starac koji mu je ispričao priču, ali ne kao reku gde se to dogodilo, nego kao reku u tom kraju. Godine su učinile da pomisli da se događaj zbio na reci Ohajo."

Ona zadržava dah, uzbuđena. "Slaže se", reče. "Sve se slaže. Tu je reka i tu su brda. Ovo bi moglo da bude to mesto."

"Ako to nije bio Ohajo", rekoh, "ako se prevario za Ohajo, moglo bi da bude hiljadu drugih mesta. Reka, i oko nje brda. Baš i nije neki trag, zar ne?"

"Ali on je rekao da je tu bio neki čovek."

"Rekao je da je izgledao kao čovek, ali da je on znao da to nije čovek. Da je bilo nečeg neobičnog u vezi s njim, nečega neljudskog. Tako je bilo kada ga je prvi put video. Biće, za koje je pomislio da nije čovek, kasnije mu je izgledalo sasvim ljudski."

"Misliš da je moglo da bude to?"

"Verovatno", rekoše.

"Ako je ono bio Popisivač, zašto je pobjegao od nas? Prepoznao bi nas... Ne, nije tako. Naravno da nas ne bi prepoznao. Još nas nije sreo. Tek vekovima kasnije. Misliš da možemo da ga nađemo?"

"Možemo da pokušamo", rekoše.

Pođosmo uzbrdo. Zaboravili smo na tiganje. Zaboravili smo na baštu i povrće. Ja sam zaboravio na svoje musavo lice. Uspon je bio strm i težak. Svuda je bilo drveća i zamršenog korenja. I velikih kamenih litica uz koje nismo mogli da se uzveremo, već smo morali da ih obilazimo. Negde smo se verali, hvatajući se za grmlje i drveće radi oslonca. Na drugim mestima smo bauljali na rukama i kolenima.

Dok sme se penjali, u nekom kutku uma sam se pitao šta je to toliko hitno u ovoj situaciji da nas natera da se očajnički pentramo uzbrdo. Jer ako je kuća besmrtnog čoveka negde na vrhu brda, možemo da je tražimo natenane, ne brinući se da će nam pobeći. Ako nije tamo, onda to ionako nema svrhe. Ako je Popisivač taj koga tražimo, do sada je možda već daleko, ili negde sakriven.

Ali mi smo nastavili da se uspinjemo tom tegobnom stazom sve dok se drveće i grmlje nije prorredilo i dok pred sobom nismo ugledali goli obronak i na njemu kuću... oronulu kuću na kojoj se poznavao zub vremena, ali nije bila ni po čemu nalik na kuću u kojoj smo našli mrtvacu. Okruživala ju je uredna taraba, sveže okrečena, a pored ulaznih vrata bilo je procvalo drvo, sve u ružičastim cvetovima, i ruže duž ograde.

Sklijokali smo se na zemlju i ostali da ležimo, dahćući. Trka je bila dobijena, kuća je bila tu.

Konačno smo se uspravili i seli i pogledali jedno drugo. Sintija reče: "Izgledaš k'o čudo. Daj da te očistim." Izvadila je maramicu iz džepa jakne i obrisala mi lice.

"Hvala", rekoše, kada je završila. Ustadosmo i polako, jedno kraj drugog, kao očekivani gosti, pođosmo prema kući.

Prolazeći kroz kapiju ugledasmo čoveka koji nas je čekao na kućnim vratima.

"Plašio sam se", reče on, "da ste se predomislili, da nećete doći."

Sintija reče: "Izvinite. Bili smo sprečeni."

"Sve je u najboljem redu", reče čovek. "Ručak tek što je iznet na

sto."

Bio je visok, odeven u tamne pantalone i svetliju jaknu. Imao je belu košulju, otkopčanu oko vrata. Lice mu je bilo tamno od sunca, kosa talasasta i bela, i imao je prosede potkresane brkove.

Uđosmo sve troje u kuću. Unutrašnjost nije bila prostrana, ali je bila nameštena iznenađujuće otmeno. Na jednom zidu je bila polica, na njoj krčag. U sredini prostorije stajao je sto, zastrt belim platnom i postavljen srebrnim priborom i svetlucavim kristalom. Bilo je postavljeno za tri osobe. Na zidovima su visile slike, na podu debeo tepih.

"Gospođice Lensing, molim vas", reče naš domaćin, "izvolite sesti ovde. Gospodin Karson će preko puta vas. Sada možemo da počnemo. Siguran sam da je supa još vruća."

Nije bilo više nikoga. Samo nas troje. A svakako je neko drugi spremio ručak, pomislih, iako tog nekog nema, kao ni kuhinje. Ali je ta pomisao bila letimična i izgubila se kako se i javila, jer se nije slagala s ovom sobom i postavljenim stolom.

Supa je bila izvrsna, salata sveža i zelena, odresci savršeno ispečeni. Vino je bilo čist užitak.

"Možda će vas zanimati", reče naš otmeni domaćin, "da sam dosta razmišljao o mogućnostima onoga što ste mi rekli, možda malčice brzopleto, kada smo se poslednji put videli. Zaključio sam da je pomisao da bi bilo moguće sačuvati iskustva, sopstvena i drugih ljudi, zanimljiva i da puno obećava. Pomislite kakvo bismo blago sakupili za pozne, samotne godine, kada naših prijatelja više neće biti, niti prilike za sticanje novih iskustava. Potrebno je samo da skinemo taj paket sa police na kojoj smo ga čuvali, negovali, ili kakav već izraz odgovara tome, recimo stotinu godina, i otvorivši, još jednom da uživamo u istom iskustvu, jasnom i svežem kao prvi put kada smo ga doživeli."

Slušao sam sve ovo i bio iznenađen, naravno, ali ne toliko koliko je trebalo da budem, na neki način slično čoveku koji sanja fantaziju, i još dok sanja, zna da je to fantazija, ali takva da on ne može da utiče na nju.

"Pokušao sam da zamislim", reče naš domaćin, "različite sastojke koje bi čovek mogao da poželi da spremi u taj paket. Osim samog iskustva, njegovog konteksta, da tako kažemo, mogao bi da poželi

da uhvati i sačuva sve usputne činioce koji bi poslužili kao podloga svemu tome: zvuk, utisak vetra i sunca, oblak koji plovi nebom, boju i miris. Zato što bi taj paket, da bi dao željene rezultate, morao da bude što potpuniji. Morao bi da poseduje sve one elemente koji bi bili dragoceni u prizivanju savršenog sećanja na neki događaj od pre mnogo godina. Zar ne mislite i vi tako, gospodine Karson?"

"Da", rekoh, "čini mi se da mislim."

"Takođe sam se pitao", nastavio je, "po kojim merilima treba odabrati iskustva za paket. Da li bi bilo mudrije odabrati samo ona prijatna, ili bi ih trebalo pomešati i s onima koja nisu tako prijatna? Možda bi bilo dobro sačuvati nekoliko onih koja su bila čista neprijatnost, ako ni zbog čega drugog a ono kao podsetnik da treba biti skroman."

"Mislim", reče Sintija, "da bi trebalo odabrati širok spektar, postaravši se, naravno, da bude dovoljno prijatnih iskustava. Ako kasnije ne bude potrebe za onima manje prijatnim, mogu bezbedno da ostanu na polici, netaknuta."

"Znate li", reče naš domaćin, "da sam i ja došao do iste pomisli?"

Sve je bilo tako savršeno i prijatno i bezazleno, tako uljudno. Čak i ako nije bilo stvarno, bilo nam je stalo da verujemo da jeste; uhvatio sam sebe kako zadržavam dah, kao da bih dahom mogao da raspršim čaroliju.

"Postoji još nešto što se mora uzeti u obzir", reče on. "Ako mu je već pružena takva mogućnost, da li se čovek zadovoljava žetvom iskustava iz doživljenog, ili nastoji da stekne iskustva za koja ima razloga da veruje da će mu koristiti u budućnosti?"

"Verujem", rekoh mu, "da bi bilo najbolje da ih se sakupi što je više moguće, bez nekih posebnih napora. Reklo bi se da je tako najpoštenije."

"Kao dodatak svemu ovome", reče on, "uhvatio sam sebe kako zamišljam svet u kome niko ne odrasta. Priznajem, naravno, da je to prilično akrobatsko razmišljanje, skakanje s ideje na ideju. U svetu gde bi bilo moguće sačuvati svoja iskustva, čovek bi samo u nekom budućem trenutku bio u stanju da oživi iskustva iz prošlosti. Ali u svetu večne mladosti on ne imao potrebu da ih čuva. Svaki novi dan nosio bi istu svežinu i neprestana čuda, koja postoje u dečjem svetu. Ne bi bilo spoznaje prolaznosti, niti straha od budućnosti. Život bi bio večan i ne bi bilo želje za promenom. Čovek bi postojao u večnoj

matrici, i mada ne bi bilo velike razlike između današnjeg i narednog dana, čovek bi bio svestan toga, i ne bi bilo dosade. Ali mislim da sam se predugo zadržao na ovoj temi. Hteo bih nešto da vam pokažem. Nedavno je nabavljeno."

Ustavši od stola otišao je do police i uzeo krčag. Doneo ga je i dao Sintiji.

"To je hidrija", reče. "Krčag za vodu. Atina, šesti vek, lep primerak crne keramike. Grnčar je uzeo crvenu glinu, malo je ublažio primesom žute i ispunio reljef crnom caklinom. Ako pogledate dno, videćete grnčarev znak."

Sintija okrenu krčag. "Evo ga", reče.

"Prevedeno", reče naš domaćin, "tu piše 'Nikostenes me je načinio'." Ona mi ga dodade preko stola. Bio je teži nego što sam očekivao. Urezan u njegovu stranicu, ocrtan caklinom, ležao je ranjeni ratnik, sa štitom još vezanim za mišicu, stežući koplje, čiji je kraj držalje bio ukopan u zemlju, vrh uperen uvis. Obrnuvši krčag, opazih još jedan lik ... drugog ratnika koji se, poražen, oslanjao na svoj štit, sa slomljenim kopljem koje se vuklo za njim po zemlji. Videlo se da je umoran i očajan; zamor i poraz bili su u svakoj crti njegovog lika.

"Atina, kažete?"

Potvrdio je. "Veoma srećno otkriće. Izvrstan primer najbolje grčke keramike iz toga perioda. Opažate da su likovi stilizovani. Onovremeni grnčari nisu znali za realistično prikazivanje. Cilj im je bio da ukrase, ne da pogode oblik."

Uzeo mi je krčag i vratio ga na policu.

"Bojim se", reče Sintija, "da sad moramo da pođemo. Kasno je. Ručak je bio divan."

Sve je bilo čudno od samog početka, iako sasvim prijatno, ali se taj osećaj sada pojačao, i stvarnost je postala zamagljena toliko da sam malo toga zapamtio dok se nismo našli napolju i prošli kroz kapiju.

Onda se stvarnost vratila na mesto, i ja se okrenuh. Kuća je bila tamo, ali je bila trošnija, ruševnija nego što je maločas izgledala. Vrata su bila poluotvorena, ljuljala se na vetru koji je brisao proplankom, noseća greda krova bila je ugnuta, dajući kući izgled ruševine. Prozorska okna bila su razbijena. Nije bilo tarabe i ruža, ni stabla u cvatu pored ulaza.

"Obmanuti smo", rekoh.

Sintija dahnu u čudu: "A izgledalo je tako stvarno", reče.

Mučilo me je zašto je taj čovek, ko god da je bio, učinio tako nešto. Čemu tako savršena iluzija? Zašto, kada bi bolje poslužilo svrsi da nam je dozvolio da pronađemo napuštenu i ruševnu kuću u kojoj očitog godinama niko nije živio? U tom slučaju bismo je samo pogledali i otišli.

Vratio sam se do ulaza, sa Sintijom iza sebe, i ušao u kuću. U osnovi je bila ista kao pre, iako ne više onako uredna i otmena. Nije bilo tepiha na podu niti slika na zidovima. Sto je stajao u sredini prostorije, i stolice, baš kao što smo sedeli na njima, odmaknute na isti način kako smo ih ostavili kada smo ustali da pođemo. Ali na stolu nije bilo ničega. Polica je još bila na zidu, i krčag na njoj.

Prošao sam kroz sobu i uzeo ga. Odneo sam ga do vrata, gde je bilo svetlije. Koliko sam mogao da vidim, bio je to isti komad, onaj koji nam je pokazao naš domaćin.

"Koliko poznaješ grčku keramiku?" upitah Sintiju.

"Znam samo da postoje crna i crvena keramika. Crna je starija."

Protrljah palcem grnčarev znak.

"Onda ne znaš da li tu piše ono što nam je rečeno da piše?"

Ona odmahnu glavom. "Znam da su grnčari upotrebljavali takve oznake. Ali ne bih umela da ih pročitam. Ima tu još nešto. Izgleda suviše nov, suviše očuvan, kao da je nedavno izašao iz peći. Nema tragova upotrebe, niti starosti. Korišćena grnčarija se nalazi u iskopinama. Morala je biti godinama u zemlji. Ova ovde izgleda kao da nikada nije bila zakopana."

"Ne verujem da je bio... zakopan, mislim", rekoh. "Anahronijanac je mogao da ga uzme u vreme kada je načinjen, ili malo posle toga, kao prvoklasan primerak dobro urađenog zanatskog posla. Zatim je vekovima bio pomno čuvan kao deo njegove zbirke."

"Misliš da je on bio taj?"

"Ko bi drugi mogao da bude? Ko bi drugi, u ovo doba pustoši, mogao da ima takav komad?"

"Ali on ima toliko likova. On je i popisivač i otmen čovek koji nas je pozvao na ručak, i onaj drugi čudak koga je video moj davni predak."

"Imam osećaj", rekoh, "da taj može da bude bilo šta. Ili bar da uveri druge u to. Čini mi se da nam se u liku Popisivača prikazao onakav kakav zaista jeste."

"U tom slučaju, u skrovištu pod našim nogama, duboko u steni, leži blago", reče Sintija. "Trebamo sam da pronađemo ulaz u tunel."

"Da", rekoše, "i kada nađemo blago, šta ćemo s njim? Da sedimo i gledamo ga? Da svako uzme po jedan komad i da ga tetaši?"

"Ali sad bar znamo gde se nalazi."

"Tačno. Ako uspemo da se vratimo u naše vreme, ako seni znaju šta rade, ako zaista postoji vremenska kapija, ako je tako, treba samo da se vratimo deset hiljada godina u budućnost, mereno prema našem vremenu..."

"Veruješ u sve to što govoriš?"

"Recimo samo ovo: prihvatam to kao mogućnost."

"Fleč, a ako ne postoji vremenska kapija? Ako smo zarobljeni ovde?"

"Učinićemo sve što možemo. Pronaći ćemo način."

Izašli smo iz kuće i uputili se niz jarugu. Ispod nas je ležala reka i njiva kukuruza, kuća sa mrtvacem, korovom obrasla bašta pored kuće.

"Ne verujem", reče Sintija, "da postoji vremenska kapija. Seni nisu naučnici, već šeptrlje. Delić sekunde, kažu, a onda nas pošalju ovamo."

Zastenjahn. Nije bilo vreme da se tako govori. Ali, ona je bila uporna. Pružila je ruku i zaustavila me, i ja se okrenuh da je pogledam.

"Fleč", reče ona. "Mora da postoji rešenje. U slučaju da ne bude vremenske kapije."

"Možda postoji", rekoše.

"A ako ne?"

"Ako ne", rekoše, "otići ćemo u onu kuću dole. Očistićemo je. U njoj može da se živi, a ima i alatki. Sačuvaćemo seme iz bašte da zasejemo svoju. Hvataćemo ribu, lovićemo, i nekako ćemo živeti."

"I ti ćeš me voleti, Fleč?"

"Da", rekoše. "Mislim da te već volim."

19.

Išli smo kroz kukuruze, i usput sam razmišljao da je Sintija verovatno u pravu, ne zato što su O'Gilikadi i njegova družina šeprtlje, već zato što pripadaju Groblju. Kada sam ga upitao, O'Gilikadi je oprezno izjavio da Groblje nema nikakvu moć nad njima, jer nema toga što bi Groblje moglo da im uradi, niti im treba nešto od njega. Ovo je prividno izgledalo sasvim istinito, ali kako da čovek bude siguran! I zar je postojalo bolje oruđe pomoću koga bi nas Groblje uklonilo od O'Gilikadija i njegove moći da utiče na vreme? Kada bismo bili premešteni u drugo vreme, bez načina da se vratimo, Groblje bi bilo sigurno da više nećemo predstavljati smetnju. Mislio sam na svoj ružičasti svet na Aldenu... Sintijin, takođe. Mislio sam na Tornija, kako šparta gore-dole po svojoj radnoj sobi, pripovedajući o davno nestalim Anahronijancima i žesteći se zbog bezobzirnih lovaca na blago koji pljačkaju drevna nalazišta, i zbog arheologa kojima je uskraćena mogućnost da proučavaju drevne kulture. I sećao sam se, s izvesnom gorčinom, sopstvenih savršenih planova da stvorim kompoziciju o Zemlji. Ali sam, čini mi se, najviše mislio na Sintiju, i neveselu sudbinu koja ju je zadesila. Ona je, od svih nas, najmanje dobila od ove pustolovine. Počela je kao potrčko starog dobrog Tornija, a eto kako je završila.

Ako vremenska kapija ne postoji, šta drugo možemo da učinimo nego ono što sam joj rekao. Nisam umeo da smislim ništa drugo, a to bi, u najboljem slučaju, bio sumoran život. Takav život ne bi bio za Sintiju... niti za mene. Verovatno će uskoro zima, i ako nema vremenske kapije, imaćemo malo vremena da se pripremimo za nju. Moraćemo nekako da je pregrmimo, a na proleće ćemo možda smisliti nešto bolje.

Pokušao sam da ne mislim o tome, jer je tek trebalo da dođe, i možda nije bilo potrebe misliti sad o tome, ali nikako nisam uspevao da skrenem misli. Užas ovakvih izgleda kao da me je opčinio.

Sišli smo u rečnu dolinu i pošli pored reke, sve dok nismo stigli do jaruge koja je vodila do procepa u kome smo se sakrili pošto smo pobjegli od lešinara. Nismo prozborili ni reč. Činilo mi se da se

nijedno ne usuđuje da progovori.

Pošli smo usekom, i kada smo zašli za prevoj, ugledali smo litice. Uskoro ćemo stići tamo. Nećemo dugo čekati. Ubrzo ćemo znati.

Zašavši za prevoj, stadosmo smo kao ukopani. Pred ulazom u procep sedele su dve ratne mašine. Nije bilo sumnje. Mislim da bih u svakom slučaju znao šta su, ali pošto sam često slušao Elmera kako govori o njima, smesta sam ih prepoznao.

Bile su ogromne. Morale su biti ogromne, da ponesu sve ono naoružanje. Bile su duge najmanje stotinu stopa, i verovatno upola toliko široke, i uzdizale su dvadeset stopa ili više od tla. Sedele su jedna kraj druge i predstavljale su krajnje gadan prizor. U njima je bilo neke siline i odbojnosti. Bili su to čudovišni mehuri. Sam pogled na njih izazivao je jezu.

Jedna od mašina nam se obrati... ili je to učinio neko s mesta gde su sedele. Nije se moglo odrediti koja je mašina progovorila.

"Nemojte bežati", rekla je. "Ne plašite se. Hoćemo da razgovaramo s vama."

"Nećemo bežati", rekoh. Ne bi vredelo da bežimo. Ako hoće, mogu začas da nas ulove. Nisam sumnjao u to.

"Niko neće da nas sasluša", reče mašina, dosta tužno. "Svi beže od nas. Voleli bismo da budemo prijatelji ljudima, jer smo i sami ljudskog porekla."

"Saslušaćemo vas", reče Sintija. "Šta imate da nam kažete?"

"Dozvolite prvo da se predstavimo", reče mašina. "Ja sam Džo, a ovo ovde je Ivan."

"Ja sam Sintija", reče Sintija, "a ovo je Flečer."

"Zašto niste pobjegli od nas?"

"Zato što se ne bojimo", reče Sintija. Način na koji je to rekla, kazivao mi je da se itekako boji.

"Zato što ne bi vredelo da bežimo", rekoh.

"Nas dvojica smo veterani", reče Džo, "iz davno okončanih ratova, i žarko želimo da pomognemo da se ponovo izgradi spokojan svet. Lutali smo nadaleko, i ono malo ljudi koje smo sreli, nisu zanimale naše usluge. Naprotiv, činilo se da gaje veliku netrpeljivost prema nama."

"Što je razumljivo", rekoh. "Vi, ili drugi poput vas, verovatno ste im zadali paklene jade pre nego što se rat okončao."

"Nismo mi nikom zadali nikakve jade", reče Džo. "Nikad nismo ispalili nijedan hitac. Ni ja ni on. Rat je bio gotov pre nego što smo se uključili u njega."

"Kada je to bilo?"

"Prema našim merenjima, pre nešto više od petnaest vekova."

"Jeste li sigurni u to?" upitah.

"Sasvim sigurni", reče Džo. "Možemo da proračunamo tačnije ako vam to toliko znači."

"Nije važno", rekoah. "Petnaest vekova je dovoljno precizno."

I tako se, rekoah sebi, O'Gilikadijev delić sekunde pretvorio u više od osamdeset vekova.

"Pitam se", reče Sintija, "da li se neko od vas seća robota po imenu Elmer..."

"Elmer!"

"Da, Elmer. Rekao je da je bio nadzornik, ili tako nešto, kada su se gradile poslednje ratne mašine."

"Otkud vi znate Elmera? Znate li gde je?"

"Sreli smo ga", rekoah, "u budućnosti."

"To je nemoguće", reče Džo. "Ne mogu se sretati ljudi u budućnosti."

"Duga je to priča", rekoah. "Jednom ćemo vam je ispričati."

"Ne, morate odmah to da mi ispričate", reče Džo. "Elmer je moj stari prijatelj. Radio je na meni. Na Ivanu nije. Ivan je Rus."

Bilo je jasno da ne možemo da im pobegnemo. Ivan nije rekao ni reč, ali je Džo bio spreman da priča. Naišavši konačno na nekoga ko je hteo da ga sluša, nije nameravao da odustane.

"Nema smisla da stojite tamo a da mi ovde sedimo", reče Džo. "Što se ne biste popeli?"

Na njegovom telu kliznu u stranu ploča i iz otvora se spustiše stepenice. Kada je ploča skliznula, otkrila je neveliku osvetljenu odaju.

"Kabina za mehaničare", reče Džo. "Mesto gde mehaničari mogu bezbedno da borave kada rade na meni. Iako ne verujem da je neko od njih ikad radio na ratnoj mašini. Na meni nije niko, naravno, ali sumnjam da su radili i na drugima. Kada bi se nekom od nas nešto dogodilo, obično je to bilo nešto krupno. Retko smo se vraćali na opravku. Kada bi se to i dogodilo, ne bismo imali gde da se vratimo. Malo ko od nas bi dočekao povratak. Bila je to tradicija, u ono vreme."

Naravno, umeli smo i sami da se opravimo, bar u izvesnoj meri. Umeli smo da se održavamo u ispravnom stanju, ali smo malo toga mogli da učinimo ako je šteta bila prevelika.

U redu, uđite sad."

"Mislim da nam neće ništa", reče Sintija.

Nisam bio tako siguran kao ona.

"Naravno da vam nećemo ništa", zatutnja Džo. "Unutra je sasvim udobno. Skučeno, ali udobno. Ako ste gladni, mogu da vam smučkam nešto za okrepljenje. Ne verujem da je mnogo ukusno, ali je hranljivo. Brzi obrok za našeg nesuđenog mehaničara, ako ogladni na poslu."

"Hvala, ne bismo", reče Sintija. "Nedavno smo ručali."

Popeli smo se stepenicama u odaju. U jednom uglu je bio sto, dve klupe i ležaj duž zida. Seli smo na ležaj. Kao što reče Džo, mesto je bilo skućeno ali udobno.

"Dobrodošli na palubu", reče Džo. "Jako mi je drago što ste ovde."

"Zanima me jedna stvar koju ste rekli", reče Sintija. "Rekli ste da je Ivan Rus."

"A da, on to zaista jeste. Pretpostavljam da ste pomislili da je Rus bio neprijatelj, kako je i bilo. Ali otkud nas dvojica zajedno, to je naša životna priča. Čim sam bio sklopljen i opremljen za rat, natovaren municijom a uređaji provereni, zaputio sam se preko Kanade i Aljaske prema Beringovom moreuzu, putujući nekoliko milja pod vodom da bih stigao do Sibira. Povremeno sam izveštavao o napredovanju, ali ne prečesto, jer bih tako mogao da budem otkriven. Bio sam dobio određene ciljeve, naravno, i stigao sam do svakog ponaosob, samo da bih otkrio da su svi uništeni. Nedugo pošto sam stigao do prvog cilja, više nisam mogao da dozovem bazu, i otad, u stvari, više nisam ni uspeo da je dozovem. Bio sam potpuno odsečen. Isprva sam pomislio da je u pitanju privremeni prekid veze, ali sam docnije zaključio da se dogodilo nešto mnogo krupnije od prekida veze. Pitao sam se da li je moja domovina konačno oborena na kolena ili se nekoliko vojnih centara povuklo dublje pod zemlju. Ali, kakav god bio razlog za prekid, rekao sam sebi, ja ću izvršiti svoj zadatak. Bio sam rodoljub, rodoljub do daske. Shvatate izraz?"

"Studiram istoriju", reče Sintija. "Jasno mi je značenje."

"I tako sam išao dalje, vođen ogorčenim rodoljubljem. Obišao sam sve zadate ciljeve: svi su već bili uništeni. To me nije zaustavilo. Lutao sam, tragajući za onim što se zvalo nasumični ciljevi. Osluškiavao sam atmosferu, tražio signale koji bi odali kakvu tajnu bazu. Ali nije bilo signala. Ni naših ni njihovih. Povremeno bih naišao na manje zajednice ljudi koji bi se razbežali ili sakrili od mene. Nisam ih dirao. Bili su suviše beznačajne mete. Ne troši se nuklearno punjenje da bi se ubilo stotinak ljudi. Posebno kada pogibija stotinak ljudi ne bi donela nikakvu taktičku prednost. Našao sam samo porušene gradove u kojima su se mogli videti samo malobrojni, bedni ostaci ljudske vrste. Našao sam uništenu zemlju, ogromne kratere, miljama široke, duboke do Zemljinog jezgra, lutajuće oblake otrovnog gasa, milje nekada plodne zemlje pretvorene u pustoš... i samo povremeno na nešto malo mrtvog ili umirućeg drveća, bez ijedne vlati trave. Ne postoji opis za to što sam video, niti možete da zamislite kako je bilo.

Stoga sam okrenuo kući, putujući polako jer više nije bilo razloga za žurbu, a imao sam i puno materijala za razmišljanje. Neću vas opterećivati svojim mislima, žaljenjem i grižom savesti. Više nisam bio rodoljub. Bio sam izlečen od rodoljublja."

"Ima nešto što ne mogu da shvatim", reko. "Znam da vas ima više unutra... ljudi, mislim. Možda nekoliko vas. A ipak govoriš o sebi kao o jedinki."

"Nekada smo bili petorica", reče Džo, "petoro ljudi voljnih da žrtvuju svoja tela i svoj položaj ljudskih bića da bi postali deo ratne mašine. Bio je tu profesor matematike, veoma cenjen naučnik; oficir, general armije; astronom velikog ugleda; bivši berzanski stručnjak i poslednji, reklo bi se najneobičniji izabranik... pesnik."

"A ti si taj pesnik?"

"Ne", reče Džo. "Ne znam šta sam. Mislim da sam svi oni zajedno. Više nismo razdvojeni umovi. Postali smo, na neki čudan način koji ne shvatam, jedinstven um. Ponekad me začudi sposobnost koju još imam, kao jedinstven um, da prepoznam sebe kao jednog ili drugog od njih petorice, ali svaki put kada osetim to prepoznavanje, ne doživim to kao prepoznavanje drugog, već kao spoznavanje sebe. Kao da mogu, u različito vreme i bez pravila, da budem bilo koji od nas. Ali uglavnom nisam nijedan posebno, već svi mi zajedno.

Isto je s Ivanom, samo što je on bio od četvorice. Ali sada je i on samo jedan."

"Isključili smo Ivana iz razgovora", reče Sintija.

"Nikako", reče Džo. "On ume jako dobro da sluša. I može da govori, sam ili kroz mene, ako želi. Hoćeš li, Ivane?"

Dublji, hrapaviji glas reče: "Ti to tako dobro skazuješ, Džo. Što ne nastaviš?"

"U redu. Kao što vam rekao", reče Džo, "bio sam se uputio kući, i išao sam prerijom koja se činila beskrajna. Pretpostavljam da je to bila stepa. Bila je pusta i samotna i na izgled bez konca. Tamo sam sreo ovog ovde Ivana. Bio je daleko od mene, tek jedna tačkica, ali kada sam upotrebio teleskop, znao sam ko je... neprijatelj. Iako mi je, pravo da vam kažem, tada već bilo teško da razmišljam kao bilo čiji neprijatelj. Umesto toga, osetio sam uzbuđenje što u toj ravnici srećem nekoga ko je kao ja. Neobična sličnost, možda, ali ipak sličnost. Ivan mi je kasnije rekao da je i sam imao istu takvu reakciju, ali u suštini ni ja ni on nismo mogli znati šta onaj drugi misli. Zato smo rešili da manevrišemo, a obojica smo bili vešti u tome. Nekoliko puta sam imao Ivana na nišanu sprava, i mogao sam da otvorim vatru, ali me je nešto sprečilo da to učinim. Ivan iz nekih ćaknutih ruskih razloga nikada nije bio voljan da prizna da je i s njim bilo tako, ali sam siguran da jeste. Bilo kako bilo, nas dvojica smo obilazili jedan oko drugoga, i posle dan ili dva u tom poslu, postalo je besmisleno. Zato sam tada rekao nešto u ovom smislu: OK, da mi prekinemo s ovim. Vrlo dobro znamo da nijednom nije stalo do tuče. Nas dvojica smo verovatno jedine dve preostale ratne mašine, a rat je završen, i više nema razloga za borbu, i zato bismo mogli da budemo prijatelji. Stari Ivan nije imao ništa protiv, iako mu je trebalo vremena da pristane na to, ali na kraju jeste. Pošli smo jedan prema drugom, polako i oprezno, sve dok se nismo sudarili nosevima. Tako smo i ostali, sedeći nos uz nos. Ne znam koliko dugo... možda danima, ili mesecima i godinama. Nismo imali šta da radimo. Naših zadataka više nije bilo. Svetu više nisu bile potrebne ratne mašine. Zato smo ostali tamo, na toj od Boga zaboravljenoj ravnici, jedine žive stvari miljama unaokolo, s priljubljenim nosevima. Razgovarali smo, i upoznali jedan drugog tako dobro da su na kraju nastupili dugi periodi kada nije bilo potrebe za rečima.

"Prijalo je samo tako sedeti, ne činiti ništa, ne misliti ništa, nos uz nos s Ivanom. Bilo nam je dovoljno što smo zajedno, što nismo sami. Možda izgleda čudno kad se kaže da su dve ružne, nezgrapne mašine postale prijatelji, ali morate se setiti da smo, iako mašine, ipak bili ljudska bića. U to vreme još nismo bili jedinstveni umovi. Bili smo pet umova i četiri uma, devet umova zajedno, i svi smo bili inteligentni i školovani ljudi i imali smo o mnogo čemu da razgovaramo.

Na kraju smo ipak obojica uvideli koliko je besmisleno i besciljno ostati tako, samo sedeći. Počeli smo da se pitamo ima li na svetu još ljudi kojima bismo mogli da pomognemo. Ako čovek želi da se oporavi od onoga što mu je rat učinio, trebaće mu sva pomoć koju može da dobije. Nas devetorica posedujemo dosta znanja korisnog ljudima, i svaki od nas predstavlja izvor moći i energije, ukoliko postoji način da ljudi iskoriste tu moć i energiju.

Ivan je tada rekao da nema svrhe da idemo na zapad. Rekao je da je s Azijom svršeno, a sam je dovoljno prošao Evropu da mu bude jasno da je i s njom gotovo. Tamo više nije bilo nikakve organizacije društva. Možda je još bilo raštrkanih grupa ljudi koji su se već vratili u divljaštvo, ali nedovoljan broj da bi se obrazovala bilo kakva ekonomija. Zato smo pošli na istok, prema Americi, i tamo smo, ovde i onde, naišli na manje naseobine... tek nekoliko njih... gde su se ljudi polako oporavljali, do stepena kada su mogli da upotrebe naše usluge. Ali do sada nikom nismo pomogli. Ta mala naselja neće da nas saslušaju. Kad god se pojavimo, ljudi se panično razbeže u šume, i ma koliko se mi trudili da objasnimo da smo tu da pomognemo, ne dobijamo nikakav odgovor. Vi ste prvi ljudi koji su pristali da razgovaraju s nama."

"Problem je u tome", reko mu, "što razgovor s nama neće doneti nikakvu korist. Mi nismo iz ovog vremena. Dolazimo iz budućnosti."

"Sad se sećam", reče Džo. "Rekli ste da poznajete Elmera iz budućnosti. Gde je Elmer sada?"

"U ovom trenutku je negde među zvezdama."

"Zvezdama? Otkud stari Elmer..."

"Saslušajte me", reko. "Dozvolite da vam ispričam. Čim je postalo jasno šta će se dogoditi sa Zemljom, mnogo ljudi se uputilo prema zvezdama. Jedan broj njih nastanio bi jednu planetu, drugi neku

drugu. Deset hiljada godina od danas, ogroman broj ljudi živeće na strašno mnogo planeta. Ljudi odabrani za međuzvezdana putovanja bili su obrazovani, stručnjaci, tehnolozi, ljudi potrebni da bi se osnovale kolonije u svemiru. Ovde su ostali neobrazovani, nestručni, beskorisni. To je razlog zašto je, čak i sada, naseljima kojima ste pokušali da pomognete toliko potrebna pomoć. Verovatno da zbog toga i odbijaju vašu pomoć. Ovde sada žive seljaci, dokoličari..."

"Ali stari Elmer nije bio čovek..."

"Bio je dobar mehaničar. Novim kolonijama su bili potrebni takvi kao on. Eto zašto je pošao."

"Ovo s Elmerom u budućnosti i ljudima koji su pobjegli u svemir", reče Džo, "jako je zanimljivo. Ali kako ste stigli ovamo? Rekli ste da ćete nam ispričati. Što se ne smestite udobnije i lepo nam to ispričate sada?"

Ovo je bilo kao zavičajni klub. Sve je bilo ugodno i prijateljski. Džo je bio dobar momak a ni Ivan nije bio loš. Bilo nam je lepo, po prvi put otkako smo stigli na planetu.

Zato smo se udobnije smestili i zajedno ispričali našu priču, prvo ja, pa Sintija, pa onda opet ja.

"To Groblje mora da će se tek pojaviti", reče Džo. "Još nema ni traga od njega."

"Doći će", reko. "Voleo bih da se setim datuma kada je osnovano. Mada ga možda nikad nisam ni znao."

Sintija odmahnu glavom. "Ni ja ga ne znam."

"Zadovoljan sam zbog jedne stvari", reče Džo. "Problem maziva. Bili smo malo zabrinuti zbog toga. Znali smo da će nam jednom zatrebati i nadali smo se da ćemo sresti ljude koji će moći da nam ga daju. Ako budu imali sirovo ulje, moći ćemo da ga preradimo da bude upotrebljivo. Ne bi moralo da ga bude mnogo. Ali nismo imali previše sreće s ljudima."

"Nabavićete ga od Groblja, preradeno i gotovo, prema vašim objašnjenjima", reko mu. "Samo nemojte da platite cenu koju će tražiti."

"Nećemo im ništa platiti", reče Džo. "Zvuče mi kao prvoklasna gamad."

"To i jesu", reko. "A sad, moramo da pođemo."

"Na sastanak sa budućnošću."

"Tako je", rekoh. "I ako to uspe, kao što se nadamo, biće lepo zateći vas tamo. Mislite da ćete moći to?"

"Dajte nam datum", reče Džo, i ja mu dadoh datum.

"Bićemo tamo", reče on.

Kad smo bili na stepenicama, on reče: "Čujte, ako vam ne uspe, ako tamo nema vremenske kapije... Ako se to dogodi, nema potrebe da se vraćate u onu kolibu. Čišćenje bi bilo jeziv posao, zbog onog mrtvaca, i to. Zašto ne dođete da živite s nama? Ne bi bio neki luksuz, ali biste bili dobrodošli. Na zimu možemo da odemo na jug i..."

"Hvala, doći ćemo", reče Sintija. "Vrlo rado."

Spustili smo se stepenicama i pošli nizbrdo. Procep u litici ležao je pred nama, i pre nego što smo stigli do njega, okrenuli smo se da vidimo naše prijatelje. Bili su se okrenuli prema nama, i kada smo im mahnuli, pođoše prema procepu.

Skoro smo već zašli u procep kada nas je preplavio onaj talas koji nije bio voda, i kada se povukao, ostali smo ošamućeni i pometeni.

Naime, nismo se nalazili u procepu kakvog smo pamtili, već na Groblju.

20.

Litica je još bila tu, sa grbavim kedrovima na leđima, a tu su bila i brda i dolina između njih. Ali to više nije bila divljina. Potok je tekao između obala od uredno naslaganog kamena, travnjaci su bili potkresani poput tepiha i pružali se od podnožja litice do kanala. Spomenici su stajali u nejednakim nizovima, a između njih su bili zasadi zimzelena i tise.

Osetio sam kako se Sintija pribila uza me, ali je nisam pogledao. Nisam smeo da je pogledam. "Seni su opet zabrljale", rekoh.

Pokušao sam da izračunam koliko je trebalo Groblju da se proširi od svoje ondašnje granice do ovog mesta i odgovor je morao biti mnogo vekova... možda isto toliko u budućnost koliko smo bili premešteni u prošlost.

"Nemoguće da su bili toliko nespretni", reče Sintija. "Jednostavno nemoguće. Možda jednom, ali ne dva puta zaredom."

"Prodali su nas", rekoh.

"Već su imali priliku da nas prodaju", reče ona, "kada su nas poslali u prošlost. Zašto bi to dvaput učinili? Ako su hteli da nas se otarase, mogli su nas ostaviti gde smo bili. U tom slučaju ne bi bilo vremenske kapije. Fleč, tu nema logike."

Naravno, bila je u pravu. Nisam pomislio na to. Tu zaista nije bilo logike.

"Mora da je to naprosto njihova nesposobnost."

Zaokružio sam pogledom Groblje.

"Možda bi bilo bolje", rekoh, "da smo ostali sa Džoom i Ivanom. Imali bismo gde da živimo i čime da putujemo. Mogli bismo da idemo svuda sa njima. Bili bi nam dobro društvo. Ne znam šta nas čeka ovde."

"Neću plakati", reče Sintija. "Neka sam prokleta ako zaplačem. A tako mi se plače."

Poželeh da je zagrlim, ali to nisam učinio. Da sam je dodirnuo, izazvao bih suze.

"Možemo da pogledamo da li je Popisivačeva kuća na istom mestu", rekoh. "Ne verujem da je još tamo, ali možemo da pogledamo."

Koliko poznajem Groblje, sigurno su je srušili."

Pošli smo dnom jaruge i hodanje je bilo lako. Kao da idemo po tepihu. Nije bilo neravnog zemljišta niti stena koje bismo morali da obilazimo. Oko nas su bili samo spomenici i zasadi zimzelena i tise.

Bacio sam pogled na neke od datuma na spomenicima, iako nije bilo načina da utvrdim koliko su stari, ali su datumi koje sam video bili dokaz da smo bili bar trideset vekova posle vremena u koje smo se nadali da ćemo se vratiti. Sintija iz nekog razloga nije obraćala pažnju na datume, a ja sam ćutao o njima. Ili, kad bolje razmislim, obratila je pažnju i prećutala to, kao i ja.

Stigli smo do reke; činila nam se ista kao pre, osim što je drveće duž obala ustupilo mesto spomenicima i travnjacima Groblja.

Posmatrao sam reku razmišljajući kako neke stvari, uprkos svim promenama, uspevaju da opstanu. Reka je još tekla tuda, valjajući se zemljom između bregova, i nije bilo nikoga ko bi mogao da joj uspori tok ili ublaži silinu.

Sintija me zgrabi za ruku.

Bila je uzbuđena. "Fleč, jesmo li ovde pronašli Popisivačevu kuću?"

Pokazivala je prema uzvišenjima i kada sam pogledao tamo, ostadoh bez daha. Ne zato što je tamo bilo nečega što bi me ostavilo bez daha. Osim, možda, čudesne lepote prizora. Ono što mi je oduzelo dah bilo je to kako se čitava scena promenila. Isto mesto smo videli (u drugom vremenu) samo nekoliko sati ranije. Tada je to bila divljina - guste šume koje su se spuštale do reke, sa krovom kuće u kojoj je ležao mrtvac, jedva vidljivim među krošnjama, i goli, kvrgavi vrhovi bregova koji su podupirali nebo. Sada je sve bilo uredno i zeleno i kultivisano, a na vrhu uzvisine, gde je pre bila mala trošna kuća u kojoj smo ručali sa ljubaznim domaćinom, nalazila se građevina iz snova. Bila je sva od belog kamena, ali je ostavljala utisak tananosti koja isključivala upotrebu kamena. Ležala je nisko na obronku i spreda je imala tri trema, poduprta vilinskim stubovima koji su s ove udaljenosti izgledali vitki poput olovaka, i uska prozorska okna duginih boja duž celog pročelja. Visoko stepenište vodilo je sve do reke.

"Misliš..." upita ona, prekinuvši se u pola rečenice.

"Nije Popisivač", rekoh. "Taj nikada ne bi podigao tako nešto."

Zato što je Popisivač bio šunjalo, skrivač, vrdalo. Šunjao se naokolo

pomno se trudeći da ga niko ne vidi, i dizao ljudima ispred nosa one manje predmete (ne starine, jer će to postati tek u budućnosti) koji će ispričati priču o onima od kojih se krio.

"Ali tu se nalazila njegova kuća."

"Tačno" rekoh, ne znajući šta drugo da kažem.

Išli smo pored reke, ne žureći, posmatrajući kuću na bregu, i najzad stigli do mesta gde su se stepenice spuštale do reke, završavajući se na obalskom trgu popločanom velikim kamenim blokovima, sa prostorom ostavljenim za zasade... čega drugog nego zimzelena i tise.

Stajali smo jedno kraj drugog, kao dvoje zaplašene dece suočene s nekim nepojmljivim čudom, gledajući uvis duž stepenica prema blistavoj prikazi na vrhu brega.

"Znaš na šta me ovo podseća?" reče Sintija. "Na rajске stepenice."

"Kako je to moguće? Nikada nisi videla stepenice ka nebu."

"Pa, ovo izgleda baš kao što su naši preci pisali o tome. Osim što bi trebalo da čujemo trube."

"Misliš da će moći da prođe bez truba?"

"Mislim", reče ona, "da ću nekako preživeti."

Pitao sam se šta ju je toliko razveselilo. Što se mene tiče, bio sam toliko zapanjen i uznemiren da mi nije bilo do veselja. Bilo je lepo, ako marite za lepotu, ali nije mi se dopadalo što se zgrada nalazi na mestu Popisivačeve kuće. Morala je postojati veza između dve zgrade, i to mi se činilo razumno, ali nikako nisam mogao da odredim prirodu te veze.

Stepenice su bile duge i prilično strme, i morali smo da idemo polako. Bili smo sami na njima, okolo nije bilo nikoga, iako je do maločas na jednom tremu stajalo troje ili četvoro ljudi.

Stepenice su se na vrhu brega završavale još jednim trgom, mnogo prostranijim od onoga na obali reke, i mi pođosmo njime prema središnjem tremu. Izbliza, zgrada je bila još lepša nego gledana odozdo. Kamen je bio snežnobeo, linije građevine bile su prefinjene i skladne, a celina je ostavljala utisak svetosti. Nigde nije bilo uklesanog natpisa koji bi pokazao o čemu je reč, i pitao sam se, ošamućeno, šta bi ta zgrada zaista mogla da bude.

Trem se otvarao u predvorje, zamrznuto u onoj tihoj polutmini koja se vezuje za muzeje ili galerije slika. U sredini odaje nalazila se

zastakljena vitrina, sa svetlošću koja je igrala na predmetu u njoj. Kraj vrata koja su vodila iz predvorja, stajala su dva stražara... pretpostavljao sam da su stražari, jer su nosili uniforme. Iz dubine zgrade čuli su se mukli odjeci koraka i glasova.

Prišli smo vitrini i ugledali onaj isti krčag koji nam je bio pokazan na onom ručku. Mora biti da je isti, rekoh sebi. Samo je jedan ratnik mogao tako nemoćno da se oslanja na svoj štit, samo je jedno slomljeno koplje moglo tako poraženo da se vuče po zemlji.

Sintija se bila sagnula da pobliže pogleda u vitrinu, i sada se uspravi. "Grnčareva oznaka je ista", reče. "Sigurna sam da jeste."

"Zašto si tako sigurna? Ne umeš da čitaš grčki. Rekla si da ne umeš."

"Istina je, ali ime može da se protumači. Nikostenes. Nikostenes me je načinio."

"Možda je načinio mnogo takvih", rekoh. Ne znam zašto sam se prepirao. Ne znam zašto sam se opirao gotovo sigurnoj spoznaji da je to upravo onaj komad koji je stajao na polici u Popisivačevoj kući.

"Sigurna sam da jeste", reče ona, "Mora da je bio čuveni grnčar. Ovo mora da je bilo remek-delo ako ga je Popisivač odabrao. A nijedan grnčar ne bi načinio kopiju sopstvenog remek-dela. Mora da je bio napravljen za nekog tada slavnog čoveka..."

"Za Popisivača, možda."

"Da", reče ona. "Tako je. Možda baš za Popisivača."

Bio sam toliko zaokupljen krčagom da nisam ni primetio da mi je prišao jedan od stražara, sve dok nije progovorio.

"Vi mora da ste Flečer Karson", reče. "Jesam li u pravu?"

Uspravih se da ga pogledam. "Da", rekoh. "Ja sam, ali kako ste..."

"A dama je gospođica Lensing?"

"Jeste, ona je."

"Da li biste vas dvoje bili ljubazni da pođete sa mnom?"

"Ne razumem", rekoh. "Zašto da pođemo s vama?"

"Jedan stari prijatelj bi da porazgovara s vama."

"To je besmisleno", reče Sintija. "Mi nemamo nikakvih starih prijatelja. Ne ovde."

"Ne bih da insistiram", reče stražar, sasvim blago.

"Možda je to Popisivač", reče Sintija.

Obratih se stražaru. "Nizak čova, sa licem krpene lutke i stisnutim

ustašcima?"

"Ne", reče stražar. "Uopšte nije takav."

Sačekao je da obiđemo vitrinu i da pođemo za njim.

Poveo nas je dugačkim hodnikom duž koga su bile poređane druge vitrine i stolovi, sa mnoštvom ukusno postavljenih i označenih predmeta, ali smo išli tako žurno da nisam imao kad da ih bolje pogledam. Nešto dalje u hodniku zaustavio se ispred jednih vrata i pokucao. Glas mu reče da uđe.

Otvorio je vrata da nas propusti, a onda ih zatvorio za nama, ostavši napolju. Zastali smo kod vrata i ugledali stvar... ne čoveka, već stvar... koja je sedela za stolom.

"Eto i vas", reče stvar. "Dugo vam je trebalo da dođete. Već sam počeo da strahujem da nećete stići, da je plan ugrožen."

Glas je dolazio iz nečega što je izgledalo kao mehanički ekvivalent ljudske glave, ugrađen na nešto što se moglo grubo opisati kao nalik na ljudsko telo. Robot, ali ni nalik na robote koje sam viđao - različit od Elmera i od bilo kog drugog normalnog robota. Mehanička naprava koja nije ni po čemu povlačivala ljudskom obliku.

"Govorite besmislice", rekoh. "Tu smo. Doveo nas je stražar. Zato mislim da nije preterano ako vas pitamo..."

"Nipošto", reče stvar za stolom. "Nekada davno smo se poznavali. Pretpostavljam da vam može biti oprosteno što me ne prepoznajete, jer sam se prilično izmenio. Nekada ste me znali kao Remzija O'Gilikadija."

Ovo je bilo naoko neverovatno, ali je u tom glasu bilo nečega što me je gotovo ubedilo.

"Gospodine O'Gilikadi", reče Sintija, "potrebno je da mi nešto kažete. Koliko je bilo metalnih vukova?"

"Što, pa to je lako", reče O'Gilikadi. "Bila su tri vuka. Elmer je ubio dva, i preostao je jedan."

Pokazao je na stolice pored stola. "Pošto ste me proverili, molim vas da sednete. Potrebno je da vam pružim izvesna objašnjenja."

Kada smo seli, on reče: "Dakle, veoma me raduje i umiruje i divno je što ste ovde. Ovo je sve bilo planirano, i činilo se da je stvar sigurna, ali čovek nikada ne može da bude siguran sa vremenom. Zadrhtim na pomisao šta bi se dogodilo da niste došli. I imam puno pravo da zadrhtim, jer tačno znam šta bi se dogodilo. Mada, kad bolje

razmislim, to nije sasvim tačno..."

"Kad kažete 'sve ovo'", reko, "pretpostavljam da mislite na ovaj muzej. Ovo je muzej, zar ne, u kome je Popisivačeva zbirka?"

"Onda znate za Popisivača?"

"Moglo bi se reći da smo pogodili."

"Naravno", reče O'Gilikadi, "moglo se očekivati. Vas dvoje ste veoma pronicljivi."

"Gde je sada Popisivač?" upita Sintija. "Očekivali smo da ćemo njega videti ovde."

"Čim je njegova zbirka bila smeštena", reče O'Gilikadi, "ova zbirka, kao i prvobitna, i mnogo bogatija zbirka izvađena iz skrovišta na području starog Balkana, odleteo je na planetu Alden, da povede ekspediciju arheologa na svoju rodnu planetu. Pošto mnogo vekova nije bilo vesti sa nje i od njegovih sunarodnika, on veruje da je njegova rasa iščezla, zbog nekog od mnogih razloga koji mogu da dovedu do nestajanja rasa. Do sada nema vesti od ekspedicije. Nestrpljivo ih očekujemo."

"Mi?"

"Ja i sva moja braća seni."

"Hoćete da kažete da ste svi takvi?"

"Nego šta", reče on. "Bio je to deo pogodbe koju smo sklopili. Nego, zaboravio sam da vi ne znate za pogodbu. Moraću da vam ispričam."

Čekali smo da nam bude ispričano.

"Priča ide ovako", reče on prelazeći na stvar. "Odavde ćemo vas poslati u vaše vreme, u onaj trenutak kada je trebalo da stignete da je vremenska kapija radila kao što sam rekao da hoće..."

"Ali ste tada zabrljali", reko, "pa ćete zabrljati i sada i..."

Podigao je metalnu ruku, umirujući me. "Nismo zabrljali", reče. "Učinili smo kako smo nameravali. Dovedi smo vas ovamo jer plan ne bi uspeo da vas nismo doveli ovamo. Da se niste našli ovde da saznate plan, ne biste znali šta treba da uradite. Ali ako se vratite sa planom u glavi, moći ćete sve ovo da ostvarite."

"Čekajte malo", pobunih se. "Sve ste pobrkali. Nema logike..."

"Ima iznenađujuće mnogo logike", reče on. "Tako mora biti. Bili ste u dalekoj prošlosti i mi smo vas doveli ovamo u budućnost da biste se upoznali sa planom, a potom ćete otići u vaše vreme da primenite

plan koji će omogućiti da se dogodi budućnost u kojoj se nalazite." Skočih na noge i tresnuh šakom po stolu. "Nikad u životu nisam čuo toliko prokletih gluposti", vikao sam. "Potpuno ste pomešali vremena. Kako možemo da budemo dovedeni u budućnost koja neće postojati ako u našem vremenu ne učinimo tu besmislicu koju moramo da učinimo da bi se ovo dogodilo?"

O'Gilikadi je bio prilično tajnovit u vezi s tim. "Priznajem", reče, "da to može da izgleda pomalo neobično. Ali kada razmislite, uvidećete da je logično. Sada ćemo vas poslati nazad kroz vreme..."

"I promašiti cilj", rekoah, "za nekoliko hiljada godina..."

"Nikako", reče O'Gilikadi. "Pogodićemo tačno u centar. Više ne zavisimo samo od umnih sposobnosti. Sada posedujemo i mašinu, vremenski selektor koji može da vas pošalje gde god želite, tačno u delić sekunde. Njegov razvoj bio je deo pogodbe koju smo sklopili."

"Govorite o planovima", reče Sintija, "i pogodbama. Možda bi pomoglo kada biste nam objasnili."

"Ako mi samo pružite priliku", reče O'Gilikadi, "biću presrećan da to učinim. Poslaćemo vas u vaš vremenski trenutak i otići ćete do Groblja i posetiti Maksvela Pitera Bela..."

"A Maksvel Piter Bel će me naglavačke izbaciti", rekoah, "a možda i..."

"Neće", reče O'Gilikadi, "ako s vama budu dve ratne mašine, ispred zgrade, teško naoružane i spremne za akciju. U tome će biti razlika."

"Ali kako možete da znate da će ratne mašine..."

"Pa, vi ste ih uputili, zar ne, da budu u određeno vreme na određenom mestu?"

"Jesmo."

"Onda je to u redu. Videćete Maksvela Pitera Bela i dati mu do znanja da imate dokaze da koristi Groblje kao paravan za krijumčarenje starina, i još ćete mu reći..."

"Krijumčarenje starina nije protivzakonito."

"Ne, naravno da nije. Ali zamislite šta bi se dogodilo sa pažljivo izglancanim ugledom Majke Zemlje kada bi se saznalo za to. Zasmrdelo bi, ne samo na nepoštenje, već i na svetogrđe, i bile bi potrebne godine da se operu od toga, ako bi uopšte mogli."

"To bi moglo da upali", rekoah, pomalo nevoljan da priznam.

"Pažljivo ćete mu objasniti", reče O'Gilikadi, "pazeći da ne shvati

pogrešno značenje predloga i vašu nameru, da biste mogli da zaključite da nema potrebe pominjati celu stvar ako on pristane na određene uslove."

Nabrojao je uslove na prstima, jedan po jedan. "Groblje će pokloniti Aldenskom univerzitetu sve starine u svom posedu, svesrdno se starajući da bude pronađeno i predato sve što je bilo sakriveno, i nadalje će prestati sa svakom trgovinom ove vrste. Groblje će obezbediti brodove za prevoz starina na Alden i smesta će uvesti redovan prevoz do Zemlje po cenama usklađenim sa drugim putnim tarifama u Galaksiji, kao i smeštaj po razumnim cenama za turiste i hodočasnike koji žele da posete Zemlju. Groblje će osnovati i održavati muzeje u kojima će biti smeštena zbirka istorijskih predmeta koje je od osvita čovečanstva sakupljao tome posvećeni student po imenu Roneks sa planete Abernaks. Groblje će..."

"To je Popisivač?" upita Sintija.

"To je Popisivač", reče O'Gilikadi, "i ako dozvoljavate da nastavim..."

"Samo izvolite", reče Sintija.

O'Gilikadi nastavi, nabrajajući uslove na prste. "Groblje treba da obezbedi sredstva i sve potrebne uslove za program istraživanja pouzdanog sistema za putovanje kroz vreme. Groblje takođe treba da obezbedi sredstva i uslove za još jedan istraživački program, koji će omogućiti otkrivanje i razvijanje metoda kojim će se ljudska ličnost moći u celini ugraditi u robotski mozak, i kada takav metod bude razvijen, prvo će tome biti podvrgnuta grupa bića na planeti Zemlji, poznatih kao seni..."

"Znači, tako ste vi..."

"Tako sam ja postao ovo što vidite. Ali da nastavim. Groblje će odobriti osnivanje galaktičke nadzorne komisije koja će, osim što će pratiti sprovođenje uslova iz ovog sporazuma, odsad pa nadalje proveravati poslovanje i akcije Groblja, i davati preporuke za vođenje poslova."

Začutao je.

"I to je sve?" rekoh.

"To je sve", reče on. "Nadam se da smo mislili na sve."

"Rekao bih da jeste", rekoh mu. "Sada još samo da Groblje pristane na to."

"Mislim da već jesu", reče O'Gilikadi. "Pa, ovde ste, zar ne? A tu sam

i ja, kao i muzej i vremenski selektor koji čeka na vas."

"Na sve ste mislili", reče Sintija, pomalo ljutito i podrugljivo. "Zaboravili ste samo jedno. Šta je sa Flečerovom kompozicijom? Kako ste mogli to da zaboravite? Da nije bilo njegovog sna da je stvori, ništa od ovoga ne bi bilo ostvareno. Vi ne znate koliko je radio na tome i maštao i..."

"Pomislio sam da ćete to pitati", reče O'Gilikadi. "Ako biste pošli sa mnom do slušaonice, sa druge strane hodnika..."

"Hoćete da kažete da je imate ovde?"

"Naravno da je imamo ovde. Gospodin Karson i Bronko su stvorili sjajan rad. Pravo remek-delo. Živela je sve ove godine. I živeće zauvek."

Tresao sam glavom, zaprepašćen.

"Šta je s vama, gospodine Karson?" upita O'Gilikadi. "Trebalo bi da se veselite."

"Zar ne vidite šta ste učinili?" reče Sintija gnevno, očiju blistavih od suza. "Kada bi je sad video, to bi sve pokvarilo. Kako samo možete da predložite da vidi i čuje i oseti delo koje još nije stvorio? Nije trebalo da mu kažete. Sada će mu stalno biti pred očima da mora da stvori remek-delo. A nije ni sanjao o remek-delu. Hteo je samo da napravi iskreno delo, a sada ste vi..."

Pružih ruku da je prekinem. "U redu je", rekoh. "Ja ću to znati, naravno. Ali, Bronko će biti tamo sa mnom. On će paziti da ne zastranim."

"Onda, u tom slučaju", reče O'Gilikadi dižući se, "treba da obavite još jednu stvar pre nego što se vratite u svoje vreme. Napolju vas čekaju neki prijatelji da vas pozdrave."

Obišao je sto na svojim neljudskim nogama ugrađenim u neljudsko telo. Mi izađosmo za njim na vrata, niz hodnik i kroz predvorje.

Petoro ih je bilo poređano ispred trema, čekajući nas: ratne mašine, Elmer i Bronko i Vuk.

Bilo je to prilično neobično. Stajali smo na tremu i gledali ih, a oni su gledali nas.

"Bićemo tamo kada se vratite", reče Elmer. "Čekaćemo vas."

"Jasno mi je zašto će ratne mašine biti tamo", reče Sintija. "Zamolili smo ih da nas sačekaju, ali vi..."

"Vuk je došao po nas", reče Bronko.

"Kako je mogao?" upitah. "Progonili ste ga. Već ste bili sredili dva njegova drugara i..."

"Umiljavao se", reče Bronko. "Hteo je da se igra sa nama. Skakao je oko nas, držeći se izvan domašaja. Ležao je na leđima i prevrtao se, sa sve četiri uvis. Smešio nam se zubima. Shvatili smo da želi da pođemo za njim. Videlo se da mu je važno."

Vuk nam se smešio... zubima.

"Vreme je da se ide", reče O'Gilikadi. "Hteli smo samo da znate da će vas čekati."

Okrenusmo se i pođosmo za njim nazad, u zgradu.

Rekoh Sintiji: "Uskoro ćeš biti slobodna. Moći ćeš da se vratiš na Alden i obavestiš Tornija o svemu što se dogodilo..."

"Ne vraćam se tamo", reče ona.

"Ali, ne vidim šta..."

"Nastavićeš da radiš na kompoziciji. Zar ti neće dobro doći pomoćnik-početnik?"

"Mislim da hoće", rekoh.

"Sećaš se, Fleč, šta si mi rekao kada smo mislili da smo zarobljeni u prošlosti? Rekao si da ćeš me voleti. Nateraću te da održiš reč."

Pružio sam svoju i pronašao njenu ruku.

Nisam imao ništa protiv da me na to natera.

Sadržaj

- [1.](#)
- [2.](#)
- [3.](#)
- [4.](#)
- [5.](#)
- [6.](#)
- [7.](#)
- [8.](#)
- [9.](#)
- [10.](#)
- [11.](#)
- [12.](#)
- [13.](#)
- [14.](#)
- [15.](#)
- [16.](#)
- [17.](#)
- [18.](#)
- [19.](#)
- [20.](#)